

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

ILMARI ULJAS

Saksa, Ranska ja EU:n Venäjä-pakotteet:

Suurten jäsenmaiden ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistuminen EU:n Venäjä-suhteen muutoksessa

Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2016

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma/Kansainvälisen politiikan opintosuunta

ULJAS, ILMARI: Saksa, Ranska ja EU:n Venäjä-pakotteet: Suurten jäsenmaiden ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistuminen EU:n Venäjä-suhteen muutoksessa

Pro gradu –tutkielma, 121 s.

Lokakuu, 2016

Heinäkuussa 2014 Euroopan unioni asetti talouspakotteita Venäjälle painostaakseen Venäjää implementoimaan Misnkin rauhansopimusten kohtia Ukrainan kriisin ratkaisemiseksi. Tämä tutkimus tarkastelee teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmällä Saksan ja Ranskan ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumista EU:n Venäjä-pakotteissa. Tutkimuksessa selvitetään ovatko Saksa ja Ranska määrittäneet EU:n Venäjä-politiikkaa talouspakotteita asetettaessa vai omaksuivatko ne jotakin yhteiseurooppalaisesta linjasta omaan politiikkaansa. Analyysi tarkastelee ovatko Saksa ja Ranska jäsentäneet politiikkaansa uudella tavalla EU:n kehyksissä ja onko tätä havaittavissa erityisesti energia- ja kauppapolitiikassa. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys, ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen, tarkastelee jäsenmaiden keskinäisiä ja jäsenmaiden ja EU-instituutioiden keskinäisriippuvuuksia EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan moninaisessa toimijakentässä. Teoria keskittyy kansallisten intressien heijastamiseen yhteisessä EU-politiikassa, EU-jäsenyyden vaikutuksiin jäsenmaiden sopeutuessa EU:n yhteiseen politiikkaan ja jäsenmaiden kansallisten positioiden harmonisoitumiseen. Myös suurten jäsenmaiden Saksan ja Ranskan kansalliset politiikat eurooppalaistuvat monella eri tasolla pitkällä aikavälillä. EU:n Venäjä-politiikassa eurooppalaistumista ei juurikaan ole aikaisemmin ilmennyt ja yhteisen politiikan sijaan on puhuttu jaetusta politiikasta.

Tutkimuksessa todettiin molempien tutkittavien maiden kansallisen politiikan eurooppalaistuneen EU:n Venäjä-suhteen muutoksessa. Saksan politiikan eurooppalaistumisen päämääräinen suunta on ollut Berliinistä Brysseliin. Saksa on johtanut EU:n Venäjä-politiikkaa osallistumalla kriisin välittämiseen ja toimimalla aktiivisesti pakotteiden puolesta. Sen kansallisessa Venäjä-politiikassa on havaittavissa myös uudenlaisia eurooppalaisia piirteitä. Ranska osallistui Saksan tavoin kriisin välittämiseen ja pystyi näin eurooppalaistaaman oman ulko- ja turvallisuuspolitiikkansa prioriteettejä EU-tasolle. Ranskan politiikan eurooppalaistumisen pääsuunta on kuitenkin ollut yhteiseen politiikkaan sopeutuminen Venäjälle suunnattujen Mistral-sotalaivojen kaupan peruuntuessa, Pariisin omaksuessa uusia yhteiseurooppalaisen politiikan piirteitä kansalliseen politiikkaansa ja sen talousintressien kärsiessä EU-pakotteiden myötä.

Tämän tutkimuksen analyysin ja aikaisemman kirjallisuuden perusteella EU:n yhtenäisyys Venäjä-pakotteissa on perustunut jäsenmaiden johtavaan rooliin EU:n ulkopoliitiikassa. EU-instituutioiden rooli jäi unionin pakotepolitiikassa vähäiseksi ja EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikka jäsenyi yhä enemmän hallitustenvälisenä instituutiona.

Sisällys

1. Johdanto	1
2. EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikka ja ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen	6
2.1. Ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen kolme prosessia	9
2.1.1. Preferenssejä pääkaupungeista Brysseliin: ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen kansallisten intressien heijastamisena	10
2.1.2. EU-jäsenyyden vaikutus ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan ja kansallisen politiikan sopeutuminen	12
2.1.3. Kansallisen ulkopoliitiikan uudelleenjäsentäminen EU:n kehyksessä	14
2.2. Ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen metateoreettiset debatit	16
2.3. Yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan institutionalisoitumisen merkitys ja toimijat EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikassa	18
2.4. Suurten jäsenmaiden kansallisen ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen	25
2.4.1. Saksan ulkopoliitiikan eurooppalaistumisesta	27
2.4.2. Ranskan ulkopoliitiikan eurooppalaistumisesta	30
3. Venäjä EU:n ulkopoliitiikassa – strategisesta kumppanista strategiseksi kilpailijaksi	33
3.1. Kauppa- ja energiapolitiikka EU:n Venäjä-politiikassa	33
3.2. EU:n ja Venäjän kumppanuussopimuksen implementoinnin vaikeudet ja EU:n Venäjä-strategia	35
3.3. Kumppanuus kaatuu kiistoihin yhteisessä naapurustossa	40
4. Teoriasta uuteen tietoon: teoriaohjaava sisällönanalyysin ja aineisto ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen analyysissä	49

5.	Saksan ulkopoliittikka perustuu eurooppalaisuuteen ja multilateralismiin.....	53
5.1.	Ulkopoliittikkaa kaupan ehdoilla ja <i>Ostpolitik</i> : Saksa lännen ja Venäjän välissä.....	55
5.2.	Kaupapolitiikkaa ja demokratiaa: Saksan Venäjä-politiikkaan uusia piirteitä Angela Merkelin myötä	56
6.	Ranskan ulko- ja turvallisuuspolitiikka – ”lisää Eurooppaa ei tarkoita vähemmän Ranskaa”	59
6.1.	Ranska EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehityksen ytimessä	61
6.2.	Ranska, Venäjä ja EU:n ulkopoliittikka	62
7.	Saksan ja Ranskan ulkopoliittikan eurooppalaistuminen EU:n Venäjä-pakotteissa.....	67
7.1.	Saksan ulko- ja Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen.....	67
7.2.	Ranskan ulko- ja Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen	83
8.	Johtopäätökset.....	96
	LÄHTEET.....	103
	Primääriaineisto	103
	Sekundäärilähteet.....	108

1. Johdanto

Euroopan unionin (EU) jäsenyys vaikuttaa merkittävästi unionin jäsenmaiden ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Ensinnäkin unioni itsessään on taloudelliseen yhteistyöhön perustuva ulko- ja turvallisuuspoliittinen prosessi, joka on tiivistänyt poikkeuksellisella tavalla eurooppalaisten välisiä suhteita. Toisekseen vuonna 2009 voimaan tulleessa Lissabonin sopimuksessa vahvistetut rakenteet loivat yhä toimeliaamman unionin ja sen jäsenmaiden ulko- ja turvallisuuspoliittisen kokonaisuuden. Tässä pro graduissa syvennytään tähän kokonaisuuteen, jossa jäsenvaltioiden kansalliset ulko- ja turvallisuuspolitiikat vaikuttavat EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan muodostumiseen, mutta samaan aikaan myös EU-jäsenyys johtaa kansallisten ulko- ja turvallisuuspolitiikkojen eurooppalaistumiseen eli yhtenemiseen ja koordinoimiseen.

Tutkimuksessa tarkastellaan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan (YUTP) kuin myös koko Euroopan integraatioprosessin kannalta kahden merkittävän jäsenvaltion, Saksan ja Ranskan, kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumista EU:n Venäjä-politiikan kehityksessä keväällä 2014 alkaneessa Ukrainan kriisissä. Analysoitavat tutkimuskysymykset ovat:

Määrittivätkö Saksa ja Ranska EU:n Venäjä-politiikkaa talouspakotteita asetettaessa vai omaksuivatko ne jotakin yhteiseurooppalaisesta linjasta eli mikä oli maiden kansallisen ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen suunta?

Ovatko Saksa ja Ranska rakentaneet uutta eurooppalaista identiteettiä poliittisissa intresseissään? Onko tätä havaittavissa esimerkiksi energia- ja kauppapolitiikassa?

Kysymykset syventyvät Saksan ja Ranskan kansallisiin intresseihin EU:n Venäjä-politiikan muodostamisessa Ukrainan sodan myötä kehittyneessä tilanteessa. Pro gradu tarkastelee kahden vaikutusvaltaisen jäsenmaan pyrkimyksiä tuoda omia tavoitteitaan unionin yhteiseen politiikkaan, mutta myös maiden kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumista yhteiseurooppalaisen linjan omaksumisena. Tutkimuksen teoriaohjaava sisällönanalyysi nojaa kansainvälisen politiikan ja yleisemmän EU-tutkimuksen valtavirtateoriaan jäsenvaltioiden ulkopoliitiikan eurooppalaistumisesta, jonka pohjalta rakennetaan analyysi EU:n heinäkuussa 2014 asettamista ja syyskuussa 2014 vahvistetuista sektorikohtaisista Venäjä-pakotteista (Euroopan unionin virallinen lehti 2014a; 2014b).

EU:n pakotepolitiikkaa yhdistettynä sen toimiin diplomatian ja siviilikriisinhallinnan kautta voidaan pitää yhtenä merkittävimpänä YUTP:n päätöksestä toimia. EU on haastanut Venäjää suurvaltapolitiikassa, käsillä olevalla Euroopan turvallisuuspoliittisella kriisillä on maailmanpoliittisia vaikutuksia ja Venäjän vastapakotteet ovat aiheuttaneet myös todellisia taloudellisia tappioita EU-maille (Raik, Helwig ja Jokela 2014). Tästä huolimatta

”Venäjä-pakotteiden poliittinen prosessi on paljastanut johtajuuden ja koordinaation ongelmia. Viimeisin EU:n ulkopolitiikan koneiston reformi on tehostanut pakotteiden valmistelua, mutta nykyinen rakenne on edelleen puutteellinen resurssien ja EU:n pakotepolitiikan kasvavan merkityksen yhteensovittamisessa.” (ibid. Oma käänös.)

EU:n yhtenäisyyttä korostaa erityisesti se, että kyseessä on EU:n yhteinen Venäjä-politiikka, mikä on ollut yksi haastavimpia kysymyksiä läpi unionin historian. Arviot pakotteiden aiheuttamista tappioista EU:n jäsenmaiden talouksille vaihtelevat, sillä EU:n ja Venäjän välisen kaupan laskuun on vaikuttanut Venäjän vastapakotteiden lisäksi myös Venäjän talouden kokonaisvaltaisempi heikko kehitys (WIFO 2015).

Erityisesti Saksan asema on korostunut EU:n ja Venäjän välisessä kriisissä sen hyvien kauppasuhteiden, energiariippuvuuden ja esimerkiksi Isoa-Britanniaa ja Baltian maita sovittavamman Venäjä-politiikan takia. Myös Ranskan Mistral-sotalaivakaupan peruminen Venäjälle on profiloitunut vahvaksi osaksi EU:n yhteistä linjaa. Ranska neuvotteli pitkään Venäjän kanssa kompensatiosta 1, 2 miljardin euron kaupalle. (AFP 2015).

Saksa ja Ranska toimivat ja niillä on valmius toimia ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan EU:n ulkopuolella eli ne eivät ole riippuvaisia EU:sta pienempien jäsenmaiden tapaan. Ne pystyvät omalla toiminnallaan ohjaamaan EU:n YUTP:n suuntaa resurssiensa vuoksi muita jäsenmaita enemmän ja ne voivat toimia aktiivisesti myös muilla merkittävillä kansainvälisillä ulko- ja turvallisuuspoliittisilla foorumeilla Natoa, Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestöä (Etyj) ja Ranska osaltaan myös YK:n turvallisuusneuvostoa myöten. Tämä yhdistettynä maiden merkittävään rooliin Euroopan integraatiossa tekee juuri näiden kahden jäsenmaan tutkimisen mielenkiintoiseksi (katso esimerkiksi Lehne 2012). EU:n lisäksi maat ovat aktiivisia Naton jäseniä, ja Saksa ja Ranska yhdessä Ison-Britannian kanssa muodostavat yhteensä kaksi kolmasosaa EU:n jäsenmaiden yhteenlasketuista puolustusbudjeteista (Euroopan unionin turvallisuusalan tutkimuslaitos 2014, 110).

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen, kansallisen ulkopolitiikan eurooppalaistumisen, kannalta Venäjä-pakotteet ovat hedelmällinen konteksti, sillä niin Saksa kuin Ranskakin ovat erittäin aktiivisia idänkaupassaan. Saksan ja Baltian maiden EU-kumppanuutta on raastanut erityisesti Saksan tavoite Nord Stream 2 -kaasuputken rakentamisesta suorien Venäjältä Saksaan suuntautuvien kaasutoimitusten lisäämiseksi (Steinhauser 2015). Tutkimukseni yksi hypoteesi onkin, että energiapolitiikka on kokonaisuus, jossa Saksa on onnistunut eurooppalaistamaan kansallisia intressejään heijastamalla niitä yhteiseurooppalaiseen politiikkaan. Ranska ei myöskään ole ollut Baltian maiden suosiossa, sillä Georgian sodan jälkeen Pariisi palasi hyvin nopeasti kauppaneuvotteluihin Venäjän kanssa. Idänkauppa on ollut Ranskalle, Saksan tavoin, tärkeä osa kansallista vientiteollisuutta, millä on vahvoja vaikutuksia myös maan kansalliseen ulkopolitiikkaan. Jo Georgian sodan aikana EU:n sisäisiä välejä hiertänyt Mistral-helikopteritukialusten toimittaminen Venäjälle nousi jälleen pintaan Krimin valloituksen ja Ukrainan sodan yhteydessä. (Carnegy 2014). Nyt Ranska luopui kaupoista ja pysytteli EU-linjassa, joten toinen tutkimukseni hypoteesi on, että Ranska on selvästi omaksunut eurooppalaisia linjauksia ja jäsentänyt itseään yhteiseurooppalaisemmassa identiteetissä kansallisessa politiikassaan.

Ukrainan kriisin myötä EU-Venäjä -tutkimus on tuottanut lukuisia analyysejä nopeasta suhteen muutoksesta. Euroopan talouskriisi ja Venäjä-suhteen muutos ovat kirjallisuuden mukaan nostaneet Saksan erityisen selvästi EU:ta ulko- ja turvallisuuspolitiikassa johtavaksi jäsenmaaksi (Wright 2014; Speck 2015; Helwig 2016). Kristi Raikin (2015) mukaan EU on onnistunut Ukrainan kriisin Venäjä-politiikassaan odotettua paremmin juuri Saksan johtajuuden vuoksi, mikä on kehittänyt EU:n alueellista ja kansainvälistä toimijuutta. Saksan vahva rooli herättää luonnollisesti kysymyksiä myös unionin instituutioiden, kuten komission, ulko- ja turvallisuuspolitiikan korkean edustajan Federica Mogherinin ja hänen johtamansa ulkosuhdehallinnon roolista. Saksan ja Ranskan kansallisen ulkopolitiikan eurooppalaistumisen lisäksi tämä pro gradu syventyy EU:n ulkopolitiikan toimijoiden ja käsitteiden tutkimukseen siinä määrin kuin tutkimuskysymysten kannalta on oleellista. Jäsenmaiden kansalliset ulko- ja turvallisuuspolitiikat, unionin yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka ja EU:n kauppasuhteet muodostavat kokonaisuuden, jossa jäsenmaat ja unionin instituutiot toimivat keskinäisriippuvuudessa yhteisen EU:n Venäjä-politiikan muodostamiseksi.

Tutkimuksessa ei keskitytä Isoon-Britanniaan maan Ranskaa ja Saksaa kriittisemmän EU-suhteen vuoksi, mikä huipentui 24. kesäkuuta 2016 pidetyn kansanäänestyksen tulokseen EU:sta eroamisiksi. Vaikka briteillä onkin ollut merkittävä rooli Venäjä-pakotteita neuvoteltaessa, ei Lontoon ulkopolitiikan eurooppalaistumisen analysointi pakotepolitiikassa olisi mielekästä saarivaltion

kokonaisvaltaisemman EU-politiikan vuoksi. Saksa ja Ranska ovat yhä kasvavissa määrin EU:n voimakaksikko, jonka keskinäiset suhteet ovat vaikuttaneet merkittävästi YUTP:n kehitykseen. Muun muassa Alice Pannierin ja Olivier Schmittin (2014) mukaan maiden tiivis ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittinen yhteistyö EU:ssa ei ole yhdentänyt niiden kansallisia intressejä, vaan yhteistyötä tehdään edelleen hyvin kansallisesta positiosta omia etuja tavoitellen.

EU:n jäsenmaiden ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumista tutkitaan ja havainnoidaan tarttumalla tapauskohtaisiin Euroopan ja tutkittavien jäsenmaiden ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan vaikuttaneisiin käännteisiin. Euroopan ulko- ja turvallisuuspolitiikka on muuttunut dramaattisesti keväästä 2014 lähtien Ukrainan kriisin jäädyttäessä Euroopan ja Venäjän väliset suhteet. Nato on uudelleenaktivoitunut Euroopassa reilut kymmenen vuotta kestäneen suvantovaiheen jälkeen, ja Naton ja Venäjän väliset suhteet ovat hyisimmät sitten kylmän sodan päättymisen jälkeen (Nato Review 2015). Samalla EU jatkaa oman asemansa vahvistamista erityisesti sen yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralla. Osallistuminen ja aktiivinen panostaminen Minskin rauhanneuvotteluihin, Etyjin aktivoituminen ja tarkkailuoperaatio Ukrainassa, Naton lisääntyneet harjoitukset ja tukikohtien valmiuksien nostaminen Itä-Euroopassa, EU:n Venäjä-pakotteet ja Ukrainan sodan ratkaiseminen siviilikriisinhallinnan keinoin EUAM Ukraine (2015) EU-missiolla ovat olleet Euroopan vastaus Venäjän voimapolitiikkaan Ukrainassa. EU:ta on myös kritisoitu YUTP:n ja yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan (YTPP) epäonnistumisesta rauhan saavuttamisessa Ukrainassa (ks. esimerkiksi Spiegel Staff 2014a; Birrell 2014). Ukrainan sodan kiihtyessä EU:n panos konfliktissa on näyttäytynyt nimenomaan sen pakotteissa Venäjän painostamiseksi Minskin rauhansopimusten implementoimiseksi (EU Newsroom 2015). Tämä tutkimus jäsentyy myös osaksi kokonaisvaltaisempaa unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehityksen tutkimusta.

Tutkielma rakentuu kuudesta käsittelykappaleesta ja johtopäätöksistä. Ensin syvennyn ulkopoliittikan eurooppalaistumisen teorian ominaispiirteisiin, metateoreettisiin kysymyksiin ja jo olemassa olevaan tutkimukseen Saksan ja Ranskan ulkopoliittikan eurooppalaistumisesta. Tämä toimii kattavana johdantona koko tutkimuksen asettelulle ja tutkimusongelman ymmärtämiselle. Tämän jälkeen tarkastelen EU:n yhteistä Venäjä-politiikkaa. Neljäs kappale käsittelee pro gradun tutkimuksellisia lähtökohtia ulkopoliittikan eurooppalaistumisen analysoinnissa esittelemällä teoriaohjaavan sisällönanalyysin metodin ja tutkimukseen soveltuvan aineiston. Kappaleet viisi ja kuusi syventyvät Saksan ja Ranskan ulko- ja turvallisuuspolitiikan perkaamiseen maiden EU-suhteen ja Venäjä-politiikan osalta. Kappaleessa seitsemän vastataan tutkimuskysymyksiin ja analysoidaan Saksan ja

Ranskan ulkopoliitikan eurooppalaistumista EU:n Venäjä-pakotteissa. Viimeinen luku vetää yhteen tutkimuskysymysten vastaukset ja tutkimuksen kannalta tärkeän tutkimuskirjallisuuden. Johtopäätöksissä esitän myös tarkennuksia tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen, EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan ominaispiirteisiin ja mahdollisia jatkotutkimusmahdollisuuksia ja -tarpeita.

2. EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikka ja ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen

Globaalisti tarkasteltuna EU:n jäsenmaiden ulko- ja turvallisuuspolitiikka on poikkeuksellista ja sisältää moninaisia keskinäisriippuvuutta luovia instrumentteja. Unionin ja sen jäsenmaiden ulko- ja turvallisuuspoliittinen rakenne ja toimintatavat ovat monimuotoinen kokonaisuus, joka muodostaa EU:n ulkosuhteet. Nämä koostuvat jäsenvaltioiden kansallisista politiikoista, EU:n kauppapolitiikasta ja yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta.

Kun EU on luonut yhteiseurooppalaista politiikkaa, vaikutus jäsenmaidensa kansalliseen politiikkaan on ollut vahvaa EU:n perinteisillä politiikkalohkoilla, kuten kauppaa- ja maatalouspolitiikassa, joiden tarkoituksena on ollut kehittää unionin sisämarkkinoita. Niin sanottua EU:n ylhäältä alas antamaa vaikutusta kansallisiin rakenteisiin, lainsäädäntöön ja päätöksentekoprosesseihin EU-tason säädösten ja asetusten myötä on kutsuttu jäsenmaiden sisäpolitiikan eurooppalaistumiseksi (englanniksi *Europeanization* tai *EU-ization*) (Tsardanidis ja Stavridis 2005; Miskimmon ja Paterson 2003). Ulko- ja turvallisuuspolitiikassa jäsenvaltioiden politiikan eurooppalaistumista on kuitenkin tapahtunut sekä ylhäältä alas että alhaalta ylös (Wong ja Hill 2011, 1). Jäsenmaiden ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen tutkimuksessa olennaista on keskittyä EU:n instituutioiden ja kansallisten ulkopoliittikkojen suhteisiin ja keskinäisriippuvuuteen. Ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen teoria perkaa EU:n painoarvoa jäsenvaltioiden kansallisessa ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.

Jäsenmaiden ulkopoliitiikan eurooppalaistumista tutkineet Wong ja Hill (2011, 3) määrittävät ulkopoliitiikan itsenäisen toimijan, kuten valtion tai EU:n, virallisten ulkosuhteiden summaksi. Tärkeää käsitteessä on se, että sen avulla ymmärretään toimijan pyrkivän tietoisesti harjoittamaan omia intressejään myös rajojensa ulkopuolella. EU:n ulkopoliittista toimijuutta ja EU:n ulkopoliittikkaa määriteltäessä on tärkeää tehdä muutama huomio. Sen lisäksi, että ymmärretään EU:n ulkosuhteiden muodostuvan monella tasolla, on hahmotettava, että EU:n ulkopoliittinen toimijuus ei ole koherentti toimijoidensa moninaisuuden vuoksi. Tämä on jäsenmaiden eurooppalaistumisen tutkimisen lähtökohta.

Kansainvälisen politiikan tutkimusperinteessä EU:n ulkopoliitiikan tutkimuksessa on kaksi teoreettista koulukuntaa. Ensimmäinen näkee jäsenvaltiot edelleen päätoimijoina ja toinen korostaa EU-

instituutioiden, erityisesti komission, roolia yhteensovitetun politiikan, eurooppalaisen identiteetin ja intressin jäsentymisessä. Ulkopolitiikan eurooppalaistumisen teoria pyrkii huomiomaan nämä molemmat suuntaukset. (Wong ja Hill 2011, 13–15). EU:n Venäjä-politiikan muutoksessa instituutioiden, niin komission kuin myös ulkosuhdehallinnon rooli, on jäänyt vähäiseksi Saksan johtaessa yhteistä politiikkaa. Muutaman viime vuoden aikana tuotetussa Ukrainan kriisin vaikutuksia eurooppalaiseen turvallisuuspolitiikkaan teoretisoivassa tutkimuksessa yleinen johtopäätös on ollut, että EU:n Venäjä-pakotteet ovat yhä vahvemmin jäsenyntyneet jäsenmaiden ohjaamana politiikkana. Tutkimuskirjallisuudesta on tehtävissä hypoteesi, että erityisesti Saksa ja Ranska suurina jäsenmaina ovat ajaneet omia taloudellisia intressejään EU:n Venäjä-politiikassa. Tämän pro gradun analyysivaiheessa tarkastellaankin tämän hypoteesin toteutumista ulkopolitiikan eurooppalaistumisen näkökulmasta.

Ulkopolitiikan eurooppalaistuminen sai paljon kritiikkiä osakseen 2000-luvun alkupuolella. Teoriaa syytettiin epämääräisistä määritelmistä, vähäisestä selitysvoimasta, niukoista tutkimustuloksista ja sitä kuvailtiin käsitteiden venyttämisen esimerkkiteoriaksi. (Tonra 2015). Olsen (2003) kritisoi ulkopolitiikan eurooppalaistumista pelkkänä akateemisena käsitteenä, josta ei ole näyttöä eurooppalaisessa ulkopolitiikan tutkimuksessa, vaan jokaisen jäsenvaltion kansallinen toiminta perustuu kunkin omille tyypillisille piirteille, ja prosessien erilaisuus on edelleen määräävä piirre eurooppalaisessa ulkopolitiikassa. Kyriakos Mousoutzis (2011) puolestaan korostaa, että ulko- ja turvallisuuspolitiikan kuulumattomuus EU-säädäntöön poistaa ulkopolitiikan eurooppalaistumisen käsitteeseen sisältyvän pakottavan piirteen jäsenvaltioiden kansallisen politiikan muuttamisesta ”eurooppalaisemmaksi”. Mousoutzisin mukaan jäsenvaltiot sen sijaan osallistuvat unionin yhteiseen politiikkaan, koska näkevät sen parhaaksi ratkaisuksi tietyssä ajassa ja tilassa. Kyseessä olisi siis niin sanottu eri instituutioiden ja toimintatapojen käyttömahdollisuuksien maksimointi, joka yhdessä yhteisen politiikan vapaaehtoisuuden kanssa mahdollistaisi perinteisempiä ulkopolitiikan analyysikeinoja myös eurooppalaiseen ulkopolitiikkaan. Hänen mukaansa eurooppalaistumisen aiheuttama muutos jäsenmaiden ulkopolitiikassa ei mahdollista ulkopolitiikan eurooppalaistumisen arviointia itsenäisenä ilmiönä, mikä vaatisi siihen tarkasti suunnattua selitystä.

Tonran (2015, 183) mukaan oheinen kritiikki on kuitenkin selventänyt huomattavasti ulkopolitiikan eurooppalaistumisen asemaa teoriana akateemisessa EU-tutkimuksessa, sillä tutkimuksessa on nimetty teorian ydinselitykset, saavutettu laajempi ymmärrys sen toimintamalleista ja laajennettu teorian empiiristä soveltamista sen tuoman arvon todistamiseksi. Näin ollen Tonra (2015, 183) kuvaa teoriaa

verrattain vakaaksi keskitason teoriaksi, joka tarjoaa analyttisen kehyksen sekä EU-jäsenyyden myötä syntyvään kansallisen ulkopoliitiikan muutoksen tutkimukseen että EU:n yhteisten ulkosuhteiden luomisen ja toiminnan tarkasteluun.

Teoria onkin jäsentynyt ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen ilmiötä selittäväksi suuntaukseksi, joka pureutuu perinteisten realismin ja intergovernmentalismien selittämättä jättämään kaksisuuntaiseen vaikutusprosessiin unionin ja jäsenmaiden välillä. Nämä kaksi perinteistä kansainvälisen politiikan teoriasuuntausta eivät huomioi, että kansalliset ulkopoliitiikat muuttuvat EU-jäsenyyden myötä, mutta samalla jäsenvaltiot myös aktiivisesti sitovat itsensä tähän yhteisen politiikan prosessiin. Ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen teoria onkin jäsentänyt integraation tutkimusta uudella tavalla olemalla osa tieteenalan institutionaalista käännettä. Ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen myötä integraatiotutkimuksessa on ymmärretty EU:n poliittisen järjestelmän tuottavan päätöksiä, jotka vaikuttavat jäsenmaiden kansalliseen politiikkaan vaikeammin tunnistettavalla tavalla, ei ainoastaan suoraan EU-lainsäädännöllä. (Tonra 2015, 183—186).

EU-jäsenten kansallisen ulkopoliitiikan eurooppalaistumisessa onkin kyse siitä, miten poliittiset toimijat sosialisoituvat ja näin jakavat yhteisiä jaettuja uskomuksia ja odotuksia ulko- ja turvallisuuspolitiikasta. Claudio Radaellin klassinen määritelmä eurooppalaistumisesta avaa myös ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen prosessia:

”Eurooppalaistuminen muodostuu virallisten ja epävirallisten sääntöjen, proseduurien, poliittisten paradigmojen, tyylien, toimintamallien ja jaettujen uskomusten ja normien a) rakentamisen b) leviämisen ja c) institutionalisoitumisen prosesseissa, jotka ensin määritellään ja vahvistetaan EU:n poliittisessa prosessissa ja sitten sisällytetään paikallisten (kansallinen ja alueellinen) diskurssien logiikkaan, poliittisiin rakenteisiin ja julkiseen valtaan” (Radaelli 2004, 3. Oma käänös).

Tuomas Forsberg ja Hiski Haukkala (2016, 59—60) toteavat EU:n jäsenmaiden ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen olevan havaittavissa EU:n Venäjä-politiikassa. Vaikka jäsenmaiden kansalliset intressit eroaisivatkin, EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan päätöksentekojärjestelmä pakottaa jäsenmaat luomaan yhteisen politiikan linjan, jota kaksikko (2016, 51) kuvaa hieman varovaisemmin yhteen kootuksi (englanniksi *aggregated*) Venäjä-politiikaksi yhteisen jaetun politiikan sijaan. Tämä yhteen koottu politiikka kehittyy jäsenvaltioiden kansallisten intressien ja bilateraalisten Venäjä-suhteiden myötä prosessissa, johon myös ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen vaikuttaa. Forsberg ja Haukkala kutsuvatkin kansallisten politiikkojen yhteiseksi politiikaksi jäsentymisen prosessia harhauttavan kompleksiseksi. He korostavat, että minkään jäsenmaan kansalliset intressit eivät ole määrättyjä tai

muuttumattomia, vaan ne muuttuvat jatkuvasti kansallisten ja kahdenvälisen Venäjä-suhteiden myötä, mihin myös eurooppalaistumisella on valtion EU-jäsenyyden myötä vaikutuksensa.

2.1. Ulkopolitiikan eurooppalaistumisen kolme prosessia

Eurooppalaistumisen prosessin monimutkaisuutta voidaan selventää keskittymällä EU:n jäsenmaiden ulkopoliittisen liikkumavaran kaventumiseen YUTP:n myötä (Manners ja Whitman 2000, 245). Esimerkiksi EU-jäsenyyden myötä valtioiden ulko- ja turvallisuuspolitiikka on muuttunut erityisesti kriisinhallinnan kontekstissa unionin YTPP:n aktivoituttua konfliktialueilla. Wong ja Hill (2011, 4–5) kuvaavat eurooppalaistumista ulkopolitiikan lähentymisen prosessina, joka muodostuu instituutioiden, poliitikkojen ja virkamiesten välillä Brysselissä ja jäsenvaltioiden pääkaupungeissa. Ulkopolitiikan eurooppalaistumisessa voidaan erottaa kolme toisiinsa liittyvää, mutta selkeästi eriteltävää prosessia:

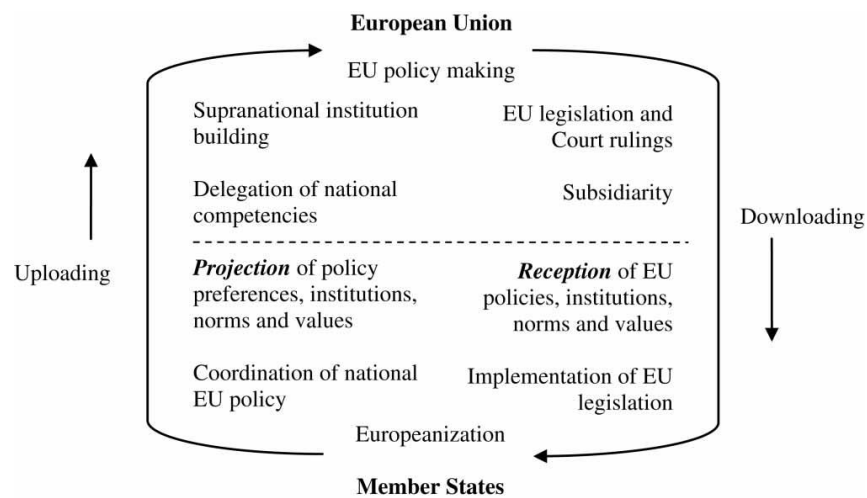
- 1) alhaalta ylös tapahtuva prosessi, jossa kansalliset ulkopoliittiset preferenssit, ideat ja politiikkamallit nousevat EU:n agendalle eli kansallisen intressin heijastaminen EU-tasolle
- 2) ylhäältä alas tapahtuva prosessi, jossa EU-jäsenyyden myötä EU:ssa tehtävä ulkopoliittinen päätöksenteko vaikuttaa kansalliseen ulkopolitiikkaan eli kansallisen politiikan sopeutuminen yhteiseen ulkopolitiikkaan
- 3) kansallisten intressien ja identiteettien uudelleenmäärittäminen ”Euroopan kontekstissa” eli kansallisen politiikan uudelleenjäsentäminen.

Nämä kolme prosessia voivat esiintyä yhdessä tai itsekseen. Jäsenvaltion kansallisen ulkopolitiikan eurooppalaistumisen suunnat ja tasot voivat siis vaihdella näiden kolmen välillä, ja kunkin yksittäisen prosessin syvyys voi vaihdella tapauskohtaisesti. Prosesseista kolmas on vähiten tutkittu ja se esiintyy tutkimuskirjallisuudessa ohessa mainittuna Wongin ja Hillin määritelmänä tai niin sanottuna poikkitaissuuntaisena prosessina, jossa jäsenmaat omaksuvat toisiltaan informaatiota, analyysejä ja politiikanteon rakenteita (Tonra 2015, 184).

Seuraavaksi tarkastelen teoriaa näiden kolmen prosessin kautta. Miten jäsenvaltioiden kansalliset preferenssit ja ideat nousevat unionin yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan? Miten EU-jäsenyys vaikuttaa kansallisiin ulko- ja turvallisuuspolitiikan ideoihin? Miten ulko- ja turvallisuuspolitiikan ideat ja toimintatavat siirtyvät jäsenvaltioiden välillä tai miten jäsenvaltiot määrittävät omia politiikan toimintastrategioitaan ”Euroopan kontekstissa”?

2.1.1. Preferenssejä pääkaupungeista Brysseliin: ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen kansallisten intressien heijastamisena

EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan osalta ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen alhaalta ylös eli pääkaupungeista unioniin suuntautuvana prosessina on kaikkein oleellisin jäsenmaiden hallitessa korkeinta päätöksenteontasoa Eurooppa-neuvostossa. Pääministerien linjauksiin perustuvia päätöksiä tekevä ulkoasiainneuvosto ja sen asialistaa valmistelevat työryhmät koostuvat jäsenmaista. Pääkaupungeista unionin asialistalle nousevat ulko- ja turvallisuuspoliittiset kysymykset korostavat jäsenmaiden roolia ydintoimijoina päätöksentekoprosessissa niiden esittämien linjausten vuoksi.

Kuvio 1. Poliitiikan eurooppalaistuminen jäsenmaiden vastaanottamien päätösten ja tekemien esitysten kiertona (Borzal 2005).

Scott James (2010, 818–821) kiinnittää erityistä huomiota jäsenvaltioiden politiikan eurooppalaistumiseen alhaalta ylöspäin suuntautuvana prosessina ja kritisoi näkökulmaa, jossa jäsenvaltioiden rooliksi jäisi vain passiivinen EU-päätösten omaksuminen. Hän viittaaakin kuviossa 1 esitettyyn Tanja Borzelin (2005) malliin tietyn politiikan kehityksestä jäsenmaiden ja unionin välisessä prosessissa. Jamesin mukaan eurooppalaistumisen ymmärtäminen vain ylhäältä alas suuntautuvana prosessina, jossa kansallisvaltiot sopeutuvat EU:n vaikutusvaltaan ei päde, koska EU-tason ja kansallisen tason ristiriidat eivät voi olla perusedellytys kansallisen politiikan muutokselle sektorilla, jossa jäsenmailla on päätösvalta. Toisekseen yksityiskohtaiset EU-tason kehitykset saattavat tukea ja kannustaa jo käynnissä olevaa politiikan muutosta jäsenvaltioissa ilman sen suurempaa painetta unionin tasolta.

Tonra (2015, 186) kuvaa yhteisten EU-instituutioiden ja politiikkakehysten kehittämistä yksittäisten jäsenmaiden viitoittamana kansallisten intressien heijastamisen prosessina, johon pyritään heijastamalla jäsenmaiden kansallisia ulko- ja turvallisuuspoliittisia preferenssejä, ideoita ja intressejä EU-tasolle. Wongin ja Hillin mukaan prosessi voidaan indikoida ja havainnoida yksittäisten jäsenmaiden kansallisesta ulkopoliitikasta, kun valtio pyrkii nostamaan vaikutusvaltaansa maailmassa, kun valtio pyrkii vaikuttamaan muiden jäsenmaiden kansalliseen ulkopoliittikkaan, kun valtio käyttää unionia kansallisen ulkopoliitikkansa suojana ja kun valtio käyttää EU-tasoa oman ulkopoliitikkansa kertoimena. (Wong ja Hill 2011, 7).

Prosessin ymmärtämisen kannalta on tarkasteltava niitä instituutioita, joissa moninaiset jäsenmaiden väliset neuvottelut tuottavat ja toteuttavat yhteisen politiikan linjan. Simon Bulmerin (2007, 53) mukaan jäsenmaissa käytävä kansallisen tason keskustelu on merkittävässä roolissa, kun tarkastellaan niitä politiikan osa-alueita, joilla yhteisen politiikan muutos koetaan tärkeäksi. Jos jäsenmaissa käydään yhteisen politiikan muutosta vaativaa keskustelua, on todennäköisempää, että yhteisen politiikan muutos unionin tasolla tapahtuu. Esimerkiksi Venäjän toimien tuomitseminen Ukrainan kriisissä, ja siitä jäsenmaissa käyty keskustelu olisi näin ollen vauhdittanut EU:n yhteisen sanktiopolitiikan päätöksentekoa.

Wong ja Hill (2011, 9) esittävätkin, että osa akateemisesta tutkimuksesta argumentoi EU:n ulkosuhteiden olevan täysin jäsenmaiden toiminnasta riippuva muuttuja. Erityisesti suurten jäsenmaiden nostaessa omia intressejään EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan rakenteisiin jäsenmaat eurooppalaistavat kansallisia intressejään. Esimerkiksi jos yksi jäsenmaa vaatii EU:ta asettamaan pakotteita unionin ulkopuolista toimijaa vastaan, kyseinen jäsenmaa pystyy jakamaan mahdolliset vastatoimien riskit ja haittavaikutukset muiden jäsenmaiden kanssa. Samalla kyseinen jäsenmaa kasvattaa kansainvälistä vaikutusvaltaansa. EU-instituutioiden ulkopoliittinen kokemattomuus ja EU:n kokonaisvaltaisempi harjoittelu kansainvälisenä toimijana tarkoittaa, että jäsenmailla on suurempi liikkumatila ulkopoliitikassa kuin muilla EU:n keskeisillä politiikan sektoreilla (Daehnhardt 2011, 45—46).

Ben Tonra (2015, 186) korostaa, kuinka kaksi hyvin erilaista logiikkaa määrittävät jäsenvaltioiden toimintaa kansallisten intressien heijastamisessa EU-tasolle. Ensinnäkin kyseessä on strateginen prosessi, jossa yksittäinen jäsenvaltio pyrkii lisäämään omaa vaikutusvaltaansa EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Jäsenvaltiot ajavat omia intressejään hakien tukea kansalliselle linjalleen ja ovat valmiita joustamaan hieman tarvittaessa, sillä yhteiseurooppalaisella politiikalla voidaan saavuttaa

laajempi vaikutus, vaikka se ei yksioikoisesti vastaisikaan alkuperäistä kansallisen politiikan linjausta. Logiikan perustana on, että yhteinen politiikka on usein vaikuttavampaa kuin unilateraalisesti toimiminen. Toisekseen tällainen kehitys johtaa ainakin osittaisiin roolikäsitysten muutoksiin. Yksittäisten jäsenmaiden ja instituutioiden sosialisointiprosessit johtavat kansallisten intressien kehittämiseen kollektiiviseksi eurooppalaiseksi kontekstiksi, jossa yhteiseurooppalaisen position tavoittelu nähdään ulkopoliittikan onnistumisen kannalta prioriteettinä, minkä myötä yksittäisten jäsenmaiden intressi omien tavoitteiden heijastamiseksi EU-tasolle kasvaa.

2.1.2. EU-jäsenyyden vaikutus ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan ja kansallisen politiikan sopeutuminen

Kansallisvaltion politiikan eurooppalaistuminen teoreettisena lähtökohtana kehittyi tieteenalalla vastaamaan juuri kysymykseen siitä, miten EU-jäsenyys ja unionin instituutiot muokkaavat normatiivisesti tai pakottavalla säädännöllä jäsenvaltioiden kansallista politiikkaa. Vaikka tutkimuskohteeni ovat Saksa ja Ranska kansallisvaltioina politiikkoineen ja tutkimuslähtökohtani on, että EU:n perussopimusten asettamissa puitteissa pääasiallinen unionin ulkosuhteiden päätösvalta on jäsenmailla, on ulkopoliittikan eurooppalaistumisen teorian valossa arvioitava myös jäsenyyden myötä syntymää painetta ja vaikutusta kansallisiin ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjoihin. Teoriaa koskevaan keskusteluun kuuluu merkittävänä osana debatti eurooppalaistumisen syy-seuraus-suhteiden tosiasiallisesta suunnasta jäsenmaiden ja unionin välillä ja siitä, onko eurooppalaistuminen jäsenvaltioihin ulkopuolelta vaikuttava vai niiden sisäinen prosessi. (Wong ja Hill 2011, 9). Palaan tähän keskusteluun tutkimukseni johtopäätöksissä. Hypoteesini on, että ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumisen puitteissa vaikutusta tapahtuu molempiin suuntiin. Vaikka suuret jäsenmaat ovat vahvasti ajaneet omia intressejään pakotepoliittikan asettamisessa, on tutkimuksessa tarkasteleva sitä, miten EU-jäsenyys, sen päätöksenteko ja muiden jäsenmaiden tavoitteet ovat vaikuttaneet tutkittavien maiden linjauksiin.

EU:n vaikutus jäsenmaiden ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan on nähtävissä erityisesti jäsenvaltioiden kansallisten politiikkojen harmonisoituessa ja lähentyessä toisiaan. Kansalliset ulko- ja turvallisuuspolitiikat niin sanotusti ”asettuvat EU-jäsenyyden vaatimalle tasolle”. (Wong ja Hill 2011, 7). Teoretisointi EU-jäsenyyden vaikutuksesta kansalliseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan nousee unionin päätöksentekojärjestelmästä ja instituutioista. Kansallisessa ulko- ja turvallisuuspolitiikassa tämä näkyy eurooppalaisen politiikan tärkeyttä korostettaessa, yhteisten tavoitteiden asettamisessa ja

kannattamisessa, yhteiseen politiikkaan sitouduttaessa kansallisesti tärkeän intressin kustannuksella, profiloiduttaessa EU-jäsenyyteen myös muilla kansainvälisillä foorumeilla ja integraation sisäistämässä sekä kansallisen päätöksenteon ja byrokratian uudelleenjärjestelyssä EU-politiikan valmistelemiseksi. (Wong ja Hill 2011, 7).

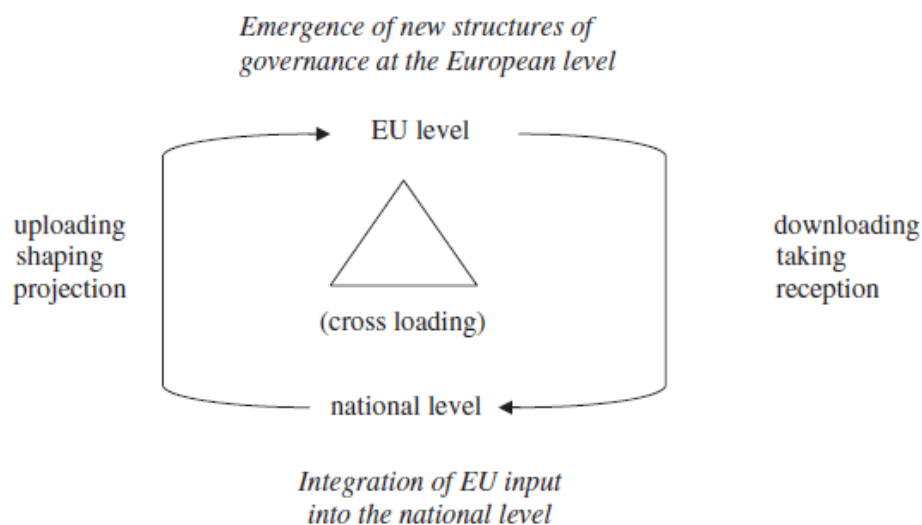
Ben Tonra (2015, 187) näkee kansallisen politiikan sopeutumisen prosessissa kaksi erillistä polkua. Hänen mukaansa omien intressien rationaalinen arviointi perustuu haittoihin ja hyötyihin nojaavaan analyysiin tilanteessa, jossa jäsenmailla on aina veto-oikeus niin ulko-, turvallisuus- kuin myös puolustuspolitiikassa. Näin ollen jäsenmaat suostuvat tai muokkautuvat yhteisen politiikan mukaiseksi, jos ne näkevät sillä olevan strategista arvoa. Toisekseen ”paine soveltaa yhteistä politiikkaa kansallisesti voidaan nähdä prosessina, jossa normit, uskomukset ja politiikan odotukset luovat pohjaa tulevalle vahvemmalle poliittiselle vuorovaikutukselle ja sopimiselle” (ibid. Oma käänös). Kaksisuuntainen, kansallisen intressin heijastamisen ja kansallisen politiikan sopeutumisen, eurooppalaistumisen prosessi unionin ja jäsenmaiden välillä siis mahdollistaa jonkin asteisen ”kaupankäynnin” ulko- ja turvallisuuspolitiikan intresseistä jäsenmaissa. Tonran (2015, 188) mukaan selitys tälle ilmiölle on ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa koskevat pehmeät oikeuslähteet ja poliittiset sitoumukset ja tiettyjen normien ja odotusten jako jäsenmaiden kesken.

Ulkopolitiikan eurooppalaistumisen ylhäältä alaspäin suuntautuvassa prosessissa käytetään usein esimerkkinä niin sanottujen post-neutraalien eurooppalaisten valtioiden eli Itävallan, Ruotsin ja Suomen liittymistä unioniin. Näiden valtioiden täytyi muuttaa omaa ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaansa kylmän sodan jälkeen niiden liittyessä unioniin, jossa oli Maastrichtin sopimuksessa määritelty yhteisen ulkopoliittikan raamit. (Wong 2007, 325). Tämä on sovellettavissa myös suuriin jäsenmaihin, sillä kuten Pannier ja Schmitt (2014) ovat todenneet: Saksan ja Ranskan tiivis turvallisuus- ja puolustusyhteistyö EU:ssa ei ole yhdentänyt niiden kansallisia intressejä, vaan yhteistyötä tehdään edelleen hyvin kansallisesta positioista omia etuja tavoitellen. Näin ollen myös suuret jäsenmaat ovat alttiita kansallisen politiikan sopeutumisen prosessille, kun ne punnitsevat yhteisen politiikan mahdollisia hyötyjä ja haittoja. Saksan ja Ranskan kohdalla kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sopeutumisessa on kyse EU-politiikan sopimukseen ja instituutioihin mukautumisesta. Tämä prosessi vaikuttaa jäsenmaiden kansallisen politiikan muodollisuuksiin ja ulostuloihin niin normien, poliittisten positioiden kuin ulkopoliittikan rakenteidenkin osalta. (Tonra 2015, 186—187). Unionin maat sopeutuvat ja joissakin tapauksissa sopeuttavat itsensä omasta

toimestaan EU-politiikkaan korostaessaan yhteiseurooppalaisten positioiden ja rakenteiden merkitystä kansallisella agendallaan.

2.1.3. Kansallisen ulkopoliitikan uudelleenjäsentäminen EU:n kehyksessä

Kaksisuuntaisen ulkopoliitikan eurooppalaistumisen ohessa jäsenmaat rakentavat omaa ulko- ja turvallisuuspoliittista identiteettiään suhteessa unioniin ja muihin jäsenmaihin. Kansallisen politiikan uudelleenjäsentäminen EU:n kehyksessä on seurausta unionin ja jäsenvaltioiden välillä tapahtuvasta kaksisuuntaisesta prosessista. Kansallisten positioiden määrittäminen Euroopan kontekstissa on seurausta yhteisen politiikan linjan muodostumisesta, kun yhteisten jaettujen normien ja arvojen pohjalta määritellään Euroopan suhtautumista ja eurooppalaista positioita kansainvälisiin ilmiöihin. Yhteisen politiikan koordinointi johtaa ajan myötä tilanteeseen, jossa tiukatkin kansalliset positiot ja EU-linja sovitaan yhteen unionin ja jäsenmaiden sisäisessä kanssakäymisessä päätöksentekorakenteissa. (Wong ja Hill 2011, 7). Tonra (2015, 184) kuvailee tätä ”prosessiksi, jossa jäsenmaat omivat ja omaksuvat informaatiota, analyysejä ja jopa politiikan suunnittelun rakenteita toisiltaan”.

Kuvio 2. Eurooppalaistuminen jatkuvana ja keskinäisriippuvaisuutta rakentavana muutosprosessina linkittää EU:n ja jäsenvaltioiden tasot (Major 2005, 182).

Oheinen kuvio 2 on Claudia Majorin (2005, 181–182) hahmotelma avata ulkopoliitikan eurooppalaistumista jäsenmaiden ja EU:n välisenä prosessina, jossa jäsenmaat jäsentävät uudelleen kansallista politiikkaansa. Hänen mukaansa eurooppalaistuminen vain ylhäältä alas suuntautuva

prosessina ei ulkopoliitikan osalta päde päätösvallan ollessa jäsenmailla ilman EU:n kykyä asettaa sitovaa lainsäädäntöä. Ulkopoliitikan kohdalla eurooppalaistumista tapahtuukin, kun unioni ja siihen kuulumisen muuttavat jäsentensä kansallisia oletuksia ja ideoita ulko- ja turvallisuuspolitiikasta. Jäsenvaltioiden mukautumista yhteiseen politiikkaan tapahtuu, kun mallit ovat lähtöisin muista jäsenmaista, politiikan sektoreilta tai instituutioista. Wong ja Hill (2011, 7) kutsuvat eurooppalaistumisen kolmatta suuntaa ”identiteetin uudelleenrakentamiseksi”, jossa EU on enemmänkin muutoksen kehys kuin sen alkuperä. Muutosta tapahtuu kansallisen politiikan sopeutumisen ja EU-tasolle heijastamisen kaksisuuntaisen eurooppalaistumisen seurauksena. Major (2005, 186) puolestaan kirjoittaa:

”Ideat horisontaalisista malleista, kognitiivisesta uudelleen orientoitumisesta ja sosiaalistumisesta ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumisen mekanismeina heijastuvat myös *cross-loading* -ajatuksessa, joka täydentää kolmantena ulottuvuutena alhaalta ylös ja ylhäältä alas suuntautuvia prosesseja. *Cross-loading* -mallissa EU ei ole ainoastaan muutoksen tarjoava areena, vaan myös jäsenmaiden, instituutioiden ja politiikkasektoreiden välistä vaikutusta tapahtuu EU-tason lisäksi epäsuorasti toimijoiden jakaessa ideoitaan, normejaan ja toimintatapojaan. Yksinkertaistettuna: muutosta ei tapahdu vain Euroopan johdosta, vaan myös Euroopan sisällä.” (Major 2005, 186. Oma käännös).

Vaikka Wongin (2007, 326) ja Wongin ja Hillin (2011, 7) käyttämä termi *identiteetin uudelleenmäärittäminen* eroaakin hieman Majorin *cross-loading*-termistä, on ilmeistä, että ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumista tapahtuu kolmessa erillisessä, mutta toisiinsa linkittyneissä prosesseissa. Jäsenmaiden kansallisen ulkopoliitikan uudelleenjäsentämistä voidaan havainnoida, kun jäsenmaiden kesken jaetut normit ja arvot nousevat esiin poliittisten päättäjien suhteessa kansainväliseen politiikkaan, eurooppalaiset ja kansalliset intressit määritellään jaetuiksi ja yhteensovitetun koordinoinnin ja ”heiluriliikkeen” myötä tiukat kansalliset ja EU:n yhteiset positiot sovittuvat ajan myötä bilateraalisisä- ja EU-vuorovaikutuksessa (Wong ja Hill 2011, 7).

Wongin (2007; ja Hill 2011) mukaan kolmannessa proessissa on kyse horisontaalisesta jäsenmaiden välisestä mekanismista, joka yhdessä kahden muun eurooppalaistumisen prosessin lisäksi edistää yhteisten intressien ja jaetun ulkopoliittisen identiteetin kehittymistä. Tämä ”monisuuntainen sosialisointumisen prosessi” (Wong ja Hill 2011, 166) viittaa Tonran (2015, 187) mukaan vahvasti ulkopoliitikan eurooppalaistumisen konstruktivistiseen piirteeseen identiteetti-politiikan ollessa EU:n ulkopoliitikan ja jäsenvaltioiden toimintatapojen, politiikkarakenteiden, roolien, normien kansainvälistymisen ja EU:n ulkopoliitikkaan kohdentuvien jaettujen odotusten eurooppalaistumisen ytimessä (ibid.; Tonra 2000, 229). Tämä vahvasti konstruktivistinen kansallisen ulkopoliitikan

uudelleenjäsentäminen tai identiteetin uudelleenrakentaminen on osa ”vahvan eurooppalaistumisen” prosessia, jota tarkasteltaessa keskitytään jaettujen ja sosiaalisesti sopivien toimien kehittymiseen ja intersubjektivisten aikomusten merkitykseen toimijoiden tavoitteiden ja identiteettien kehittyessä. (Tonra 2015, 187; Bulmer 2007).

EU:n Venäjä-politiikan muutos Ukrainan kriisin myötä on ollut poikkeuksellisen voimakasta ja yhtenäistä. Jäsenmaiden Venäjä-politiikan eurooppalaistumista ei aikaisemmin ole juurikaan tapahtunut, mutta nykyisessä poliittisessa tilanteessa voidaan eurooppalaistumista olettaa tapahtuneen myös suurten jäsenmaiden Saksan ja Ranskan kohdalla. Maiden aktiivisen roolin vuoksi ja tiukkojen Venäjä-positioiden vuoksi hypoteesini on, että näiden kohdalla politiikan eurooppalaistuminen on tapahtunut ensisijaisesti viimeisenä mainitussa uudelleenjäsentämisen prosessissa.

2.2. Ulkopolitiikan eurooppalaistumisen metateoreettiset debaetit

Vaikka ulkopolitiikan eurooppalaistuminen on saavuttanut tieteenalalla yhtenäisen perusrungon edellä esitellyn kolmen prosessin rakenteen mukaisesti, käydään teoriakirjallisuudessa keskustelua monista kysymyksistä. Esittelen kysymykset ja debaetit, ja palaan niihin työni johtopäätöksissä tarkastellessani analyysini merkitystä teorian kehityksen näkökulmasta.

Ensimmäinen debatti tarkastelee, tapahtuuko eurooppalaistumista ollenkaan vai onko kyseessä esimerkiksi globalisaation tai jonkin muun muuttujan myötä tapahtuvaa jäsenmaiden sosialisointumista (Wong ja Hill 2011, 5; laajemmalla keskustelulle ja esimerkeille katso Tonra 2015, 187-188). Toinen keskustelu koskee sitä, mikä oikeastaan muuttuu ja mihin suuntaan. Kansallisen politiikan vaikutusta yhteiseen eurooppalaiseen ulkopolitiikkaan on tutkittu jäsenvaltioiden välisten läheisten suhteiden ja sosialisointia kautta. Samalla kun Lissabonin sopimus korostaa edelleen kansallisten ulkopolitiikkojen roolia on tieteenalalla herännyt keskustelua siitä, millä tasolla YUTP vaikuttaa kansalliseen politiikkaan. Onko muutosta tapahtunut lähinnä proseduureissa vai myös substansseissa? (Wong ja Hill 2011, 6). Tonran (2015, 188) mukaan tässä keskustelussa on erityisen tärkeää huomioida ulkopolitiikan eurooppalaistumisen selitysvaikutus itsenäisenä muuttujana, jossa syy-seuraus -ketju alkaa joko jäsenmaasta (kansallisen politiikan heijastamisessa EU-tasolle) tai yhteisestä politiikasta (kansallisen politiikan sopeutuessa).

Kolmannessa debaatissa syvennytään siihen, tapahtuuko ulkopolitiikan eurooppalaistumista edes pitkällä aikavälillä. Reuben Wong on Ranskassa tutkiessaan todennut, että kansallisten ulkopoliittisten

intressien läheneminen on aikaa vievä prosessi, mutta sitä tapahtuu niin substanssissa kuin myös toimintatavoissa. Tsardanidisin ja Stavridisin tutkimukset Kreikasta puolestaan osoittavat, että vain pinnallista toimintatapojen lähentymistä voidaan havaita ja EU-jäsenyydestä huolimatta kansallinen ulkopoliittikka säilyttää vahvan itsenäisyytensä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että edellä kuvailtua kolmea prosessia ei voitaisi havaita jäsenmaiden ja unionin ulkopoliittisessa toiminnassa. (Wong ja Hill 2011, 6). Kyseessä on siis metateoreettinen keskustelu ulkopoliittikan eurooppalaistumisen syvyydestä, joka vaihtelee jäsenmaittain ja tarkasteltavan ulkopoliittikan osa-alueen myötä. Tutkimuskirjallisuudessa onkin pyritty avaamaan ulkopoliittikan eurooppalaistumisen prosesseja pintaa syvemmillä, jotta teorian kehittämiseksi voitaisiin yhä enemmän debatoita ilmiön tarkemmasta luonteesta esimerkiksi strategisen sovittelun, identiteetin muuttamisen ja sosialisoitumisen prosessein (Tonra 2015, 189).

Neljänneksi keskusteluksi on muodostunut kysymys siitä johtaako ulkopoliittikan eurooppalaistuminen todelliseen lähentymiseen jäsenmaiden ulkopoliittikan kehityskaassa, ja syntyykö Euroopan intressissä olevia jaettuja normeja ja käsityksiä. Tonra (2015, 188—189) korostaa, että yhteisten proseduurien ja prosessien lisäksi yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on johtanut vahvaan jaettuun ja järjestäytyneeseen eurooppalaisten arvojen ja normien kokonaisuuteen, mikä on ”ajanmyötä ajanut jäsenmaat muuttamaan asenteitaan ja preferenssejään toimeenpanoon pakottavan mekanismin puuttumisesta huolimatta” (Ginsberg 2001, 38. Lainattu Tonra 2015, 189).

Viides ja lähes aina esiintyvä väittely koskettaa sitä, mikä rooli virallisella YUTP:n institutionalisoimisella ja epävirallisella jäsenmaiden välisellä sosialisoitumisella on todellisuudessa ulkopoliittikan eurooppalaistumisen kannalta. Keskustelu paneutuu instituutioiden merkitykseen politiikan yhdyntymisessä. Ovatko YUTP:n rakenteet vain yksi rationaalisen valinnan foorumi muiden joukossa vai onko niillä merkittävää sosiaalista painetta kansallisen politiikan rakentamisessa ja jäsenmaiden näkökulmien ja käsitysten yhdyntymisessä? (Wong ja Hill 2011, 7-9).

Ulkopoliittikan eurooppalaistumisen teoreettisissa debateissa ollaan edelleen samojen kysymysten äärellä, joihin sitä kohtaan esitetty kritiikki kohdistui 2000-luvun alkupuolella. Metateoreettisissa väittelyissä tartutaan ja kritisoidaan edelleen teorian selitysvoimaa, tutkimustulosten niukkuutta ja käsitteiden selitystarkkuutta. Ben Tonra (2015, 183) toteaa, että oikeaan osuessaan kritiikki leimaisi teorian ”akateemiseksi villitykseksi kokonaan ilman oleellista käsiteellistä käyttökelpoisuutta.” Olsenin (2002, 921) mukaan ulkopoliittikan eurooppalaistumisen teorian metateoreettiset kysymykset nousivat esiin, kun eurooppalaistumisen käsite tuotiin perinteisestä talousintegraation tutkimuksesta

ulkopolitiikan kentälle niin sanottuna huomiota suuntaavana työkaluna, jolloin käsitteen käyttö ja ymmärrys hajaantuivat tiedeyhteisössä. Tutkimuskirjallisuus ja oheiset debatit teorian sisällä ovat kuitenkin vahvistaneet sen asemaa, ja ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen ansiot tieteenalalla voidaan jaotella kolmeen. Ensinnäkin teoria on ohjannut konstruktivista ja liberalistista käännettä keskittymällä sosialisoitumisen prosesseihin. Toisekseen teoria on tarjonnut paljon uutta ulkopoliitiikan analyysiin haastamalla yhdysvaltalaiskeskeistä selitystä ulkopoliitiikasta ja tarjonnut keskitien toisensa ulos sulkeville intergovernmentalismille ja supranationalistiselle ajattelulle EU:n ulkopoliitiikasta. Kolmanneksi ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen on antanut uutta tietoa integraatioprosessista jäsenvaltioissa ei ainoastaan ulkopoliitiikan kohdalla, mutta myös yleisemmällä tasolla eurooppalaisen kehyksen vaikutuksesta kansalliseen politiikkaan jaettujen rakenteiden ja lopputulosten myötä. (Tonra 2015, 191).

2.3. Yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan institutionalisoitumisen merkitys ja toimijat EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikassa

YUTP:n institutionalisoituminen

Nyt jo pitkälle institutionaalisesti kehittynyt EU:n YUTP astui oikeudellisesti voimaan vuonna 1993 Maastrichtin sopimuksella, kun 12 Euroopan talousyhteisön jäsentä sopivat unionin perustamisesta (EU 1992). Yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan luominen oli suuri muutos yhteismarkkinoihin perustuneen talousliiton toiminnassa, mitä vauhdittivat Berliinin muurin murtuminen ja Saksojen yhdistyminen, Neuvostoliiton romahtamisen jälkimainingit ja Irakin hyökkäyksestä Kuwaitiin alkanut Persianlahden sota, joka oli osoittanut Euroopan ulko- ja turvallisuuspolitiikan epäyhtenäisyyden (Tank 1998, 15–16). Yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka oli tärkeä osa poliittisen unionin kehitystä, kun taloudellista yhteistyötä vietiin seuraavalle yhä poliittisemmalle askelmalle (EU 1992, artikla J.4). Kjell Eliassen (1998, 1. Oma käännös) kuvaa Maastrichtin sopimuksen merkitystä osuvasti:

”keskinäisriippuvaisessa maailmassa eri politiikan osa-alueet eivät menesty omissa tyhjiöissään. On mahdotonta harjoittaa vaikuttavaa talouspolitiikkaa, jos ei samanaikaisesti omaksu johdonmukaisesti [talouspolitiikkaa] tukevaa ulkopoliitiikkaa ja uskottavaa turvallisuuspolitiikkaa.”

YUTP luotiin jäsentämään unionin poliittista kehitystä lisäämällä sen toimijuutta ulkorajojen ulkopuolella. EU:n politiikan eri osa-alueilla pyrittiin kokonaisvaltiasempiin tavoitteisiin eri keinoin, mikä näkyi myös Maastrichtin sopimuksen pilarirakenteessa (Euroopan yhteisöt, yhteinen ulko- ja

turvallisuuspolitiikka ja yhteistyö oikeus- ja sisäasioissa) (EUR-Lex 2010). Jäsenmaiden erimielisyydet integraation syvyydestä johtivat kompromissiin eri kehityssuuntien välillä. (Bindi 2012).

2. lokakuuta 1997 solmitun Amsterdamin sopimuksen ulko- ja turvallisuuspoliittinen linjaus toi Länsi-Euroopan unionin (WEU) lähemmäksi EU:ta niin sanottujen Petersbergien tehtävien myötä (EU 1997; Bindi 2012). Tarvetta itsenäiselle eurooppalaiselle turvallisuuspoliittiselle integraatiolle kiihdyttivät Yhdysvaltojen suunnitelmat vetäytyä Euroopasta kylmän sodan päätyttyä ja eurooppalaisen politiikan epäonnistuminen Jugoslavian hajoamissodissa läpi 1990-luvun. Vuonna 1999 Kölnissä osaksi EU:n puolustusyhteistyötä hyväksytyssä Ison-Britannian ja Ranskan Saint Malon julistuksessa vaadittiin EU:lle sotilaalliseen voimaan perustuvaa valmiutta toimia humanitaarisissa- ja pelastustehtävissä, rauhanturvauksessa ja kriisinhallinnassa WEU:n Petersbergien tehtävien mukaisesti. (Toje 2003, 65–66; Euroopan unionin turvallisuusalan tutkimuslaitos 2000). Saman vuoden Helsingin huippukokouksessa EU asetti tavoitteen yhteisten nopean toiminnan joukkojen perustamisesta vuoden 2003 aikana. (katso lisää unionin sotilaskapasiteetin vahvistamisen tavoitteista EU:n neuvosto 2001a).

Vuosituhanen ”EU-intoilu” huipentui, kun EU:n nopean toiminnan joukot julistettiin toimintakykyisiksi ennen aikaisesti jo vuoden 2001 joulukuun Laekenin Eurooppa-neuvostossa, ja unionin puheenjohtajamaa Belgia kutsui Afganistaniin lähteneiden jäsenmaiden joukkoja EU:n sotajoukoksi (Toje 2003, 66). Belgian lausunnot kuitenkin torpattiin vastalauseilla, ja Laekenissa todettiin, että yhteinen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka olisi mahdollista vain Petersbergin tehtävien ”alhaisimmalla tasolla”, kuten humanitaarisissa tehtävissä, sotilaallisessa avunannossa siviiliviranomaisille ja pakotteiden toimeenpanossa. (katso lisää Laekenin huippukokouksen johtopäätöksistä EU:n neuvosto 2001b). Myöhemmin heinäkuussa 2002 Belgian pääministeri Guy Verhofstadt (2002, 112–114) esitti Ranskan ja Ison-Britannian johdoille pettymyksensä Saint Malon yhteiseurooppalaisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan hengen hukkaamisesta. Vuosituhannen vaihteen YUTP-keskustelu on esimerkkitapaus kansallisen ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen eri tasoista. Jäsenmaat ajavat voimakkaasti omia intressejään, mutta omaksuvat samalla muiden jäsenmaiden intressejä yhteisen politiikan muokatessa niiden kansallista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa.

Amsterdamin sopimus jäi ulko- ja turvallisuuspolitiikan osalta vielä löyhäksi, ja Länsi-Euroopan unionista ei ollut todelliseksi vaihtoehdoksi Natolle, joka oli vahvistunut Yhdysvaltojen julistaessa sodan terrorismia vastaan. Vuoden 2002 toukokuussa Euroopan unionin turvallisuusalan tutkimuslaitoksen johtaja Nicole Gnesotto (2002) totesi, että mitä ristiriitaisemmin eurooppalaiset

kommentoivat Yhdysvaltojen sotaa terrorismia vastaan ja strategian muutosta sitä epätodennäköisemmin EU pystyy muodostamaan yhteisen näkökulman uudelle eurooppalaiselle strategialle. YUTP:n yhtenäisyys testattiinkin vuonna 2003, kun Nato Yhdysvaltojen johdolla ja brittien ja Itä-Euroopan tukemana hyökkäsi Irakiin osana sotaa terrorismia vastaan. Sota jakoi voimakkaasti länsimaita, kun Saksa ja Ranska etääntyivät Natosta, Isosta-Britanniasta ja Yhdysvalloista Pariisiin ja Berliinin hakieassa tukea Venäjältä (Buzan ja Gonzalez-Pelaez 2005, 43—45; Henley, Younge ja Walsh 2003). Buzan ja Gonzalez-Pelaez (2005, 44) yhdistävät EU:n linjan hajanaisuuden muihin suuriin kysymyksiin, joita unionissa käytiin Irakin sodan alkaessa. Jäsenmaat neuvottelivat tuolloin taloudellisesta säädännöstä, EU:n perustuslaista ja päätöksentekojärjestelmän uusimisesta sekä vuonna 2004 liittyvien jäsenmaiden integraatiosta. Unioni kävi jälleen kerran läpi perusteellista muutosta ulkopoliittisten kysymysten paineen alla. YK:n turvallisuusneuvoston vaihtuvana jäsenmaana ollut Saksa vaati tarkempaa raportointia ja näyttöä väitetyistä joukkotuhoaseista Irakissa, mihin se sai tukea myös Ranskalta. (Hooper ja Black 2003). Ranskan presidentti Jacques Chirac kritisoi avoimesti EU:hun vuonna 2004 liittyviä jäsenmaita niiden Irakin interventiota tukevista linjauksista, jotka hänen mukaansa vielä voisivat saada jotkin jäsenmaat äänestämään valtioiden liittymistä vastaan. (BBC 2003).

Unionin yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka oli toden teolla tullut mukaan unionin keskeisiin osa-alueisiin, kun jäsenmaat ja jäsenmaiksi pyrkivät debatoivat avoimesti EU:n suhteesta Natoon ja Yhdysvaltoihin. Länsimaiden ja EU:n sisäisistä suhteista heräsi paljon keskustelua Ranskan ja Saksan hakiessa tukea Venäjältä ja Kiinalta Yhdysvaltojen politiikan vastustamisessa (Gardner 2003). Toisaalta ristiriidat Irakin sodasta veivät YUTP:tä paljonkin eteenpäin: joidenkin jäsenmaiden kunnianhimoiset suunnitelmat muuttuivat maltillisemmiksi, Naton puolustusrooli tunnustettiin selkeämmin ja yhteisen YTPP:n rajalliset mahdollisuudet tunnustettiin laajemmin jäsenmaiden kesken (Menon 2004, 631–648; Buzan ja Gonzalez-Pelaez 2005). Irakiin liittynyt tiukka ulkopoliittinen debatti konkretisoi unionille, että samankaltaiset ristiriidat hankaloittavat yhteistyötä ja integraatiota sekä heikentävät unionin toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksia sen rajojen ulkopuolella.

Vuonna 2007 allekirjoitetun ja vuonna 2009 voimaan tulleen Lissabonin sopimuksen (EU 2007) myötä puolustuspolitiikka sisällytettiin unionin osa-alueisiin sellaisenaan. Lissabonin sopimuksella perustettiin EU:n ulkoasioiden ja turvallisuuspolitiikan korkean edustajan virka. Tämä johtaa jäsenmaiden välistä ulko- ja turvallisuuspolitiikan ja turvallisuus- ja puolustuspolitiikan päätöksentekoa ja osallistuu Eurooppa-neuvoston työskentelyyn. Lissabonin sopimuksessa ulkoasiainneuvostolle

(UAN) muotoiltiin Eurooppa-neuvoston linjausten mukaisen YUTP:n päättäjän rooli. Lissabonin sopimuksen myötä unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikasta rakennettiin hallitustenvälinen instituutio, jota johdetaan ja jäsenetään EU-tasolla ulkosuhdehallinnon avulla. Kehitys johti Länsi-Euroopan unionin toiminnan lopettamiseen 30. kesäkuuta 2011. Näin Maastrichtin sopimuksella vuonna 1992 luotu EU:n päätöksenteosta erillinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka siirtyi instituutiotasollakin unionin keskeisten tehtävien joukkoon ja sai oman paikkansa Brysselin Schuman-aukiolle EU:n neuvoston Justus Lipsius- ja komission Berlaymont-rakennuksia vastapäätä kuin kuvastamaan valtataistelua unionin sisällä.

Toimijat EU:n ulkopoliitikassa

Euroopan integraation ja EU:n ulkopoliittisen toimijuuden tutkimuksessa hyödynnetään erilaisia tutkimuskohteita, kun arvioidaan YUTP:n institutionalisoitumisen merkitystä eurooppalaiselle ulko- ja turvallisuuspolitiikalle. Edellä tarkastelin YUTP:n historiallista kehitystä, mikä on yksi tapa jäsentää sitä. Historiallisessa keskustelussa ja tarkastelussa korostuvat lähes aina YUTP:n suhde Natoon ja Yhdysvaltoihin, yhteiseurooppalaisen politiikan kehitys sopimusten myötä ja erilaiset poliittiset tapahtumat yhteistyötä suuntaavina indikaattoreina. Toinen tapa jäsentää YUTP:n institutionalisoitumista on tarkastella sen tuloksia empiirisesti esimerkiksi YUTP:n alla toteutettujen kriisinhallintaoperaatioiden avulla. Kolmas ja tässä työssä hyödynnettävä tapa on yksittäisten jäsenmaiden tarkastelu EU:n ulkopoliitiikan rakenteissa. Kansainvälisen politiikan tieteenalan EU-tutkimuksen ja Euroopan integraation teoretisoinnin avulla pystytään tarkastelemaan nimenomaan YUTP:n luomia suhteita EU:n ja jäsenvaltioiden välillä, mutta myös jäsenvaltioiden kesken. Analyysini perustuu ymmärrykseen yksittäisten valtioiden roolista kansainvälisen rakenteen perusyksikköinä, joiden toiminnalle EU ylikansallisena instituutiona on luonut uuden toimintaympäristön ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan.

Vaikka vuosina 2002—2007 käydyt neuvottelut ensin sopimuksesta Euroopan perustuslaista ja myöhemmin Lissabonin sopimuksesta olivat yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan osalta perusteelliset, nykyinenkään malli ei ole selväpiirteinen (Verola 2012, 40). Lissabonin sopimuksessa on paljon samoja piirteitä kuin hollantilaisten ja ranskalaisten äänestäjien torppaamassa perustuslakisopimuksessa. Lissabonin sopimus asetti YUTP:n erityiseen asemaan muihin EU:n politiikan osa-alueisiin nähden. Uusista ulkopoliitiikan toimintamalleista merkittävin on artiklassa 46a EU:lle annettu oikeushenkilöllisyys, minkä myötä unioni voi itsenäisenä instituutiona harjoittaa

ulkosuhteitaan. Muutoksen seuraus oli, että Maastrichtin sopimuksessa luodut ensimmäinen pilari eli Euroopan yhteisöt ja niiden politiikat ja toinen pilari eli YUTP yhdistyivät ”Lissabonin pilariksi” (Verola 2012, 40). YUTP:llä on muihin politiikan osa-alueisiin, kuten EU:n kauppaa- ja markkinapolitiikkaan, verrattuna erityinen asema, sillä sen toiminta määritetään sopimuksessa Euroopan unionista, kun muiden politiikan osa-alueiden asemasta unionissa määritetään sopimuksessa Euroopan unionin toiminnasta. (EU 2007).

Lissabonin sopimuksen myötä sopimuksessa Euroopan unionista ja tarkemmin sen 24. artiklassa todetaan, että

”unionin toimivalta yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alalla käsittää kaikki ulkopoliittikan osa-alueet ja kaikki unionin turvallisuuteen liittyvät kysymykset, muun muassa asteittain määriteltävän yhteisen puolustuspolitiikan, joka voi johtaa yhteiseen puolustukseen” (EU 2012).

YUTP:n tekninen toteutus erottaa sen muista unionin politiikan osa-alueista, sillä Eurooppa-neuvosto suunnittelee ja implementoi YUTP:tä yksimielisillä päätöksillä, politiikkaa toteutetaan ulkosuhteiden ja turvallisuuspolitiikan korkean edustajan ja jäsenmaiden toimesta, EU:n lainsäädäntövalta asetuksineen ja direktiiveineen eivät kosketa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, Euroopan parlamentin ja komission roolista on säädetty erikseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa koskevilla sopimuksilla ja Euroopan tuomioistuimella ei ole tuomiovaltaa sen alalla. (Verola 2012, 41; EU 2012).

Lissabonin sopimuksen merkittävin YUTP-innovaatio oli korkean edustajan ”kaksihattuinen” toimi sekä ulkoasiainneuvoston ja ulkosuhdehallinnon johtajana että komission varapuheenjohtajana. Nykyinen marraskuussa 2014 aloittanut korkea edustaja Federica Mogherini toimii edeltäjänsä Catherine Ashtonin hieman selkeämmässä ympäristössä, kun komission, ulkosuhdehallinnon ja jäsenmaiden vastuualueet unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikassa ovat jäsentyneet ensimmäisen viiden vuoden aikana. Instituutioiden ja jäsenmaiden välillä käydään kamppailua ulko- ja turvallisuuspoliittisesta toimijuudesta unionissa, kun jäsenmailla on päätösvalta, ulkosuhdehallinnolla suunnittelu- ja toimeenpanovastuuta ja komissio vastaa rahoituksesta.

Ashtonin omaksui ulkoasiainneuvoston johtajan aseman jäsenmaiden erimielisyyksiä sovittavana välittäjänä eikä niinkään selkeänä YUTP:n johtajana, mihin vaikutti omalta osaltaan suurten jäsenmaiden Saksan, Ranskan ja Ison-Britannian pyrkimykset johtaa YUTP:tä haluamaansa suuntaan sekä komission vastahakoisuus tulla koordinoituksi korkean edustajan toimesta. Uudet rakenteet johtivatkin tilanteeseen, jossa hallitustenvälisyys vahvistui YUTP:n normina, yhteistyö saman mielisten

jäsenmaiden välillä syveni ja jäsenmaat omaksuivat uutta YUTP-diplomatiaa, jossa niiden omat painotukset jäsenyivät ehdotuksina korkealle edustajalle EU:n jaetusta ulko- ja turvallisuuspoliittisesta intressistä. (Helwig 2014, 3-4; Helwig ja Rüger 2014; Balfour ja Raik 2013). Ashtonin onnistumista arvioidessaan Helwig ja Rüger (2014, 13) korostavat, että hänen prioriteettien jäsentämättömyys johti ulkoasiainneuvoston hajanaiseen päätöksentekoon ilman pitkäjänteistä strategiaa ja hänen roolinsa komission varapuheenjohtajana jäi kehittymättä. Tämän vuoksi jäsenmaiden ja erityisesti Saksan rooli YUTP-päätöksenteossa on korostunut Ukrainan kriisissä ja tulee korostumaan vielä pitkään, sillä muutosta tilanteeseen ei ole nähtävissä lyhyellä aikavälillä.

Nikola Tomic (2013, 244) kuitenkin huomauttaa merkittävästä ominaispiirteestä niin eurooppalaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan institutionalisoitumisessa kuin myös ulkopoliittikan eurooppalaistumisen teoreettisissa lähtökohdissa:

”Formaalisti, *de jure*, EU:n ulkopoliittiset päätökset tehdään neuvostossa. Nämä päätökset kuitenkin pohjautuvat valmisteluille, päätöksille, skenaarioille, arvioille ja ideoille, joita tekevät alemman tason Brysselissä toimivat YUTP- ja YTPP-toimijat ja virkamiehet.” (Oma käännös).

Vaikka korkean edustajan instituutio ei ole omaksunut yhteiseurooppalaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan johtajuutta hallitustenvälisyyden korostuessa, on YUTP:n institutionalisoitumisella vaikutusta siihen, miten yhteiseurooppalaista agendaa, kantoja ja päätöksiä luonnostellaan ja minkälaista tietoa niiden pohjana hyödynnetään.

Niin YUTP:ta, EU:n ulkopoliittikan analyysia kuin myös EU:n ulkopoliittista toimijuutta tutkivassa kirjallisuudessa peruskysymys on se, mitä oikeastaan tutkitaan, kun tutkitaan EU:n tai sen jäsenmaiden yhteistä ulkopoliittikkaa. Niin media kuin myös akateeminen tutkimus käyttävät välillä liian helposti termejä ”Eurooppa” ja ”EU” toisiaan vastaavina. Tarkasti määriteltävässä ja käsitteellisessä tutkimuksessa termeillä on kuitenkin selkeä ero, joka vaikuttaa niin tutkimuskohteisiin kuin myös metodeihin. (Tomic 2013, 225). Eurooppalaisen ulkopoliittikan tutkimuksella voidaan tarkoittaa EU:n, yksittäisen jäsenmaan tai tietyn maaryhmän ulkopoliittikkaa. EU:n ulkopoliittikasta puhuttaessa on sen sijaan selvää, että viitataan unioniin toimijana, jolla on instituutioita, säädöksiä, poliittisia ja normatiivisia tunnuspiirteitä sen ulkopoliittikassa. Esimerkiksi EU:lla ei ole virallista kantaa Kosovon itsenäisyyteen, sillä viisi sen jäsenmaata ei tunnusta Kosovon itsenäisyyttä, mutta tämä ei estä muita EU:n jäsenmaita edistämästä Kosovon itsenäisyyttä niiden kansallisessa ulkopoliittikassa.

EU on yksi monimutkaisimmista kansainvälispoliittisista toimijoista jäsenvaltioineen ja instituutioineen. Jo ennen Lissabonin sopimusta Brian White (2001; 2004) kritisoi ajatusta siitä, että EU:n ulkopolitiikan ja YUTP:n väliin laitettaisiin yhtäläisyysmerkit. Whiten mukaan EU:n kompleksisuudesta kertoo erityisesti eri tavat viitata unioniin, sen instituutioihin ja komissioon tai yksittäiseen tai ryhmään sen jäsenmaita. Joskus unioni ymmärretään yhtenä integroituneena kansainvälisenä toimijana, jopa Yhdysvaltojen kaltaisena suurvaltana. Toisinaan unioniin viitataan suurempana kuin jäsenmaiden summa, vaikka maat eivät keskenään olisi yhtenäisiä tietyllä politiikan sektorilla. Tuomas Forsberg ja Hiski Haukkala (2016, 46—47) painottavat, että tutkimusta tehtäessä pyritään luomaan selkeyttä supistamalla EU:n sisäistä kompleksisuutta keskittymällä helpommin hallittavissa oleviin kokonaisuuksiin, kuten YUTP:hen. Hazel Smithin (2002 1—7) mukaan EU voi harjoittaa ulkopoliittikkaa lähes samalla tavalla kuin suvereenit valtiot ilman käsitteellisiä ongelmia ja sitä rajoittaa vain muutamat käytännön ongelmat. Forsbergin ja Haukkalan (2016, 46—47) mukaan tämä on esimerkki EU:n ulkopoliittikan tutkimuksen ongelmallisuudesta: EU:n ulkopoliittista toimijuutta verrataan itsenäisiin valtioihin, ja näin ollen (virheellisenä) johtopäätöksenä usein on, että ollakseen vaikuttava ulkopoliittinen toimija EU:n tulisi olla liittovaltio (Ibid.; Forster ja Wallace 2000, 462).

Valtiokeskeinen ja itsenäisiin valtioihin EU:ta vertaileva tutkimus on ollut EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksessa yleistä (Keukeleire 2003; Manners 2002). Ymmärtääkseen EU:n todellista ulko- ja turvallisuuspoliittista luonnetta on hahmotettava unionin ainutlaatuisuus kansainvälisenä toimijana. Tätä määrittävät niin päätöksenteon hallitustenvälisyys kuin myös unionin instituutioiden positiot kansainvälisissä suhteissa. Näin ollen EU on kansainvälinen ulko- ja turvallisuuspoliittinen toimija, jonka politiikka muodostuu EU:n ulkosuhteista (erityisesti kauppasuhteet), YUTP:stä ja jäsenmaiden kansallisista ulko- ja turvallisuuspolitiikoista (White 2001). Tämän tutkimuksen tutkimuskysymys pureutuu tähän kokonaisuuteen. Saksa ja Ranska – suurina jäsenmaina – vaikuttavat omalla kansallisella politiikallaan EU:n YUTP:n ja kauppapolitiikan muotoutumiseen EU:n Venäjä-suhteissa. White (2004) on korostanut, että yhä kasvavissa määrin eurooppalaista ulkopoliittikkaa voidaan kuvailla ”dominantiksi osajärjestelmäksi”, joka koostuu kolmesta vuorovaikutuksessa toimivasta itsenäisestä kokonaisuudesta: yhteisöt, unioni ja jäsenmaat. Tämän pro gradun tutkimustehtävässä jäsenyvät niin Whiten oheinen ja Hillin ja Wongin (2011) teoretisoimat tavat ymmärtää EU:n ulkopoliittista toimijuutta niin jäsenmaiden kansallisen politiikan kuin myös EU:n kauppapolitiikan ja unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kautta.

Christopher Hill (2004, 144—145) on kutsunut eurooppalaista ulkopolitiikkaa ”EU:n kaikkien pilareiden - ei ainoastaan YUTP:n - kansainvälisten suhteiden kokonaisuudeksi”. Hill korostaa, että EU:n ja jäsenmaiden ulkopolitiikan kokonaisuuden käsitteellistäminen eurooppalaiseksi ulkopolitiikaksi ei missään nimessä kuitenkaan tarkoita, että se ymmärrettäisiin jotenkin koherenttina ja ainoastaan toimivia päätöksiä tekeväksi. Viitattaessa Keukeleiren ja Delreux’n (2014, 61) käsitykseen EU:n ulkopolitiikasta ”nimellisesti yhtenä, päätöksentekojärjestelmänä duaalina ja luonteeltaan moninaisena”, Forsberg ja Haukkala (2016, 48) näkevät niin ikään ulkopolitiikan järjestelmän, joka on aika ajoin levoton kahden eri ja aika ajoin keskenään ristiriitaisten päätöksentekojärjestelmän eli hallitustenvälisyyden ja yhteisön muodostama kokonaisuus. Keukeleiren ja Delroux’n (2008) mukaan EU:n ulkopolitiikan ja ulkosuhteiden toteuttamiseen tarvitaan koherentit ja strategiset toimijat ja instituutiot. EU:n ulkosuhteiden ylläpito ei luo unionin ulkopolitiikkaa, vaan keskiössä on, miten EU strategisesti pyrkii saavuttamaan omia intressejään ja tavoitteitaan rajojensa ulkopuolella.

Yllä käyty katsaus EU:n ulkosuhteita, ulkopolitiikkaa ja ulkoisia toimia käsitteellistävään tutkimukseen osoittaa, että EU:n ulkopoliittista toimijuutta arvioitaessa tutkitaan niin EU:n ja sen instituutioiden kuin myös jäsenmaiden ulko- ja turvallisuuspoliittista toimintaa. Tutkimus ei siis ensisijaisesti rajoitu vain YUTP:n alla tehtävään toimintaan, vaan sen tulee huomioida myös esimerkiksi kauppapolitiikka ja diplomatia. EU:n ulkopoliittinen toimijuus ei ole koherentti perinteisen kansallisvaltion ulkopolitiikan tavoin, vaan sen päätöksentekojärjestelmä on moninainen mikä tulee ymmärtää omanlaisena erityispiirteinen. Työni analyysissa pystyn hyödyntämään EU:n ulkosuhteiden käsitettä, kun tarkastelen Saksan ja Ranskan politiikan kehitystä EU:n ja Venäjän suhteiden muutoksessa.

2.4. Suurten jäsenmaiden kansallisen ulkopolitiikan eurooppalaistuminen

Ulkopolitiikan eurooppalaistumisen teoriaperinteessä entiset itäblokin maat ja niin sanotut kylmän sodan neutraalit maat, kuten Suomi, Ruotsi ja Itävalta, ovat olleet selviä esimerkkejä EU:n jäsenmaista, joiden on täytynyt sopeuttaa ulkopolitiikkaansa EU:n vaatimalle tasolle kasvattaakseen omaa vaikutusvaltaansa globaalissa maailmassa (Ladrech 2010, 202—204; Wong ja Hill 2011, 7). EU:n Venäjä-politiikan muutos vuoden 2014 aikana on erityisen hedelmällinen viitekehys, kun tutkitaan suurten jäsenmaiden Saksan ja Ranskan kansallisen ulkopolitiikan eurooppalaistumista. Molemmilla jäsenmailla on aina ollut tiukat kansalliset intressit Venäjän suhteen, ja tämä on johtanut myös laajaan kritiikkiin EU:ssa. Aikaisemmin ne ovat ajaneet taloudellisia intressejään tilanteissa, joissa Itä-

Euroopan maat ovat vaatineet unionilta tiukempaa Venäjä-politiikkaa. Nyt taloussopotteet ovat unionin yhteistä Venäjä-politiikkaa, ja Saksalla ja Ranskalla on ollut suuri painoarvo yhteisen politiikan kehityksessä. Rachel Le Noanin (2013, 40—41) mukaan Pariisin, Berliinin ja Moskovan erityissuhdetta tuleekin tarkastella eurooppalaisten suurvaltojen politiikkana – ei Brysselin ja Moskovan välisenä suhteena.

Tämän myötä voidaan myös esittää kysymyksiä siitä, missä määrin Saksan ja Ranskan bilateraaliset suhteet vaikeuttavat tai helpottavat EU:n yhteisen Venäjä-politiikan toteuttamista. EU:n verrattain lyhyt historia kansainvälisenä toimijana tarkoittaa, että jäsenmailla on suurempi liikkumatila ulkopoliitikassa kuin muilla EU:n keskeisillä politiikan sektoreilla. (Daehnhardt 2011, 45—46). Tämä korostuu jäsenmaiden suhteissa suurten toimijoiden eli Yhdysvaltojen, Venäjän ja Kiinan kanssa. Myös Saksa ja Ranska ovat toimineet monitasoisesti tavoitellessaan hyviä bilateraalaisia suhteita edellä mainittujen kanssa, mikä on tapahtunut myös yhteisen politiikan kustannuksella. 28 jäsenmaan näkemykset suhteista kolmansien maiden kanssa saattavat erota niin paljon, että pitkällä aikavälillä toimivan yhteisen strategian saavuttaminen voi olla ongelmallista. Näin on käynyt erityisesti Venäjän kohdalla. Tässä korostuvat jäsenmaiden poliittisten suhteiden historia, poliittinen identiteetti ja suuntautuminen, koko, maantiede, kansalliset normit ja strateginen kulttuuri (Tonra 2015, 190). Saksan ja Ranskan kansallisessa Venäjä-politiikassa nämä piireet ovat olleet voimakkaasti esillä. Toki EU:n Venäjä-suhteen historia näyttää, että jäsenmaat myös pystyvät koordinoimaan politiikkaansa ja luomaan yhteisiä kantoja Venäjä-politiikkaan, kuten kappaleessa 3 käsitellen. (Katso laajemmalle keskustelulle David, Gower ja Haukkala 2013; Ranskan kohdalta Le Noan 2013 ja Saksan kohdalta Daehnhardt 2011, 43—45; Stewart 2013).

Soveltaessaan ulkopoliitiikan eurooppalaistumista suuriin jäsenmaihin, Lisbeth Aggestam (2004) havaitsi, että eurooppalaistumisen prosessissa postmoderni ymmärrys valtioista nousee esiin, mutta ulkopoliitiikan legitimitetti perustuu edelleen identiteettiin kansallisella tasolla. Vertaillessaan Isoa-Britanniaa, Ranskaa ja Saksaa, hän huomasi, että erityisesti 1990-luvun lopulla yhteiseurooppalainen ulkopoliittinen rooli ilmeni eettisenä voimana (Aggestam 2004, 241—242). Näin ollen myös suurten jäsenmaiden kansallinen ulkopoliitiikka ei ainoastaan heijastanut kansallisia intressejään, vaan on myös sopeutunut Euroopan tasolla kehittyneisiin ja vahvistuneisiin yhteisiin rakenteisiin. Tässä korostuu niin rationalistinen kuin konstruktivistinenkin ymmärrys kansallisesta ulkopoliitikasta. Postmoderni valtio pyrkii heijastamaan intressejään ja hankkimaan näin lisää vaikutusvaltaa (rationaalinen toiminta). Toisaalta ”yhteiseurooppalaisen roolin omaperäinen luonne suosii kiinteää sitoutumista eurooppalaisiin

arvoihin, jotka ovat syntyneet YUTP:n institutionalisoitumisessa ja vuorovaikutuksessa (konstruktivistinen sääntöpohjainen toimintamalli). (Aggestam 2004, 241). Aggestamin esittelemä kaksisuuntainen rationalismin ja konstruktivismien prosessi havainnollistuu Saksan kriisinhallintapolitiikkaa tarkasteltaessa. Tutkiessaan Berliinin toimintaa EU:n suhtautumisessa Makedonian kriisiin ja Afganistanin sotaan vuonna 2001, Eva Gross (2007) havaitsi, että eurooppalaistumista voidaan soveltaa ulkopolitiikkaan ja YUTP:lla on merkittävä vaikutus kansalliseen ulkopolitiikan päätöksentekoon. Grossin mukaan eurooppalaistumisella ei kuitenkaan ollut vaikutusta Saksan politiikkaan sotilasoperaatioista keskusteltaessa, vaan se korosti Natoa ohi unionin. Näin Saksa heijasti kansallisia vahvoja toimintamallejaan EU-politiikkaansa ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.

2.4.1. Saksan ulkopolitiikan eurooppalaistumisesta

Patricia Daehnhardtin (2011, 35) mukaan Saksan kasvanut itsevarmuus ja vakuuttavuus ulkopolitiikassa on toteutunut sen EU-jäsenyyden kautta. Maata onkin kutsuttu eurooppalaistuneeksi valtioksi sen EU-instituutioiden kanssa yhtenevien intressien ja identiteettien myötä, mikä kiihtyi yhdistymisen myötä jatkaen Länsi-Saksan luomaa ”symbioosia” EY:n rakenteiden kanssa.

Saksan sitoutumista yhteiseurooppalaisiin instituutioihin voidaan jäsentää identiteetin, eurooppalaistumisen institutionalisoimisen ja politiikan implementoinnin kautta. Länsi-Saksan koko kylmän sodan aikainen kehitys perustui eurooppalaiseen identiteettiin, joka sitoi sen EY:n normatiivisiin politiikkakehyksiin kokonaisvaltaisessa eurooppalaistumisen prosessissa. Tämä näkyy edelleen Saksan ulkopolitiikan pääteeseissä multilateralismina. (Daehnhardt 2011, 37). Yhdistymisensä jälkeen Saksa niin ikään ”normalisoi” eli kehitti itsenäisen ulkopolitiikkansa saavutetun suvereniteetin myötä. Eurooppalaistumisella oli vahva rooli tässä prosessissa, sillä Saksa tuki eurooppalaista institutionaalista kehitystä oman vaikutusvaltansa kasvattamiseksi. Paradoksaalisesti Saksa sai äänensä kuuluviin näissä instituutioissa niin eurooppalaisissa kuin transatlanttisissa suhteissa, kun taas esimerkiksi Ranskalle supranationaalisten eurooppalaisten instituutioiden kehitys on nähty nimenomaa kansallista liikkumatilaa rajoittavana. Taloudellisesti vahvasti kasvanut Saksa koki, että se pystyi vastaamaan paremmin kasvaviin vastuihin EU:n ja Naton kautta. Saksalle Euroopan integraatio oli fundamentaalinen intressi, kun Ranskan ulkopolitiikan eurooppalaistuminen oli enemmänkin ”nationalistista eurooppalaistumista”, jossa Ranskan rooli korostui. (Daehnhardt 2011, 37—38; Aggestam 2004, 194—211). Tai kuten kansleri Gerhard Schröder kuvasi Saksan positioita vuonna 1999:

”Me tulemme aina assosioimaan Euroopan absoluuttiseksi tavoitteeksi yhteisten ratkaisujen löytämisessä yhteisissä ongelmissa ja toimimiseksi nopeasti muuttuvassa maailmassa yhteisen painoarvon kanssa. Emme siksi, että haluaisimme luopua tai hävittää kansallisia identiteettejämme, vaan itse asiassa juuri siksi, että haluamme varjelle näitä identiteettejä ja sisällyttää ne kokonaisvaltaisempaan eurooppalaiseen identiteettiin.” (Lainattu Aggestam 2004, 203. Oma käännös).

Lisäksi Länsi-Saksan ja myöhemmin yhdistyneen Saksan koko ulkopoliittikan implementointi oli tapahtunut Euroopan poliittisen yhteistyön (EPC) kehyksessä ja Saksan ja EU:n (tai aikaisemmin EY:n) ulkopoliittikan agendojen ristiriitoja ei juurikaan esiintynyt (Daehnhardt 2011, 39). Jotkin Saksan ulkopoliittikan eurooppalaistumista tutkineet totesivat, että Saksan ja EU:n ulkopoliittikan erillinen arvioiminen olisi lähes mahdotonta (Goetz 1999). Maastrichtin sopimuksen ja YUTP-rakenteiden institutionalisoitumisen myötä Saksan multilateraalisen politiikan rinnalle kehittyi talouden ja poliittisen vaikutusvallan kasvun myötä johtavampi rooli näissä rakenteissa. Kansleri Schröder linjasi, että ”saksalaiset eivät ole eurooppalaisia, koska meidän täytyy, vaan koska me haluamme” (lainattu Daehnhardt 2011, 39. Oma käännös). Tämä tarkoitti myös Saksan taloudellisten intressien ajamista EU:n ulkopuolella, erityisesti Venäjän kanssa.

Merkelin myötä Saksa alkoi jäsentää EU:ta yhä enemmän ulkopoliittisena toimijana, mutta tämä ei tapahtunut Saksan oman vaikutusvallan tai intressien kustannuksella. Saksa on osallistunut aktiivisesti YUTP:hen nostamalla siviilikriisinhallinnan, demokratian, ihmisoikeuksien ja multilateraalien turvallisuusyhteistyön toimintatapoja EU:n agendalle Saksan kansallisen politiikan tapaan. Aktiivinen osallistuminen YUTP-operaatioihin on siis kummunnut Berliinin omasta tahdosta, ja tältä osin Saksan ulkopoliittikan sopeutumisen eurooppalaistumista on havaittavissa lähinnä sen omien asevoimien käytön lisääntymisenä kriisinhallinnassa ja hallinnon eurooppalaistumisena. (Jacobs 2012a; Jacobs 2012b; Daehnhardt 2011, 40–41). Saksan kansallisten intressien heijastaminen EU-tasolle on tapahtunut normatiivisella ja politiikan sisällön tasoilla. Saksa on ajanut EU:n normatiivista toimijuutta voimakkaasti muun muassa Lähi-Idässä ja Balkanilla konfliktinehkäisyn ja siviilikriisinhallinnan keinoin. An Jacobs (2012a, 466–468; 2012b, 414–415) kuvaa Saksaa määrätietoiseksi investoijaksi ja toimijaksi EU:n YUTP:ssa. Berliini kokee tämän myös vastuunaan EU:n suurimpana jäsenvaltiona. Saksa käyttää EU:n YUTP:ta aktiivisesti oman turvallisuus- ja puolustuspolitiikkansa jatkeena (Gross 2007).

Euroopan itäisen naapuruston ja Venäjän kohdalla Saksan kansallisten intressien tuominen EU:n yhteisen ulkopoliittikan agendalle on ollut kaikkein voimakkainta, vaikka jäsenmaiden kansallisten

ulkopolitiikkojen yhtenäistyminen on ollut heikointa suhteissa suurin valtioihin. Saksa on ollut erityisen aktiivinen unionin laajentumispolitiikassa osana yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Laajentumisen lisäksi Berliinillä on ollut aktiivinen rooli EU:n reformissa ja ulkopoliittisen toimijuuden kehittämisessä, jotta Lissabonin sopimuksen kaikki keinot hyödynnettäisiin. (Daehnhardt 2011, 47—50). Saksa on ollut EU:n muutoksen ”urakoitsijana” ja tukenut unionin kasvavaa roolia globaalina toimijana (Jeffery ja Hyde-Price 2001).

Saksan aktiivinen osallistuminen Euroopan naapuruspoltiikkaan Itä-Euroopassa, Etelä-Kaukasuksella, Keski-Aasiassa ja Välimeren alueella on jatkoa sen aktiiviselle roolille unionin aikaisemmassa laajentumispolitiikassa. Saksan energiatarpeet ja Venäjän ja Ukrainan väliset kaasukiistat ovat johtaneet Berliinin aktiiviseen vaikuttamiseen erityisesti Euroopan itäisessä naapurustossa ja Keski-Aasiassa. Ulkoministeri Frank-Walter Steinmeierin esittelemän ENP+ -ohjelman hylkääminen muiden jäsenmaiden toimesta ja unionin sisäiset kiistat Nord Stream -kaasuputkista ovat esimerkkejä siitä, että Saksan toiminta ei aina ole saanut yleistä hyväksyntää unionissa. Saksan tavoitteet ovat olleet kokonaisvaltaisia laajemman eurooppalaisen turvallisuuden tukemiseksi integraation ja naapuruspoltiikan avulla. Ennen nykyistä EU-Venäjä -suhteen kriisiä Saksan mukaan EU:n ja Naton laajentuminen kylmän sodan rautaesiripun taakse olisivat kehittäneet turvallisuusyhteistyötä, demokraattista tasapainoa, luottamuksen rakentamista ja varmistanut, että turvallisuus- ja puolustuspolitiikka eivät nationalisoituisi laajemmalla Euroopan alueella. (Aggestam 2004, 220—223; Daehnhardt 2011, 48; Saksan ulkoministeriö 2013).

Venäjän erityiskysymys on vaikuttanut voimakkaasti Saksan ulkopoliitiikan eurooppalaistumiseen. Saksan talousintressit ja Venäjä-politiikka yhdistettynä Irakin sodan kiistaan Yhdysvaltojen kanssa ajoi Saksan hetkellisesti jopa sivuun maailmanpoliittisesta keskustelusta. Saksan politiikka heikensi ehdottomasti myös EU:n ja Yhdysvaltojen suhdetta 2000-luvun alkupuolella. Susan Stewart (2013) korostaakin, että Saksalla on kiistatta EU-maista kehittynein suhde Venäjän kanssa. Suhteen kokonaisvaltainen pohja on rakentunut historian, maantieteen, kulttuurin, politiikan ja talouden kokonaisuudesta. Luonnollisesti EU:n suurimpana taloutena ja johtajana Saksalla on paljon intressejä tuotavaksi EU:n Venäjä-politiikkaan, ja se onkin toiminut bilateraalisesti EU:n yhteisen linjan kustannuksellakin energia- ja kauppapolitiikassa. Samaan aikaan erityisesti Merkelin kanslerikaudella Saksa on EU-tasolla ajanut ihmisoikeus- ja turvallisuuskysymyksiä unionin ja Venäjän välisissä modernisaatiokumppanusneuvotteluissa. Georgian, Ukrainan ja Transnistrian tilanteissa Saksa on

tukeutunut Brysseliin, joten Euroopan naapuruuspolitiikka on myös eurooppalaistanut Saksan itäpolitiikkaa.

Lisbeth Aggestamin (2004, 234—241) analyysin mukaan Saksan 1990-luvun ulkopoliitiikan ”normalisointi” oli kytketty sen eurooppalaistumiseen ja maan tulevaisuus oli linkitetty suoraan Euroopan integraation onnistumiseen. Tämän lisäksi sekä Saksan että Ranskan poliittisen johdon toimet EU:n suhteen jäsenyivät vaikutusvallan hakemisena uudessa ympäristössä, ja yhteiseurooppalaisen politiikan erityisyys johti tiivistyviin eurooppalaisiin ulkopoliitiikan normeihin YUTP:n institutionalisoitumisen myötä. Kahden suuren jäsenvaltion reaktiot olivat kuitenkin erilaisia. Ranska pyrki vahvistamaan kansallista vaikutusvaltaansa eurooppalaisena toimijana ja Saksa delegoi suvereniteettiaan pyrkien luomaan todellista ylikansallista ulkopoliitiikkaa. Aggestam painottaakin, että “[--] ei ollut yllättävää löytää peräkkäisten Saksan hallitusten tukeneen supranationaalista Euroopan ulkopoliitiikkaa ’rauhan ja turvallisuuden toimijana’” (Aggestam 2004, 234).

2.4.2. Ranskan ulkopoliitiikan eurooppalaistumisesta

2008 alkaneen finanssikriisin myötä Ranskan EU-politiikkaa on määrittänyt Nicolas Sarkozyn sanat: ”oikeuksiensa puolesta kaikki valtiot Euroopassa ovat tasa-arvoisia, mutta ne eivät ole sitä vastuidensa puolesta”. Ranskalaisessa retoriikassa korostuu Euroopan ”integraation moottoreiden” Ranskan ja Saksan vastuu koko mantereen tulevaisuudesta. (Charillon ja Wong 2011, 19). Ranskan kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ja Eurooppa-politiikan retoriikassa oli läpi kylmän sodan ja on vieläkin läsnä ajatus sen omasta vahvasta roolista vaikutusvaltaisessa Euroopassa. Vaikka Saksan vaikutusvallan kasvu, EU:n perustuslain hylkääminen vuoden 2005 kansanäänestyksessä ja YUTP-päätöksenteon multilateraalisuus ovat syöneet integraation perustajajäsenen ”Eurooppa-identiteettiä”, kehystää Ranska oman vaikutusvaltansa yhä Euroopan kontekstiin monesta eri syystä. Ranskan asennetta ulkopoliitiikan eurooppalaistumista kohtaan määrittävät muutamat merkittävät poliittiset uskomukset. Ensinnäkin EU on Ranskan ulko- ja turvallisuuspolitiikan instrumentti – ei inspiroitumisen lähde. Toisekseen Ranska ei voi olla vahva ilman Eurooppaa, eikä Eurooppa voi olla vaikutusvaltainen ilman Ranskaa. Kolmanneksi Ranska ei mielestään suurena eurooppalaisena tarvitse EU:ta nostaakseen diplomaattista vaikutusvaltaansa pienten jäsenvaltioiden tavoin. Viimeinen uskomus on, että ulkopoliitiikka on vahvasti linkittyneet suvereniteettiin ja julkisuuspolitiikkaan, minkä vuoksi EU:n kykyyn luoda todellista yhteistä ulkopoliitiikkaa tulee suhtautua epäilevästi. (Charillon ja Wong 2011, 20—21).

Vaikka Ranska onkin 1950-luvulta lähtien nähnyt Euroopan integraation tärkeänä ulkopoliittikan tavoitteiden ajamisessa ja maa on voimakkaasti heijastanut agendaansa EU-tasolle, olisi väärin väittää, että Pariisi ei olisi omaksunut mitään EU:n yhteisestä ulkopoliitikasta sopeutuen yhteiseen politiikkaan. (Pachta 2003, 5—6; Charillon ja Wong 2011, 21—22). EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen prosessin myötä Ranskan ulkopoliittinen liikkumatila on kaventunut ja sen diplomaattiset toimintamallit, diplomaattiverkosto ja diplomaattinen diskurssi ovat muuttuneet. Erityisesti vuoden 1995 ydinkoe Ranskan Polynesiassa tuomittiin eurooppalaisten kumppanien toimesta, ja Ranska oppi, että se ei enää voi toimia ulkopoliittisesti EU:n normien vastaisesti ilman eristämistä kumppaniensa joukosta. YUTP:n rakenteet ovat altistaneet Ranskan tiukemmin eurooppalaisten arvostelulle. Charillon ja Wong (2011, 22) korostavat myös Ranskan toimineen Georgian sodan neuvottelijana Euroopan nimeen eurooppalaisen rauhansuunnitelman puolesta. Ranskan merkittävästä roolista EU:n puheenjohtajanaan huolimatta julkisessa keskustelussa EU näyttäytyi konfliktin neuvottelijana.

Samaa ajatuskulkua seuraten ennen Ranskalle kansallisesta tärkeästä Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueesta (MENA) on tullut EU:n ulkopoliittikan vaikutusalue. Ranskalla on ollut tässä prosessissa vahva rooli, mutta sen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on eurooppalaistunut alueen kansallisen strategian seuraamisesta EU:n yhteisten tavoitteiden ja visioiden toteuttamiseen. Muun muassa vuonna 2003 Kongon demokraattisessa tasavallassa ja vuonna 2008 Tsadissa pääosin ranskalaiset joukot toimivat EU:n lipun alla, mikä on ollut merkittävä muutos ranskalaiseen kriisinhallintaan kylmän sodan ajalta. (Charillon ja Wong 2011, 23—24). Niin ikään Ranskan paluu Naton rakenteisiin vuonna 2009 on nähty maan kansallisten intressien eurooppalaistumisena. Palaamalla Natoon Ranska pyrki vakuuttamaan muut eurooppalaiset sen omasta visiosta eurooppalaisen puolustuksen kehittämiseksi YUTP:n ja Naton puitteissa (Valasek 2008).

Lisbeth Aggestamin (2004, 192—193) mukaan Ranska onnistui kylmän sodan aikana harjoittamaan maan suvereniteettia ja erityisyyttä korostavaa ulkopoliittikkaa sekä samanaikaisesti kehittämään Euroopan asemaa globaalissa turvallisuuspolitiikassa. Vaikka Ranskan itsenäisyyden korostamisen ja Euroopan integraation yhdistelmä olikin epävarma, se oli mahdollista jakautuneen Saksan ja Ranskan korostuneen aseman vuoksi. Kylmän sodan päättymisen jälkeen Ranskan ulko- ja turvallisuuspolitiikassa ovatkin korostuneet kansallisen vallan kertoimena lähinnä ylikansalliset eurooppalaiset instituutiot EU:n yhteisen, ei yhden, ulkopoliittikan kehittämiseksi.

Ranskan asema suurena jäsenmaana poliittisen vaikutusvallan ja aktiivisen osallistumisen myötä on antanut sille erityisaseman EU:ssa myös ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Pariisi on pyrkinyt aktiivisesti

painottamaan omia ideoitaan ja saamaan muita jäsenmaita mukautumaan näihin tavoitteisiin. Laajan diplomaattiverkoston ja asiantuntijuuden myötä maa pystyy johtavaan rooliin EU:ssa, keskittämään paljon resursseja kulloiseenkin ilmiöön ja määrittämään EU:n vastausta kansainvälisiin ilmiöihin turvallisuuskysymyksissä, taloudessa ja ilmastonmuutoksessa. (Charillon ja Wong 2011, 25—30). Aggelstamin (2004, 163) sanoin ”eurooppalaisen identiteetin omaksuminen ei hävittänyt ranskalaista identiteettiä, vaan yksinkertaisesti vahvisti ja elvytti sitä uusin tavoin”.

Kylmän sodan jälkeen Ranska oli aktiivinen EU:n Venäjä-politiikassa säilyttääkseen asemansa yhdistyneen Saksan vaikutusvallan kasvusta huolimatta. Myöhemmin Pariisi on yhdessä Berliinin kanssa ollut talous- ja energiapolitiikassa aktiivisia tuoden omia intressejään EU:n Venäjä-politiikkaan muun muassa Baltian maiden vastarinnasta huolimatta. Presidentti Sarkozy oli valmis pohtimaan Dmitri Medvedevin ehdotusta uudesta Euroopan turvallisuusarkkitehtuurista vuonna 2008. (Le Noan 2013, 40—44). Le Noan korostaa, että Ranskan Venäjä-politiikka EU:n kontekstissa olisi osoitus ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumisen teorian selitysvoinan heikkoudesta. Jos Ranska haluaisi EU:n lisäävän kansallisen Venäjä-politiikan vaikuttavuutta, unionin tulisi toimia yhtenäisesti Pariisin ehdoilla. Venäjän kohdalla näin ei ole tapahtunut. Näin ollen Pariisin intressit ovat olleet paremmin saavutettavissa bilateraalisisissa suhteissa Moskovan kanssa. (ibid.).

David Cadier (2016) on osoittanut Ranskan Venäjä-politiikan eurooppalaistuneen Ukrain kriisissä. Ranskan sitoutuminen EU:n pakotteisiin on ollut selvä muutos sen aikaisempaan talouspainotteiseen Venäjä-suhteeseen, joka on nyt poliittisempi. Ranskalla on ollut merkittävä rooli Ukrainan kriisin myötä EU:n ja Venäjän välisissä suhteissa sen toimittua välittäjänä, ylläpitäessä EU:n pakotteita ja peruuttamalla Mistral-sotalaivojen kaupan Venäjän kanssa. Ranskan politiikka on Cadierin mukaan eurooppalaistunut tavalla, jota harva osasi odottaa. Nyt Ranskan Venäjä-politiikan eurooppalaiset ehdot ovat uudelleenmääritellyt ja EU on Ranskan kansallisen strategian kannalta avainasemassa. Myöskään Venäjä-politiikan kohdalla Ranskan eurooppalaistuminen ei ole tapahtunut vain kansallisena sopeutumisenä tai heijastumisena Pariisin ja Brysselin välillä, vaan kahdensuuntaisesti. (ibid.).

Pariisi on pyrkinyt vahvistamaan myös suhteitaan Washingtoniin kansainvälisen turvallisuuden kysymyksissä. Näin tehdessään bilateraalisen suhteen lisäksi Ranska on pyrkinyt vahvistamaan asemaansa EU:ssa ja Natossa. Hollanden hallitus on reagoinut muuttuvaan toimintaympäristöön, minkä myötä maan Venäjä-politiikassa korostuvat ”euro-atlanttiset rakenteet, kun ne ovat ristiriidassa Venäjän ulkopoliittikan kanssa”, mutta samanaikaisesti ”kriisien moninaisuuden myötä Ranska tulee jatkossakin olemaan avoin yhteistyölle Moskovan kanssa kriisejä torjuttaessa”. (Cadier 2016, 4).

3. Venäjä EU:n ulkopolitiikassa – strategisesta kumppanista strategiseksi kilpailijaksi

EU:n ja Venäjän väliset suhteet ovat kehittyneet vaihderikkaasti Neuvostoliiton romahtamisesta lähtien. Forsberg ja Haukkala (2016, 4) kuvaavat Venäjä-politiikkaa EU:n uskottavuuden ja ulkopolitiikan kovimmaksi testiksi. Suhteen paradoksisuus jäsentyy sen nykyisessä tilassa, joka ei ole ollut kummankaan osapuolen tavoite. Nykyisen yhteistyön laillinen perusta on joulukuussa 1997 voimaan tullessa kumppanuus- ja yhteistyösopimuksessa kumppanuuden perustamisesta Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Venäjän federaation kesken (PCA-sopimus) (EUR-Lex 1997).

Tarkastelen EU-Venäjä -suhtetta kolmella temaattisella kappaleella. Ensin tarkastelen lyhyesti kaupankäynnin merkitystä suhteessa. Toiseksi tarkastelen PCA-sopimuksen tavoitteiden epäonnistumista ja Venäjän ulkopolitiikan muutosta, mikä on vaikuttanut olennaisesti suhteen viimeisimpään kehitykseen. Kolmas alaluku käsittelee taloudelliseen yhteistyöhön perustuneen strategisen kumppanuuden kaatumista yhteisen naapuruston poliittisiin kiistoihin niin Moldova-Transnistria konfliktissa, Georgian sodassa kuin myös Ukrainan tapahtumissa. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti poliittisen dialogin eri ominaispiirteet ja EU:n tavoitteet.

3.1. Kauppa- ja energiapolitiikka EU:n Venäjä-politiikassa

EU:n Venäjä-politiikkaa ovat määrittäneet kauppa- ja energiapolitiikka, tavoite Venäjän demokratisoitumisesta jaettuihin arvoihin nojaten, pyrkimys laajaan poliittiseen dialogiin ja karkeat mielipide-erot yhteisen naapuruston poliittisesta kehityksestä. Vaikka EU:n ja Venäjän välinen suhde on poliittisella tasolla institutionalisoitunut, sen todellinen ja osapuolten jakama intressi koostuu kaupasta ja taloudellisesta suhteesta (Forsberg ja Haukkala 2016, 76—117; Euroopan ulkosuhdehallinto 2016; Lynch 2004). PCA-sopimuksessa asetettiin aikanaan tavoite vapaakauppa-alueen luomisesta EU:n ja Venäjän välille, ja talouden merkitys on korostunut niin neljää yhteistä aluetta kuin modernisaatiokumppanuutta neuvoteltaessa.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
EU28 kauppataase Venäjän kanssa: milj. €	-38 798 €	-57 291 €	-71 203 €	-58 538 €	-75 476 €	-53 872 €	-75 767 €	-92 740 €	-91 683 €	-87 506 €	-79 169 €	-61 830 €
EU28 vienti Venäjälle: milj. € / osuus viennistä (%)	46 123 € / 4,9 %	56 690 € / 5,4 %	72 399 € / 6,3 %	89 196 € / 7,2 %	104 970 € / 8,0 %	65 697 € / 6,0 %	86 308 € / 6,4 %	108 587 € / 7,0 %	123 441 € / 7,3 %	119 451 € / 6,9 %	103 203 € / 6,1 %	73 887 € / 4,1 %
EU28 tuonti Venäjältä: milj. € / osuus tuonnista (%)	84 921 € / 8,3 %	113 981 € / 9,6 %	143 602 € / 10,5 %	147 734 € / 10,2 %	180 446 € / 11,4 %	119 569 € / 9,7 %	162 075 € / 10,6 %	201 327 € / 11,7 %	215 124 € / 12,0 %	206 957 € / 12,3 %	182 371 € / 10,8 %	135 717 € / 7,9 %

Taulukko 1: EU:n kaupankäynti Venäjän kanssa 2004—2015 (Eurostat 2016).

Vuonna 2015 pakotteiden voimaantulon jälkeenkin Venäjä oli EU:n kansainvälisen kaupan neljänneksi suurin kumppani kuudella prosentilla, tuonnin kolmanneksi suurin noin kahdeksalla prosentilla ja viennin viidenneksi suurin kumppani hieman yli neljällä prosentilla kokonaiskaupasta. Tuonnissa muutosta edellisvuoteen tapahtui -25,6 prosenttia ja viennissä -28,4 prosenttia, joten molemmin puolin asetettujen talouspakotteiden ja poliittisen dialogin jäätymisen seuraukset ovat merkittäviä kaupankäynnissä. EU:n kauppataase Venäjän kanssa on ollut vahvasti alijäämäinen läpi 2000-luvun. Suurimmillaan alijäämäisyys oli vuonna 2011, 92 740 000 euroa. Vuonna 2015 EU:n kauppataase Venäjän kanssa oli 61 830 000 euroa alijäämäinen. Alijäämää, kuten koko osapuolten välistä kauppaa, määrittää energiasektori ¹, jolla EU:n alijäämä oli vuonna 2013 160 miljoonaa euroa, ja talouspakotteiden asettamisen jälkeen vuosina 2014 136 miljoonaa ja 2015 92 miljoonaa euroa. EU:n tuonti Venäjältä oli vuonna 2015 76 prosenttisesti perus- tai alkutuotteita. Unionin vienti Venäjälle oli puolestaan vuonna 2015 lähes 90 prosenttisesti valmistuotteita. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna EU:n vienti Venäjälle on koostunut koneista ja kuljetusvälineistä, kemikaali- ja lääketeollisuuden tuotteista ja maataloustuotteista. (Eurostat 2016; Euroopan komissio 2016).

EU:n tuonti Venäjältä kuvastaa hyvin Venäjän talouden kokonaiskuvaa ja riippuvuutta energiasektorin viennistä. Vladimir Putinin presidenttikaudella energiasektori on jalostettu osaksi valtiojohtoista

¹ Euroopan komissio käyttää tilastoissaan Yhdistyneiden Kansakuntien julkaisemaa kansainvälisen kaupan luokittelua. Energiakauppaa tutkittaessa tarkastellaan SITC 3 -luokkaa, johon kuuluvat poltto- ja voiteluöljyt sekä muut vastaavat tuotteet.

kansainvälistä kauppaa: öljysektorilla valtionomistajuus on noussut 1990-luvun yksityistämisen jälkeen kymmenestä prosentista 40 prosenttiin ja kaasuteollisuus on säilynyt käytännössä kokonaan valtiolla. Myös öljyteollisuuden yksityinen sektori on kohdannut painostusta Kremlin tavoitteiden edistämiseksi ja politiikkaan sekaantumisesta. Kuuluisin tapaus on EU:n ja Venäjän välejäkin hiertänyt entisen öljy-yhtiö Jukosin oikeudenkäynti ja pakkohuutokauppa, minkä myötä Mihail Hodorkovski ja muita yhtiön johtohahmoja tuomittiin vankeusrangaistuksiin. (Gustafson 2012).

Venäjälle energiakauppa on ulko- ja turvallisuuspolitiikan vipuvarsi, jota se on käyttänyt muun muassa painostaessaan Ukrainaa läpi 2000-luvun, millä on ollut suoria vaikutuksia myös kaasutoimituksiin Euroopassa. EU:n ja Venäjän energiasuhteita voidaan tarkastella muun muassa energiadiplomatian, geopolitiikan ja energiaturvallisuuden, energiakaupan, alueellisen energiapolitiikan ja ympäristökysymysten näkökulmasta, joten energialla on varsin merkittävä rooli kokonaisvaltaisemmassa EU:n ja Venäjän suhteiden arvioinnissa (Aalto ja Westphal 2008, 5). Saksalla ja Ranskalla on ollut aina paljon sanottavaa EU:n ja Venäjän energiakaupasta keskusteltaessa. Molempien maiden energiayhtiöt ovat osallistuneet sijoituksin ja toimituksin Venäjän energiainfrastruktuurin kehittämiseen, ja maakaasuputket Nord Stream 1 ja 2 ovat olleet Euroopan ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskustelun agendalla läpi 2000-luvun. Katso lisää kappaleista 5 ja 6.

3.2. EU:n ja Venäjän kumppanuussopimuksen implementoinnin vaikeudet ja EU:n Venäjä-strategia

PCA-sopimusneuvottelujen ja yhteistyön alkaessa silloinen Euroopan yhteisö (EY) loi poliittista linjaansa uusiin naapureihinsa Venäjään ja jälleen itsenäistyneisiin Itä-Euroopan postkommunistisiin maihin. Tämä tapahtui EY:n integraation syventyessä kohti poliittista unionia, jonka agendalle oli noussut visio yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta. (Smith 1999, 42; Haukkala 2010, 68—69). Laure Delcour (2016, 24—25) korostaa, että EY:n Neuvostoliitto-suhteiden laiminlyönti aina 1980-luvun lopulle asti ja yhteisön oma integraatioprosessi johtivat tilanteeseen, jossa syvemmän poliittisen integraation ja laajentumiseen liittyvien kysymysten kanssa painiva yhteisö joutui luomaan ulkopoliittista strategiaa alueelle, jonka poliittisesta tulevaisuudesta ei ollut selkeää kuvaa.

Venäjän taloudellinen kehitys edellytti EY:n ja Neuvostoliiton välisen sopimuksen uudistamista. Venäjän lisäksi Euroopan komissio (1992) aloitti neuvottelut teollisuusyhteistyöstä Eurooppa-sopimuksilla Albanian, Bulgarian, Latvian, Liettuan, Puolan, Romanian, Tšekkoslovakian, Unkarin ja

Viron kanssa. EY:n tavoitteena oli varmistaa maiden integroiminen eurooppalaiseen talouskehitykseen niiden vakauttamiseksi ja varmistaa uuden eurooppalaisen alueellisen talouteen perustuvan turvallisuusjärjestyksen kehittyminen. EU tuki itäistä naapurustoaan suorilla taloudellisilla avustuksilla ja kannusti reformeihin, jotka integroisivat maat nopeasti maailmantalouteen. (Lippert 1993, 130; Euroopan komissio 1992; Haukkala 2010, 69). EU:n ja Venäjän ja EU:n ja Itä-Euroopan maiden välisissä yhteistyösopimuksissa oli merkittäviä arvo- ja intressieroja (Schuette 2004, 14—15). Esimerkiksi yhteistyö Eurooppa-sopimuksen puitteissa Puolan kanssa tähtäsi maan jäsenyyteen unionissa, kun vastaavasti PCA-sopimuksessa kirjattiin vain EU:n ja Venäjän välisen kumppanuuden perustamisesta ja vahvistamisesta, ja osapuolet asettivat tavoitteekseen Venäjän poliittisen ja taloudellisen modernisaation. EU sitoutui tukemaan Venäjän pääsyä kansainvälisille markkinoille edellyttäen maan demokratisoitumista, mikä oli unionin vaatimuksesta ”kumppanuuden olennainen perusta”. (ibid.). EU aloitti vuonna 1991 teknisen avun Itsenäisten valtioiden yhteisölle TACIS-ohjelmilla, joiden tavoitteena oli maiden talouksien avautuminen ja demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen kehittäminen.

Venäjä haki kansallista identiteettiään ja jatkoi hajonneen Neuvostoliiton perintöä poliittisessa ympäristössä, jossa sen naapurit ottivat siihen etäisyyttä, talous oli vapaapudotuksessa ja maalla ei ollut selkeää kuvaa pitkänaikavälin strategiasta. Venäjän ulkopoliittikan päätavoitteiksi muodostuivatkin IVY-suhteiden kehittäminen, integroituminen länsimaisiin talousinstituutioihin ja yhteistyön lujittaminen Euroopan yhteisön kanssa. Venäjä tavoitteli kansainvälisen yhteisön tukea uudistumiselleen ja oli valmis omaksumaan ”yhteisiä arvoja” ”sivistyneiden valtioiden joukossa”. (Kozyrev 1992, 9—10; Haukkala 2010, 70). Vaikka EU:n näkökulmasta presidentti Boris Jeltsinin länsimielisyys ja positiivinen suhtautuminen kansainväliseen talouteen olivat erittäin tärkeitä, on huomioitava, että Venäjä ei tuonut länsimaisia toimintamalleja suoraan omaan politiikkaansa, vaan pyrki säilyttämään oma erityisyytensä (Timmermann 1992). PCA-neuvotteluiden venyessä EU ”menetti” koko ajan otettaan Venäjästä ja mahdollisuudesta vaikuttaa kumppaninsa demokratisoitumiseen ja avoimen talouden kehittymiseen. EU pelkäsi demokratia- ja talousreformien haihtuvan, jos Venäjää ei olisi saatu sidottua sopimuksella yhteisen poliittisen dialogiin institutionalisoimiseen.

PCA-sopimus mahdollisti laajemman kahdenvälisen yhteistyön, sillä TCA-sopimuksen löyhää talousyhteistyötä täydennettiin poliittisella dialogilla, sosiaalisella ja kulttuurisella yhteistyöllä ja koulutus, tiede- ja teknologiayhteistyöllä (Kalinichenko 2016, 118). Sopimuksen tavoitteena on ”luoda

asianmukaiset puitteet Venäjän ja Euroopan laajemman yhteistyöalueen väliselle asteittaiselle yhdentymiselle (englanninkielisessä versiossa *integration*)” (EUR-Lex 1997, Artikla 1). Kumppanuuden kehittämiseksi osapuolet perustivat PCA:n artiklan kuusi mukaisesti säännöllisen huippukokouksen.

Venäjän äkillinen ulkopoliittikan käänös ”jaettujen arvojen politiikasta” suvereneiteettia ja vaikutusvaltaa puolustavaan politiikkaan vuoden 1993 aikana ajoi EU:n Venäjä-politiikan ahtaammalle. Joulukuussa 1994 Venäjän aloittama ensimmäinen Tšetšenian sota alueen itsenäisyyspyrkimysten tukahduttamiseksi hautasi EU:n ja laajemmin lännen toiveet yhteisistä arvoista Venäjän kanssa, ja vastalauseena sodalle EU keskeytti PCA-sopimuksen ratifiointiprosessin. Tšetšenian sodan myötä ihmisoikeuskysymykset nousivat EU:n ja Venäjän välisiin suhteisiin, kun EU teki kriisistä kansainvälisen vaatimalla ihmisoikeusloukkausten myötä Etyjin läsnäoloa, sodan molempien osapuolten esteetöntä pääsyä humanitaarisen avun piiriin ja poliittisen ratkaisun hakemista Venäjän alueellista yhtenäisyyttä kunnioittaen. PCA-sopimukseen palattiin vasta Venäjän voimankäytön päätyttyä Tšetšeniassa vuonna 1996. EU:n päätöstä voidaan pitää kuitenkin lähinnä symbolisena, sillä tiukoista lausunnoista huolimatta unioni jatkoi kahdenvälisiä projekteja eikä TACIS-ohjelmien rahoitusta jäädytetty. (Arbatov 1997, 135; Forsberg ja Haukkala 2016, 20—21, 130).

PCA-sopimuksen voimaan astumisen aikoihin EU kävi läpi suurta sisäistä muutosta, kun Eurooppa-neuvosto hyväksyi ja jäsenmaiden ulkoministerit allekirjoittivat Amsterdamin sopimuksen (EU 1997). Tutkimuskirjallisuus kritisoi tuolloin rajustikin YUTP:n mahdollisuuksia johtuen EU:n saamattomuudesta Jugoslavian hajoamissotien ratkaisemisessa ja päätöksenteon jäykkyydestä, minkä myötä EU:n yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta käytiin kokonaisvaltaista uudistamiskeskustelua. (Laajemmalle keskustelulle katso Haukkala 2010, 96). Amsterdamin sopimuksen yhteydessä unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keinovalikoimaan lisättiin yhteiset strategiat ”määrättyjen tavoitteiden saavuttamiseen” (EU 1997, J.2. artikla). Samaan aikaan PCA-sopimuksen saavutukset hupenivat Venäjän vuoden 1998 rahoitus- ja talouskriisin ja ulkopoliittikan linjamuutoksen myötä. EU-suhteen ohella Venäjän suhtautuminen länteen kokonaisuudessaan muuttui Naton pommitaessa Serbiaa vuoden 1999 Kosovon sodan yhteydessä. EU olikin yhtäkkiä tilanteessa, jossa se PCA-sopimuksen idean vastaisesti pohti vapaakaupan mielekkyyttä Venäjän kanssa. Haukkala (2010, 97) kuvaakin, että tarve Venäjää koskevalle Euroopan unionin yhteiselle strategialle (Eurooppa-neuvosto 1999a) oli enemmän institutionaalinen ja lähtöisin unionin sisäisestä tarpeesta kuin strategisen vision parantamiseksi.

EU:n ensimmäisen yhteisen strategian, EU:n yhteisen Venäjää koskevan strategian, lähtökohta on hyvin selkeä: ”[v]akaa, demokraattinen ja vauras Venäjä, joka on tiiviisti kiinnittynyt yhdistyneeseen Eurooppaan, jossa ei ole uusia jakavia rajoja, on ratkaisevan tärkeä mantereen pysyvän rauhan kannalta” (Eurooppa-neuvosto 1999a). Strategiassa asetetaan neljä tavoitetta, jotka ovat PCA-sopimusta tiukemmin sidottu länsimaisten arvojen toteuttamiseen Venäjällä:

- 1) ”Demokratian, oikeusvaltion periaatteen ja julkisten instituutioiden lujittaminen Venäjällä.
- 2) Venäjän integroiminen yhteiseen Euroopan taloudelliseen ja sosiaaliseen alueeseen.
- 3) Yhteistyö vakauden ja turvallisuuden vahvistamiseksi Euroopassa ja sen ulkopuolella.
- 4) Yhteiset haasteet Euroopassa.” (ibid.).

Haukkala (2010, 98) näkee, että erityisesti tavoitteista kaksi ensimmäistä ovat logiikaltaan post-suvereeneja instituutiota, joiden tarkoituksena on sitouttaa Venäjä kanssakäynnin avulla osaksi länsimaisia arvoja, normeja ja toimintamalleja eli länsimaista kansainvälistä yhteisöä. Venäjä puolestaan pyrki samaan aikaan päinvastoin täysin itsenäiseksi globaaliksi toimijaksi, jonka ulko- tai sisäpolitiikkaan unioni ei vaikuttaisi. Venäjä pyrki institutionalisoimaan EU-suhdettaan niin, että se saavutettaisiin Venäjän omalla aktiivisella politiikalla. (Haukkala 2010, 109—110). EU:n strategia tähdentää yhtenäisyyttä kaikkien unionin, yhteisön ja jäsenvaltioiden käytettävissä olevien välineiden ja keinojen toiminnassa, jotta määrättyihin tavoitteisiin Venäjän tuomisesta lähemmäs tai osaksi eurooppalaisia talous- ja turvallisuusrakenteita päästäisiin. (Eurooppa-neuvosto 1999b, osa III). Haukkala (2010, 99) arvioi, että ensimmäisestä Tšetšenian sodasta, Venäjän jatkuneista talousongelmista ja poliittisten uudistusten epäonnistumisesta huolimatta EU ei ollut juurikaan muuttanut lähestymistapaansa Venäjään, vaan se pyrki samoin keinoin vaikuttamaan Venäjän kehitykseen.

Poliittisen dialogin ristiriitaisuuksista huolimatta unionin ja Venäjän välinen Pohjoinen ulottuvuus (PU) lanseerattiin tukemaan PCA-sopimuksen tavoitteita Helsingin ministerineuvostossa marraskuussa 1999. Ulottuvuuden tavoitteena on vakauden vahvistaminen, tehostaa talousyhteistyötä ja tukea kestäväää kehitystä pohjoisella alueella. Elokuussa 1999 Venäjän voimakas aseellinen vastaus Tšetšenian levottomuuksien ja konfliktin leviämiseen alueen ulkopuolelle johti toiseen Tšetšenian sotaan, mikä ajoi Venäjän ja EU:n välit jälleen jäihin. EU:n ulkoministerit boikotoivat Helsingin Pohjoisen ulottuvuuden kokousta, ja Suomi oli ainoa EU-edustaja paikalla. Saksa ja Ranska kritisoivat Venäjän voimankäyttöä liialliseksi, arvostelivat Kremlia poliittisen ratkaisun välttelystä ja vetosivat Venäjään

kansainvälisen oikeuden ja dialogin kunnioittamiseksi. (Forsberg ja Herd 2005, 463). EU kuitenkin pyrki pitämään dialogin auki Venäjän kanssa, minkä myötä unionin ja sen jäsenmaiden lausunnot eivät olleet kovasanaisia. Joulukuussa 1999 Helsingin Eurooppa-neuvoston aikoihin Venäjä oli antanut ultimaatumien Groznyn kaupungin piirityksen päättymisestä kaupungin tuhoamiseen. Helsingin Eurooppa-neuvoston päätöslauselmissa EU tuomitsi Venäjän voimankäytön ja Groznyn piirityksen täysin mahdottomiksi hyväksyä terrorismin vastaisina toimina. EU tuomitsi Venäjän toimet ihmisoikeuksien, Venäjän Etyj-sitoumuksien ja Euroopan neuvoston jäsenyyden vastaisiksi ja korosti sodan epävakauttavan alueen turvallisuutta. (Eurooppa-neuvosto 1999b).

EU:n ääni Venäjä-politiikassa oli kuitenkin epäyhtenäinen. Ranska ja Saksa ajoivat voimakkaasti pakotteita Venäjää kohtaan, ja uskoivat niiden vaikutukseen. Ison-Britannian pääministeri Tony Blair ja vastavalittu ulkopoliittikan korkeaedustaja Javier Solana puolestaan korostivat, kuinka Venäjää ei tulisi eristää, ja EU:n tulisi hakea ratkaisua konfliktiin yhdessä Venäjän kanssa kunnioittamalla tätä, ja näin sitouttaa Venäjä myös EU:n oman tulevaisuuden vuoksi. Ristiriidoista huolimatta unioni jäädytti joitakin PCA-sopimuksen osia ja kaksi kolmasosaa Venäjän TACIS-ohjelmien rahoituksesta suunnattiin demokratian ja kansalaisyhteiskunnan kehittämiseen ja humanitaariseen apuun. (Eurooppa-neuvosto 1999b; Forsberg ja Haukkala 2016, 131—132). Iver Neumann (1998, 108—109) kuvaa osuvasti EU:n suhtautumista Venäjän ihmisoikeuskysymyksiin toisen Tšetšenian sodan yhteydessä: EU on pyrkinyt olemaan opettaja, joka rangaistuksin korjaa oppilaan eli Venäjän huonoja tuloksia tai käytöstä. Kumppanuuden paradoksi muodostui, kun mitä enemmän Venäjä rikkoi EU:n opetuksia, sitä vaikeampi unionin oli olla opettajan tai mentorin asemassa. Esimerkiksi kesäkuussa 1999 EU nimesi Venäjän strategiseksi kumppanikseen, ja puoli vuotta myöhemmin se asetti maalle lieviä pakotteita, kun ihmisoikeusloukkaukset määrittivät unionin Venäjä-politiikkaa. (Forsberg ja Herd 2005, 476—477).

Tšetšenian tilanne ja sen vaikutukset EU:n Venäjä-politiikkaan väistyivät melko nopeasti EU-pöydistä. Uuden ja Euroopalle melko tuntemattoman presidentin Vladimir Putinin myötä puhuttiin jopa suhteellisesta optimismista. Muutos oli hyvin nopea ja Haukkala (2010, 122) kuvaa Santa Maria da Feiran Eurooppa-neuvoston (2000) päätelmien aloittaneen uuden ”rakentavan osallistamisen” vaiheen EU:n Venäjä -suhteissa.

3.3. Kumppanuus kaatuu kiistoihin yhteisessä naapurustossa

Marginaaliset pakotteet ja Venäjän löyhä arvostelu päätettiin vuoden 2000 kesäkuuisessa Eurooppa-neuvostossa, vain alle vuosi toisen Tšetšenian sodan alun jälkeen. Feiran päätelmissä unioni korosti ”vahvan ja terveen yhteisiin arvoihin perustuvan kumppanuuden ylläpitämistä”. Unioni antoi tukensa Putinin hallinnon modernisaatiotoimille tähdentäen demokraattisten instituutioiden, oikeusvaltioperiaatteen, markkinatalouden ja Venäjän WTO-jäsenyyden rakentavan ja ylläpitävän investoijien luottamusta Venäjään, mikä nähtiin välttämättömänä Venäjän taloudelliselle kehitykselle. Osoittaakseen sitoutumisensa Venäjän taloudellisten ja demokraattisten tavoitteiden tukemiseen EU palautti TACIS-ohjelmien rahoituksen. (Eurooppa-neuvosto 2000).

Erityisesti tiukempaa Venäjä-politiikkaa ja pakotteita vaatineet Saksa ja Ranska muuttivat näkökantansa voimakkaasti. Nyt molemmat korostivat yhteistyön tärkeyttä. Aiemmin EU:n moraaliin vedonnut Ranskan ulkoministeri France Hubert Védrine korosti EU:n haluavan ylläpitää hyviä suhteita Venäjään. Saksan ulkoministeri Joschka Fischer puolestaan näki, että EU ei voi muuttaa Venäjän politiikkaa, vaikka unioni käyttäisi kaikki käytössään olevat keinot. Venäjä lupasi tarttua mahdollisiin ihmisoikeusloukkauksiin Tšetšeniassa, mutta todellisuudessa juuri mikään ei muuttunut. EU:n Venäjä-suhde normalisoitui taloussuhteisiin ja unioni antoi Venäjälle enemmän tilaa sisäpoliittisissa kysymyksissä. (Forsberg ja Herd 2005, 466) Vuonna 2001 maailmanpolitiikkaa muuttaneet syyskuun 11. terrori-iskut vaikuttivat laajasti EU:n suhtautumiseen Venäjän toimiin Tšetšeniassa. Saksan liittokansleri Schröder, ohi EU:n instituutioiden, kehysti Venäjän toimet osaksi globaalia terrorisminvastaista sotaa. (Forsberg ja Herd 2005, 466; Forsberg ja Haukkala 2016, 132). Nadia Arbatov (2002) korostaa, että huolimatta Putinin presidenttikauden alun länsimielisyydestä ja taloudellisstrategisesta kumppanuudesta, Venäjän ja EU:n yhteistyön lähtökohdat eivät juurikaan muuttuneet. EU hyväksyi Venäjän autoritaarisen hallinnon ja yhteistyöhön ryhdyttiin, vaikka ”yhteisiä arvoja” ei unionin aikaisemman tavoitteen tavoin oltu saavutettu. Tämän myötä:

”Suosiessaan [Venäjän] vakautta demokratian kustannuksella, länsi vasten tahtoaan näytti vihreää valoa kehitysuunnille, joita nyt pidetään esteinä Venäjän integroimiselle Euro-Atlanttisen yhteistyöalueen jäseneksi syyskuun 11. jälkeen” (Arbatov 2002, 170. Oma käännös).

Eurooppalainen media arvosteli unionia kovasanaisesti, kun Tšetšenian tilanteen käsittelyä välteltiin marraskuun 2002 huippukokouksessa Brysselissä. EU:n johto puolustautui vakuuttamalla, että Tšetšeniaa ei unohdettu. Putin tapasi Ranskan Chiracin Sotšissa lokakuussa 2002 ja Saksan Schröderin

Oslossa marraskuussa 2002. Kummassakaan tapaamisessa suurten jäsenmaiden johtajat eivät nostaneet ihmisoikeuskysymyksiä esille ja jatkoivat EU:n sovittellevaa linjaa. (Forsberg ja Herd 2005, 469). EU:n vähäinenkin kritiikki hälveni ja tuki Venäjän toimille Tšetšeniassa kasvoi toukokuussa 2003, kun EU:n puheenjohtajuutta pitäyt Kreikan pääministeri Costas Simitis julisti, että ”EU jatkaa tukeaan Venäjän johtajien yritykselle ajaa politiikkaansa rauhan palauttamiseksi Tšetšeniaan”. Samaan aikaan oli kuitenkin selvää, että Putinin rauhansuunnitelman eteneminen ei vastannut liberaalin demokratian piirteitä. (AFP 2003).

EU ei onnistunut luomaan selkeää poliittista linjaa Tšetšenian tilanteeseen. Unioni kamppaili ihmisoikeuskysymysten ja Venäjä strategisen kumppanuuden kanssa. Pietarin huippukokouksessa toukokuussa 2003 osapuolet hyväksyivät neljän yhteisen alueen kokonaisuuden, joka käsittää yhteisen talousalueen, yhteisen sisäisen turvallisuuden alueen, yhteisen ulkoisen turvallisuuden alueen ja yhteisen tutkimus- ja koulutusalueen, joiden tavoitteena on yhteistyön vahvistaminen PCA-sopimuksen kehyksessä. (Eurooppa-neuvosto 2003; Euroopan unionin edustusto Venäjällä 2016). 1990-luvun kokemukset PCA-sopimuksen vaikeasta neuvotteluprosessista ja tavoitteiden implementoinnista väistyivät vähitellen suhteen keskiöstä Venäjän taloudellisen kehityksen myötä. Kaupan kasvu jatkui tasaisesti aina vuoden 2008 taluskriisiin asti, joka horjutti voimakkaasti niin EU:n kuin Venäjänkin talouksia. EU:n Venäjä-kauppa yli kaksinkertaistui vuodesta 2004 vuoteen 2008 mennessä. (Eurostat 2016).

Haukkala (2010, 129) kiinnittää huomiota kahteen piirteeseen, jotka määrittivät EU:n ja Venäjän yhteisen talousalueen ja myöhemmin muiden yhteisten alueiden kehittämistä. Ensinnäkin Venäjä oli juuri selvinnyt EU:n pakotteista Tšetšenian tilanteeseen liittyen. Putin oli onnistuneesti katsonut ”EU:n bluffin”, ja unioni toimi kaksoisstrategialla rakentaen molempia osapuolia hyödyntävää talouskumppanuutta samalla hiljaisesti muistuttaen Venäjän ihmisoikeusongelmista. Toisekseen PCA-sopimuksen toimeenpanon ensimmäiset vuodet olivat osoittaneet perustavanlaatuisia ongelmia sopimuksen implementoinnissa niin demokratia- ja ihmisoikeuskysymysten (artikla 2) kuin Venäjän lainsäädännön sopeuttamisen vastaavalle tasolle EU:n kanssa (artikla 55).

Tarve neljän yhteisen alueen kehittämiseksi syntyi, kun Venäjän kieltäytyi EU:n tarjoamasta naapuruuspolitiikasta (ENP), jota se tarjosi kaikille itäisille naapureilleen vuonna 2003. Venäjä ei halunnut asemoitua naapurina muiden joukossa, vaan vaati strategisempaa ja Venäjän erityisyyttä korostavaa kumppanuutta. Osapuolten eriävät tavoitteet sisä- ja ulkopoliitikassa selkeytyivät, mutta samalla keskinäisriippuvaisuus ja yhteiset intressit erityisesti energiakaupan osalta lisääntyivät.

Kiistat yhteisessä naapurustosta alkoivat vaikuttaa laajemmin suhteeseen, kun osapuolet reagoivat hyvin eri tavoin Moldovan ja Transnistrian kiistaan vuonna 2003. EU, osana länttä, hylkäsi Venäjän ehdotelman eli niin sanotun Kozakin muistion konfliktin ratkaisemiseksi. Joidenkin arvioiden mukaan unioni hylkäsi liittovaltioehdotuksen, ”koska se oli venäläinen ehdotus”, minkä myötä konfliktiin liittyvät erimielisyydet kanavoituivat laajempaan poliittisena pelinä EU:n ja Venäjän välillä. (Lynch 2005, 14—15). Vuonna 2006 Venäjän tukiessa Transnistrian itsenäistymisjulistusta ja liittymistä Venäjään, Moldova ja EU tuomitsivat kansanäänestyksen laittomana ja näkivät Moskovan vain pitkittävän konfliktin ratkaisua.

EU:n ja Venäjän yhteisen naapuruston erimielisyydet olivat törmäyskurssilla seuraavaksi EU:n suuren itälaajentumisen jälkeen Ukrainan oranssin vallankumouksen yhteydessä vuonna 2004. Erityisesti Ukrainan ja Georgian ilmoitessa integraatiostaan länsimaisiin instituutioihin Venäjä ei enää voinut ottaa post-kommunististen maiden omaa integraatiota annettuna, kun naapuruston tasapainolauta Moskovan ja Brysselin välillä oli kallistumassa länteen. Ristiriita johti tilanteeseen, jossa sekä EU että Venäjä ilmoittivat naapureilleen integraatiotarjouksensa olevan mahdollinen vain, jos toisen hylätään. (Gretskiy, Treshchenkov ja Golubev 2014). EU:n arvostelu Ukrainan vuoden 2004 vaalien epärehellisyydestä ja massiiviseksi kasvanut länsimielinen uudistusliike, oranssivallankumous, kaatoivat hetkellisesti Venäjän tavoitteet Ukrainan tulevaisuudesta Kremlin eturpiirissä. Venäjä ei enää ollut ainoa valta, joka pyrki vaikuttamaan IVY-maiden politiikkaan. EU:n ja Venäjän poliittinen dialogi strategisen suhteen ja neljän yhteisen alueen kehittämistä rampautui Ukrainan poliittisen kriisin myötä (Lynch 2005, 7). EU:n oma johtopäätös epäonnistuneesta marraskuun 2004 Haagin huippukokouksesta oli kehittää unionin Venäjä-politiikkaa yhtenäisemmäksi ja asettaa tarkemmat rajat unionille tärkeillä politiikan osa-alueilla. (Forsberg ja Haukkala 2016, 28).

Vuoden 2005 toukokuun Moskovan huippukokouksessa hyväksytyjen neljän yhteisen alueen tiekarttojen (Eurooppa-neuvosto 2005) luomasta optimismista ja 2003 perustetusta pysyvästä kumppanuusneuvostosta huolimatta poliittisen dialogin takkuaminen ja presidentti Putinin vahvempi suunta pois päin ”yhteisistä eurooppalaisista arvoista” johti osapuolten ”jaettuun pettymykseen”. PCA-sopimuksesta, EU:n Venäjä-strategiasta, Venäjän keskipitkästä EU-strategiasta, neljästä yhteisestä alueesta ja niiden tiekartoista huolimatta kunnianhimoisia tavoitteita ei pystytty konkretisoimaan eikä kumpikaan osapuolista ollut strategisen kumppanuuden kehittämiseen tyytyväinen. Kasvaneesta kaupasta huolimatta Venäjä oli pettynyt EU:n hitauteen markkinoiden avaamisessa ja laajentumiseen idässä Venäjän strategisista intresseistä välittämättä. EU puolestaan oli laajasti pettynyt siihen, että

Venäjä ei ollut kehittynyt sen toivomaan suuntaan kylmän sodan jälkeen. Tšetšenian tilanne ja asteittain kasvaneet huolet poliittisista ja taloudellisista reformeista Venäjällä yhdistettynä tiukentuneeseen otteeseen mediasta ja kansalaisyhteiskunnasta olivat unionille huolestuttavia merkkejä. (Gower ja Timmins 2007, 289—290; Emerson 2005). Venäjä lopetti yrityksensä tulla osaksi länttä ja alkoi luoda omaa Moskova-keskeistä järjestelmäänsä. Dmitry Treninin (2006) mukaan Yhdysvallat ja EU olivat tilanteessa, jossa niiden tuli hyväksyä Venäjän ulkopoliittikan muutos ja unohtaa kehikot, jotka luotiin Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. EU ja Venäjä eivät onnistuneet uusimaan vuoden 2007 lopulla vanhentunutta PCA-sopimusta. Margot Light (2008) nimesikin osapuolten ”strategisen kumppanuuden” vaihtuneen ”strategiseksi kilpailuksi” (englanniksi *strategic rivalry*).

Etelä-Ossetian sodan aattona vastavalittu presidentti Dmitri Medvedev (2008) ehdotti uutta Euroopan turvallisuusrakennetta Berliinissä kesäkuussa 2008. Medvedev esitti yhteistä kaikkia valtioita osallistavaa yleiseurooppalaista huippukokousta turvallisuusympäristön jäsentämiseksi uudessa kylmän sodan perinnön kumoavassa ympäristössä. Vaikka ehdotus saikin huomiota lännessä, siihen suhtautuminen kärsi vakavia uskottavuusongelmia Venäjän ja Georgian välisen sodan myötä.

EU:n rooli Georgiassa oli moninainen. Ensinnäkin EU reagoi yhtenäisesti melko hitaasti, kun britit ja Baltian maat vaativat pakotteita Venäjälle ja Saksa ja jotkin muut maat pyrkivät ”ymmärtämään” Venäjää. Lopulta presidentti Sarkozy ja Ranska EU:n puheenjohtajamaan ominaisuudessa onnistuivat neuvottelemaan tulitauon osapuolten välille (katos lisää kappale 6.2.), mikä ehdottomasti nosti unionin kansainvälistä statusta kriisissä. Lopulta YK:n turvallisuusneuvoston istunnossa Venäjä ei hyväksynyt Ranskan ehdotelmää Georgian rajojen tunnustamisesta ja vaati venäläisiä lisäturvatoimenpiteiden implementointia ennen poistumista Georgiasta. (Forsberg ja Haukkala 2016, 164—169) Myöhemmin EU tuomitsi Venäjän toimet sen tunnustaessa Abkhasian ja Etelä-Ossetian itsenäisyyden, kritisoi Venäjää rauhansopimuksen hylkäämisestä ja vaati poliittista ratkaisua kriisille. (Euroopan ulkosuhdehallinto 2008). EU jäädettiin kumppanuussopimusneuvottelut Venäjän kanssa ja perusti Georgiaan siviilimission raja-alueen tarkkailemiseksi. EU kuitenkin palasi hyvin nopeasti kumppanuusneuvotteluihin, sillä vain muutama kuukausi Georgian sodan jälkeen osapuolet tapasivat Nizzassa puheenjohtajamaa Ranskan kutsumana. Niin ikään pohjoisen ulottuvuuden yhteistyö oli jatkunut normaalisti. Liettua kritisoi suhteiden normalisointia, mutta muuten unionin puheenvuoroista oli luettavissa EU:n onnistuneen tavoitteissaan hyvin Georgian tilanteessa. Hyvin nopeasti suhdetta määrittä Georgian sijaan kansainvälinen finanssikriisi ja siitä selviytyminen. (Forsberg ja Haukkala 2016, 167).

Forsberg ja Haukkala (2016, 31—32) kutsuvat Georgian sodan jälkeen alkanutta aikakautta EU-Venäjä-suhteen ”kumppanuuden viimeiseksi puristukseksi”, joka huipentui touko-kesäkuun 2010 Rostov-na-Donun huippukokouksessa käynnistettyihin modernisaatiokumppanuusneuvotteluihin. Venäjä ja yksittäiset unionin jäsenmaat luonnostelivat talous- ja lainsäädäntöön liittyvät agendat, jotka sysäsivät laajemman arvokeskustelun sivuun. Todellista muutosta ei kuitenkaan tapahtunut ja modernisaatiokumppanuus jäsenyi lähinnä vain puheenvuoroissa. Arvojen välinen kuilu korostui, kun eurooppalaisten oma toiminta Venäjällä vaikeutui sääntöjen sekavuuden ja korruption pyörteissä. Tämän lisäksi arvokysymyksiin vaikutti erityisesti arabikevään tapahtumat, joissa osapuolten näkemuserot kansanvallasta ja suvereniteetista törmäsivät. Toisekseen Venäjä ei ollut sopeutunut länsimaisiin talousrakenteisiin, erityisesti WTO:hon, ja oli alkanut kehittää omaa talousunionia yhdessä Valko-Venäjän ja Kazakstanin kanssa. Kolmanneksi, energian tasapainottava vaikutus suhteelle monimutkaistui, kun EU pyrki hajaannuttamaan energiansaantiaan Venäjän intressien vastaisesti. Lopulta Naton suljettua ovensa Euroopan itäisiltä naapureilta, yhteisen naapuruston maat aktivoituivat EU-integraatiossaan, mikä lisäsi jännitteitä yhteisen naapuruston politiikassa. (Moshes 2012). Vuosien 2012 ja 2013 EU-Venäjä -huippukokoukset kulminoituivat erimielisyyksien setvimiseen niin Syyrian sisällissodan, yhteisen naapuruston kuin myös Venäjän seksuaalivähemmistöjä diskriminoivan lakiuudistuksen osalta. (Forsberg ja Haukkala 2016, 33—34). EU ja Venäjä olivat kauempana toisistaan kuin 10 vuotta aikaisemmin, jolloin strategista kumppanuutta oli ryhdytty syventämään neljän yhteisen alueen avulla.

Suhteen nykyiseen tilaan johtaneet tapahtumat alkoivat syksyllä 2013, kun EU:n itäisen kumppanuuden huippukokous lähestyi ja unionin oli tarkoitus sopia assosiaatiosopimukset Armenian, Georgian, Moldovan ja Ukrainan kanssa ja edetä askeleittain pitkälle menevään ja laaja-alaiseen vapaakauppa-alueeseen. Venäjä vaati, että sopimukset neuvoteltaisiin kolmikantaisesti Moskovan mukaantulolla. Venäjän voimakkaan painostuksen myötä Armenia ja Moldova luopuivat sopimusneuvotteluista EU:n kanssa peläten talouspakotteita ja energiatoimitusten katkeamista. Venäjän tavoitteet yhteisessä naapurustossa kohdentuivat kuitenkin toden teolla Ukrainaan. (Forsberg ja Haukkala 2016, 35—36).

Kesällä 2013 Venäjä aloitti Ukrainan painostamisen asettamalla ukrainalaisen suklaan tuontikieltoon ja häiritsemällä tukkukauppaa maiden välisellä rajalla. 21. päivä marraskuuta 2013 viikkoa ennen Vilnan EU-kokousta, jossa Ukrainan assosiaatiosopimus oli tarkoitus allekirjoittaa, Ukrainan presidentti Viktor Janukovyč ilmoitti Ukrainan vetäytyvän sopimuksesta ”maansa kansalliseen turvallisuuteen vedoten ja jatkaakseen dialogia Venäjän ja muiden [Euraasian] tulliliiton jäsenten kanssa menetettyjen

kauppatulojen ja taloussuhteiden palauttamiseksi”. Venäjän kaupparajoitteet olivat haukanneet Ukrainan kaupasta jo 25 prosentin siivun. Presidentti Janukovyč arvioi Venäjän asettamien pakotteiden potentiaalisesti hintalapuksi 15 miljardia dollaria tilanteessa, jossa Ukrainan kansatalous oli jo supistumassa, ja maalla ei ollut pääsyä kansainvälisille sijoitusmarkkinoille. (The Economist 2013). Jo syyskuussa Putinin neuvonantaja Sergei Glazyev totesi, että sopimuksen allekirjoittaminen johtaa Ukrainan poliittiseen ja sosiaaliseen levottomuuteen, elintaso laskee dramaattisesti ja maahan syntyy kaaos. Hän korosti myös, että Venäjän reaktio solmittuun EU-sopimukseen ei lauhtuisi muutamassa vuodessa eikä Venäjä voisi taata Ukrainan asemaa valtiona, jos jotkin ukrainalaisalueet vetoaisivat Moskovaan. (Walker 2013). EU-sopimuksen hylkääminen oli viimeinen laukaisin laajan tyytymättömyyden kulminoitumiseksi kymmeniä ihmishenkiäkin vaatineeksi satojen tuhansien ihmisten mielenosoitukseksi niin sanotussa Euromaidan -liikkeessä, joka lopulta johti Janukovyčin maanpakoon ja vallanvaihtumiseen Ukrainassa. EU-sopimuksen hylkääminen ei ollut massaliikkeen ainoa syy, vaan taustalla oli laajempi pitkäaikainen yhteiskunnallinen tyytymättömyys. (Lyubashenko 2014, 61–66; Razumkov Centre 2013).

EU ilmaisi pettymyksensä Venäjän painostukseen erityisesti Ukrainan kansan puolesta. Unioni painotti voimakkaasti Janukovyčin ja Ukrainan hallituksen vastuuta tapahtumista, mutta unioni ei vielä tuolloin aavistanut sopimuksen kariutumisen geopoliittisia vaikutuksia. Euromaidan -liike ja Petro Poroshenkon uusi hallitus saivat Brysselin tuen maan eurooppalaiselle tulevaisuudelle. (Forsberg ja Haukkala 2016, 37–38). Venäjä ei tunnustanut vallanvaihtoa Kiovassa ja sen reaktio tuli yllätyksenä lännelle, kun ”tuntemattomat vihreät miehet” ottivat Krimin niemimaan haltuunsa ja alue liittyi Venäjään kansanäänestyksellä, jota länsi arvosteli rankasti. Niin ikään venäläismieliset Donetskin ja Luhanskin maakunnat julistautuivat itsenäiseksi saaden aseellista apua Venäjältä Ukrainan hallituksen pyrkiessä taltuttamaan separatistiliikkeet. (BBC 2015). Maxine Davidin ja Tatiana Romanovan (2015, 4–5) mukaan unionin ja Venäjän yhteisen naapuruston kilpajuoksun tuhoisat seuraukset eivät olleet ennustettavissa, sillä yhteistyön perusrakenteet globaalitalous, naapuruus ja yhteiset turvallisuusuhat ovat edelleen läsnä. Venäjä vei omien intressiensä puolustamisen paljon pidemmälle kuin EU osasi odottaa. Venäjän ulkoministerin Sergei Lavrovin (2014) mukaan ”Bryssel pakotti Ukrainan valitsemaan lännen tai Venäjän välillä” tilanteessa, jossa maa oli julistanut liittoutumattomuuspolitiikkaa. Hänen mukaansa Venäjää ei kuunneltu eikä EU antanut Ukrainalle mahdollisuutta toteuttaa sitoumuksiaan IVY-maiden kanssa.

EU:n reaktio Krimin miehittämiseen ja Itä-Ukrainan kapinallisten tukemiseen oli jyrkkä ja selvä merkki Venäjä-politiikan muutoksesta. 6. maaliskuuta Eurooppa-neuvosto jähdytti kumppanuussopimus- ja viisumivapausneuvottelut ja jäsenmaat sopivat bilateraalisten huipputapaamisten lopettamisesta. Laajempina kansainvälisenä vastalauseena alun perin Sotšiin suunniteltu G8-kokous pidettiin G7-kokoonpanossa Brysselissä ilman Venäjää. (Eurooppa-neuvosto 2016).

17. maaliskuuta UAN tuomitsi Krimin liittämisen ja kansanäänestyksen Ukrainan perustuslakia, suvereniteettia ja kansainvälistä oikeutta rikkovina toimina. EU:n mukaan laitton äänestys pidettiin venäläisen sotilaallisen paineen alla ja ulkopuolisia tarkkailijoita ei hyväksytty. Rauhanneuvottelujen kariutuessa EU asetti ensimmäiset matkustuskiellot ja jähdytti varoja 21 venäläiseltä ja ukrainalaiselta henkilöltä, jotka olivat vastuussa Krimin kansanäänestyksessä ja annektoinnista. Samalla unioni ilmaisi voimakkaasti tarpeen Etyjiin tarkkailijoille Ukrainassa rauhan edistämiseksi. (EU:n UAN-päätelmät 2014a; Eurooppa-neuvosto 2016; Eurooppa-neuvosto 2014a). 21. maaliskuuta Eurooppa-neuvosto perui EU-Venäjä huippukokouksen, jatkoi henkilökohtaisten pakotteiden listaa ja määräsi komission valmistelevaan mahdollisia laajempia talouspakotteita Venäjää vastaan, jos Ukrainan rajojen loukkaaminen ei loppuisi. Kesäkuussa unioni asetti krimiläiset ja sevastopolilaiset tuotteet ilman Ukrainan viranomaisten sertifikaattia tuontikieltoon, antoi Venäjälle ja Itä-Ukrainan kapinallisille askeleet rauhanrakentamiseksi ja solmi assosiaatiosopimuksen Ukrainan, Georgian ja Moldovan kanssa. EU tuki presidentti Poroshenkon rauhansuunnitelmaa ja tuki Ukrainan valtionrakennusta 750 miljoonan euron rahoituksella. (EU:n UAN-päätelmät 2014b; Eurooppa-neuvosto 2014b). Heinäkuuhun mennessä niin Venäjä kuin separatistitkaan eivät toimillaan vakuuttaneet EU:ta, minkä myötä EU alkoi valmistella laajempia talouspakotteita, Euroopan investointipankki keskeytti uusien rahoitusoperaatioiden solmimisen Venäjällä, jäsenmaat koordinoivat Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankin kanssa samoista toimista ja komissio ryhtyi arvioimaan bilateraalisten ja alueellisten yhteistyöohjelmien keskeyttämistä Venäjällä. (Eurooppa-neuvosto 2014c).

17. heinäkuuta Itä-Ukrainan yllä tuhottu Malaysia Airlinesin lento MH17 matkalla Amsterdamista Kuala Lumpuriin kiristi rankasti lännen ja Venäjän suhteita. Länsi syytti Itä-Ukrainan separatisteja koneen ampumisesta, kun Venäjä puolestaan kyseenalaisti muun muassa hollantilaisten tutkimusraportin. EU asettikin ensimmäiset laajemmat talouspakotteet 31. heinäkuuta. Unioni esti venäläisten valtion enemmistöomisteisten pankkien, kehityspankkien ja niiden tytäryhtiöiden pääsyn eurooppalaiseen rahoitukseen pääomamarkkinoilla, asetti tuonti- ja vientikiellon aseille ja

kaksoiskäyttötuotteille sotilaskäyttöön ja kielsi öljysektorin viennin tuotteissa, joita voidaan hyödyntää syvänveden öljyn etsintään tai tuottamiseen, arktisen öljyn etsintään tai tuottamiseen ja liuskeöljyprojekteihin. (Euroopan unionin virallinen lehti 2014a; Eurooppa-neuvosto 2014d). Eurooppa-neuvoston puheenjohtajan Herman Van Rompuyn ja komission puheenjohtajan José Manuel Barroson yhteisen julkilausuman mukaan ”kyseessä on vakava varoitus: laitonta alueliitosta ja itsenäisen naapurimaan tilanteen tahallista horjuttamista ei voida hyväksyä 2000-luvulla Euroopassa” ja ”tilanne vaatii nopeaa ja päättäväistä vastausta” (Eurooppa-neuvosto 2014e). Tarkemmin EU perusteli toimintaansa seuraavasti:

”Ukrainan kriisin alusta lähtien Euroopan unioni on kehottanut Venäjän johtoa pyrkimään rauhanomaiseen ratkaisuun. [...] Meidän on valitettavasti todettava, että eräistä Moskovan moniselitteisistä viesteistä ja Normandiassa ja muissa yhteyksissä käydyistä keskusteluista huolimatta emme ole juurikaan saaneet sitoumuksia, jotka olisi täytetty. Kehotuksiamme ei ole käytännössä otettu huomioon. Aseita ja taistelijoita virtaa edelleen Venäjältä Ukrainaan. Venäjän valtion sponsoroima vahva nationalistinen propaganda jatkaa aseistettujen separatistien laittomien toimien tukemista.” (ibid.).

Samalla EU muistutti, että unionilla ja Venäjällä on yhteisiä intressejä ja osapuolet hyötyisivät avoimesta ja suorasta vuoropuhelusta sekä lisääntyneestä yhteistyöstä ja kauppavaihdosta. Unioni ylläpiti pakotteiden kumoamisen mahdollisuutta, ”kun Venäjä alkaa osallistua aktiivisesti ja yksiselitteisesti Ukrainan kriisin ratkaisemiseen”. EU:n mukaan ”Venäjä tulee olemaan yhä eristäytyneempi omasta syystään”. (ibid.).

Venäjä asetti omat vastapakotteensa koskemaan ruokatuotteiden tuontia EU:sta 7. elokuuta. EU puolestaan kiristi pakotteitaan 12. syyskuuta, kun sotatila Itä-Ukrainassa vain kiihtyi. EU tiukensi venäläisten pääsyä EU:n pääomamarkkinoille kieltämällä eurooppalaisten henkilöiden ja yritysten lainat viidelle suurelle valtio-omisteiselle venäläispankille, estämällä yli 30 päivässä erääntyvien joukkovelkakirjojen, osakkeiden ja vastaavien rahoitusinstrumenttien kauppaamisen, asettamalla edelliset rajoitukset myös kolmelle suurelle puolustussektorin yritykselle ja kolmelle energiasektorin yritykselle ja tiukentamalla öljysektorin ja kaksikäyttöisten vientituotteiden kieltoja EU:sta Venäjälle. Samalla EU:n henkilöpakotelista kasvoi 119 henkilöön ja 23 yhteisöön. (Euroopan unionin virallinen lehti 2014b; Eurooppa-neuvosto 2014f).

EU on sitonut pakotteensa Itä-Ukrainan tulitaukoon, Ukrainan suvereniteetin palauttamiseen niin maan itäosissa kuin Krimillä ja Ukrainan vapautteen tehdä päätöksiä ilman Venäjän painostusta. Jäsenmaista Saksa ja Ranska ovat osallistuneet rauhanprosessiin niin sanotussa Normandia-formaatissa, jossa niiden

lisäksi Venäjän ja Ukrainan päämiehet osallistuvat kriisin ratkaisemiseen. Koko EU:n linjaksi on jäsentynyt Normandia-formaatin neuvotteluiden tukeminen ja Venäjän painostaminen neuvotteluihin osallistumiseksi. Osapuolet ovat saavuttaneet yhteistä maaperää Minsk I ja Minsk II rauhansopimuksissa, mutta yhtäkään sopimuksen määräyksistä ei ole pantu täysin täytäntöön. Näin myös talouspakotteet määrittävät edelleen EU:n Venäjä-politiikkaa. (Moshes 2016).

4. Teoriasta uuteen tietoon: teoriaohjaava sisällönanalyysin ja aineisto ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen analyysissä

Tämä tutkimus selvittää Saksan ja Ranskan kansallisen ulkopoliitiikan eurooppalaistumista EU:n Venäjä-pakotteissa. Ensinnäkin tutkimustehtävässä paneudutaan tutkittavien maiden intressien toteutumiseen yhteiseurooppalaisessa pakotepolitiikassa. Toisekseen tarkastellaan sitä, kuinka Saksan ja Ranskan kansalliset ulkopoliitiikat ovat sopeutuneet yhteiseurooppalaiseen pakotepolitiikkaan EU:n kontekstissa tai omien kansallisten intressien kustannuksella. Ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen ei teoriasuuntauksena tiukasti ohjaa tutkimuksen analyysin metodologiaa tai aineistoa, vaan antaa tilaa tutkijan omille prioriteeteille.

Tämän tutkimuksen analyysissä hyödynnetään laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysin teoriaohjaavaa metodia. Sisällönanalyysi ei ole ainoastaan metodi, mutta myös väljä teoreettinen viitekehys, joka on liitettävissä saumattomasti myös tähän tutkimukseen. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 91). Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä on teoreettisia kytkentöjä ja teoriaa hyödynnetään analyysin etenemisessä ja analyysikehikon luomisessa, mutta siinä ei testata teoriaa tutkimuksen aineistossa teorialähtöisen sisällönanalyysin tapaan. Teoriaohjaavassa analyysissä laajasta aineistosta etsitään teorian näkökulmasta merkittäviä havaintoja, ja olemassa oleva tutkimus ja tieto ohjaavat analyysia. Analysoinnin yksiköt nousevat aineistosta esiin teorian ohjaamana. Näin ollen tutkijan päättelylogiikka on abduktiivista eli tutkijan analyysiajattelussa vaihtelevat aineisto ja teorian ohjaamat valmiit ajattelumallit. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 96—97).

Tämän tutkimuksen kannalta teoriaohjaavan sisällönanalyysin vahvuus on, että metodi mahdollistaa vapaan aineistonkeruun ja aineisto ohjaa metodin käyttöä eli valmiiden teoreettisten ajatusmallien havainnointia (Eskola 2001; Tuomi ja Sarajärvi 2009, 99). Ranskan ja Saksan ulkopoliitiikan eurooppalaistumista tutkittaessa aineisto ei ole tarkkaan rajattua, minkä vuoksi vain aineistoon nojaava analyysi ei ole mahdollinen. Jo olemassa oleva teoretisointi vaikuttaa vahvasti, kun tarkastellaan maiden politiikan muutosta Venäjä-suhteissa. Sisällönanalyysi on tekstin analysointia, jossa etsitään merkityksiä ja järjestetään aineisto johtopäätöksiä varten, minkä tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa

tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 103—105). Vaikka laadullinen aineistoanalyysi on usein kuvailevaa, ei tämä riitä tulkintojen tai johtopäätösten tekemiseen. (Eskola ja Suoranta 2000).

Teoriaohjaavan analyysin vahvuus on niin ikään tutkimustulosten raportointivaiheessa, kun raportointi perustuu teorian oletusten ja aineiston väliseen dialogiin (ibid.). Kun tutkimustehtävä perustuu olemassa olevaan teoretisointiin ulkopoliittikan eurooppalaistumisesta, mahdollistaa teoriaohjaava analyysi syvällisen tarkastelun tutkimuksessa käytettävästä aineistosta. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009, 100) liittävät teoriaohjaavan analyysin myös ”induktiiviseen päättelyyn, johon tuodaan teoria ohjaamaan lopputulosta”. Heidän mukaansa ei kuitenkaan ole mitään tiettyä sääntöä siitä, milloin teoria otetaan ohjaamaan päättelyä. Tämä päätös on aineistolähtöinen ja riippuvainen tutkijan omista preferensseistä. Ongelmaksi voikin nousta induktiivisen ja deduktiivisen päättelyn vastakkaisuus aineistoa analysoitaessa. Analyysi pohjautuu loogiseen päättelyyn teoriaan nojaavalla teemoittelulla. (Tuomi ja Sarajärvi 2009).

Analyysivaiheessa teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä aineistoa luokitellaan ylä- ja alaluokkiin. Yläluokat niin sanotusti tuodaan valmiina luokkina teoriasta, minkä jälkeen aineistosta nostetaan näiden yläluokkien mukaisia ilmauksia ja ilmiöitä. Nämä ilmaukset pelkistetään hyödyntäen olemassa olevaa tietoa ja teoriaa, minkä jälkeen aineistoa luokitellaan uudelleen alaluokkiin, jotka joko ovat teoreettisten mallien mukaisia tai täysin uusia. Tutkijan tehtävänä on sovittaa aineistosta tehtyjä havaintoja olemassa oleviin teoreettisiin malleihin. (Tuomi ja Sarajärvi, 117).

Tämän tutkimuksen analyysivaiheessa ulkopoliittikan eurooppalaistumisen teoreettiset oletukset eli eurooppalaistumisen kolme eri prosessia ohjaavat sitä, mitä aineistosta etsitään. Analyysi ei ole teorialähtöisen sisällönanalyysin tyyppistä teorian testaamista, vaan aineistosta nostetaan myös Saksan ja Ranskan ulkopoliittikan eurooppalaistumisen uusia piirteitä EU:n pakotepoliittikassa, joita aikaisempi tutkimuskirjallisuus ei ole havainnut. Aineiston laajuuden ja Saksan vuoksi teorian testaaminen ei ole mielekäs tapa analysoida tutkimustehtävää. Toisin kuin teorian testaaminen, teoriaohjaava sisällönanalyysi mahdollistaa myös selkeämmin teoriaan liittyvien kehitysten havainnoin.

Tutkimuksen aineisto koostuu monipuolisesta materiaalista, joka mahdollistaa laajan ja syvällisen analyysin ulkopoliittikan eurooppalaistumisesta kussakin tutkimuskohteessa kerrallaan. Analyysissa tarkastellaan Saksan ja Ranskan poliittisen johdon puheita, lausuntoja ja hallitusten tiedonantoja kansallisen ulkopoliittikan virallisena linjana. EU:n virallisen lehden kirjaukset talouspakotteiden voimaantulosta kartoittaa pakotteiden tarkan sisällön. Median sisällyttäminen aineistoon mahdollistaa

puolestaan EU:n jäsenvaltioiden välisen poliittisen keskustelun tasojen ja Venäjä-politiikan muutoksen vaikutusten analysoinnin. Mukana on myös tutkimuslaitosten, kansainvälisten organisaatioiden ja kansalaisjärjestöjen materiaalia eurooppalaistumisen eri prosessien suunnan ja määrän analysoinnin terävöittämiseksi. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin metodologiset lähtökohdat ovat ohjanneet aineiston keräämistä, joten se on kerätty teorian ohjaamana, mutta myös tutkijan subjektiiviset valinnat ovat vaikuttaneet. Tämä ei ole tutkimuksellinen ongelma, sillä keräys on perustunut teorian ohjaamaan loogiseen päättelyyn. Aineisto koostuu julkisesta materiaalista, sillä tiedusteluista huolimatta tutkimuskäyttöön ei ollut saatavissa yksityiskohtaisempia Saksan tai Ranskan hallinnon sisäisiä Venäjä-politiikan papereita, jotka olisivat avanneet eurooppalaistumisen prosessia. Käytössä oleva aineisto on kuitenkin kattava, joten toisenlaisen aineiston myötä analyysi tai tutkimuksen johtopäätökset eivät muuttuisi merkittävästi.

Tutkimuksen analysointikehikko rakentuu ulkopoliittikan eurooppalaistumisen teorian teeseistä ja tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksistä, joita on kaksi.

1. Määrittävätkö Saksa ja Ranska EU:n Venäjä-politiikkaa sektorikohtaisia pakotteita asetettaessa vai omaksuivatko ne jotakin yhteiseurooppalaisesta linjasta eli mikä oli maiden kansallisen ulkopoliittikan eurooppalaistumisen suunta?
2. Ovatko Saksa ja Ranska rakentaneet uutta eurooppalaista identiteettiä poliittisissa intresseissään? Onko tätä havaittavissa esimerkiksi energia- ja kauppapolitiikassa?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on analysoida Saksan ja Ranskan kansallisen politiikan eurooppalaistumisen suuntaa, laatua ja määrää. Miten Berliinin ja Pariisin omat tavoitteet toteutuivat EU:n hakiessa yhteistä linjaa Ukrainan kriisin myötä asetetuissa sektoripakotteissa? Molemmat tutkittavat jäsenmaat ovat Venäjän suuria kauppakumppaneita ja EU:n keskeisiä jäsenmaita, joilla on paljon intressejä yhteisessä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Tutkimuksen oletuksena on, että eurooppalaistumista on tapahtunut molempien jäsenmaiden kohdalla alhaalta ylös ja ylhäältä alas suuntautuvina prosesseina. Hypoteesi perustuu aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen, jossa molempien jäsenmaiden kohdalla on todettu erityisesti kansallisten talousintressien ja normi- ja arvopolitiikan haastaneen maiden suhtautumista EU:n yhteisen Venäjä-politiikan rakentamiseen. Nyt kuitenkin EU:n Venäjä-politiikan muutos on ollut niin merkittävä, että myös suurien jäsenmaiden voidaan olettaa muuttaneen kansallista ulkopoliittikkaansa EU-jäsenyyden vaikutuksen myötä. Saksa ja Ranska ovat joutuneet luopumaan jostakin päästääkseen EU-jäsenyyden vaatimalle ulkopoliittikan tasolle.

Toinen tutkimuskysymys tarkastelee ulkopoliitiikan eurooppalaistumisen kolmatta tasoa eli kansallisen politiikan uudelleenjäsentämistä EU:n kehyksessä jäsenmaiden jakaessa ideoitaan, normejaan ja toimintatapojaan. Tutkimuksen toisena oletuksena on, että myös tällä tasolla Saksan ja Ranskan politiikan eurooppalaistumista on tapahtunut. Tutkimuskirjallisuus niin EU:n ja Venäjän suhteista kuin Saksan ja Ranskan kansallisesta ulkopoliitiikasta osoittaa, että kansalliset talousintressit ovat aikaisemmin määrittäneet Venäjä-suhdetta muun muassa ihmisoikeuskysymysten kustannuksella. Ukrainan kriisin myötä asetettuja talouspakotteita koskeva kirjallisuus kuitenkin on todennut EU:n ratkaisun poikkeuksellisen yhtenäiseksi eli jäsenmaiden kansalliset ulkopoliitiikat ovat lähentyneet intresseissään toisiaan eurooppalaistumalla. Kysymyksen toisessa osassa tartutaan vielä selvemmin juuri Saksan ja Ranskan kansallisen Venäjä-politiikan intresseihin energia- ja kauppapolitiikan osalta. Analyysissa kiinnitetään huomiota erityisesti EU:n pakotteiden sisältöön, tutkittavien maiden lausuntoihin niistä ja energia- ja kauppapolitiikan merkitykseen tässä vuorovaikutuksessa. Toisen tutkimuskysymyksen tavoitteena on niin ikään tarkentaa ensimmäiseen kysymykseen vastattaessa havaittavan eurooppalaistumisen määrää ja laatua. Molemmat kysymykset toimivat analyysikehikossa vuorovaikutuksessa. Tavoitteena on luokitella kansallisen politiikan eurooppalaistumista teorian kolmen kehityssuunnan avulla, joten kysymykset kulkevat analyysissä rinnakkain.

Vaikka tutkimustehtävässä ei esitetä ideaa vertailusta ja analyysi perustuu kerrallaan yhteen jäsenmaahan, pyrin tutkimuksen johtopäätöksissä tarkastelemaan myös maiden eurooppalaistumisen yhtenäisyyksiä ja eroja. Tarkastelen myös, onko tutkimuksen perusteella mahdollista tehdä päätelmiä suurten jäsenmaiden ulkopoliitiikan eurooppalaistumisesta yleisemmällä tasolla. Kappaleessa seitsemän aineiston analyysin ensimmäinen osa tarkastelee Saksan ja toinen Ranskan ulkopoliitiikan eurooppalaistumista tutkimuskysymysten asettamissa kehyksissä. Tätä ennen tarkastelen Saksan ja Ranskan Venäjä- ja ulko- ja turvallisuuspolitiikan lähtökohtia ennen Ukrainan kriisiä. Luvut viisi ja kuusi syventyvät tarkemmin Saksan ja Ranskan politiikan painopisteisiin, minkä pohjalta maiden kansallisen politiikan eurooppalaistumisen havainnointi on mahdollista.

5. Saksan ulkopolitiikka perustuu eurooppalaisuuteen ja multilateralismiin

Eva Gross (2007, 515–517) argumentoi vuonna 2007, että onnistuakseen EU:n YUTP tarvitsee Saksan sitoutumisen myös sotilaalliseen yhteistyöhön Naton kustannuksella. Nyt Saksa kuitenkin on noussut yhteiseurooppalaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan johtoon ilman sotilaallista panostusta. Päinvastoin, Venäjän ollessa aidan toisella puolella, Saksa on välttänyt minkäänlaista sotilaallista ulottuvuutta Ukrainan tilanteessa ja Merkel on keskittänyt voimansa maansa hallituksen vahvuuksiin Venäjän kanssa: diplomatiaan ja talouteen.

Ulkoministeri Steinmeier (2014a) kuvasi Saksan ulko- ja turvallisuuspolitiikan muutosta palatessaan ministerin virkaan neljän vuoden tauon jälkeen seuraavasti *Sueddeutsche Zeitung*-lehdessä 30. tammikuuta 2014:

Steinmeier: ”Toimistoni on sama, mutta maailma ei ole. En ikinä odottanut palaavani tällaiseen tilanteeseen siihen nähden, josta neljä vuotta sitten lähdin. Mietitään vaikka vain Syyriaa, Lähi- ja Keski-Itää, ongelmallisia alueita Afrikassa tai Itä-Euroopassa. Kriisit ovat tulleet lähemmäs Euroopan rajoja”.

Toimittaja: ”Tuossa ei ole mitään uutta, mutta nykyisen hallituksen äänensävy on muuttunut. Nyt puhutaan paljon vastuusta ja sitoutumisesta”.

Steinmeier: ”Niin oikeaa politiikkaa kuin sotilaallinen pidättäytyväisyys voikin olla, sitä ei saa tulkita väärin automaattiseksi filosofiaksi. Saksa on liian iso vain kommentoimaan globaaleja ilmiöitä. Ulkopolitiikkaa pitää toteuttaa myös toimilla: aivan oikein meidän oletetaan osallistuvan ja tekevän kaikkemme vaikuttaaksemme konflikteihin niin aikaisin kuin mahdollista”. (Steinmeier 2014a. Oma käänös).

Samassa haastattelussa ennen Ukrainan sotaa Steinmeier totesi, että Saksan uudenlainen vastuuntunne ja ulko- ja turvallisuuspoliittinen aktiivisuus eivät ole seurausta vain Saksan taloudellisesta vallasta. Hänen mukaansa Eurooppa ja maailma eivät voi enää jättää globaaleja kriisejä vain Yhdysvaltojen vastuulle, vaan Saksan tulee ottaa suurempi vastuu Euroopan turvallisuudesta. ”Ulkopolitiikan viimeisestä keinosta” eli voimankäytöstä kysyttäessä Steinmeier korosti, että minkään valtion ulkopolitiikka ei voi sulkea sitä pois. Hän toivoo, että Saksassa keskusteltaisiin siitä, miten maa voisi koota ja käyttää kattavaa työkalulaatikkaa diplomatiansa onnistumiseksi.

Niin ikään Patricia Daehnhardt (2011, 53–54) korostaa Saksan turvallisuus- ja puolustuspoliittisten intressien muuttuneen suhteessa unioniin. Toisen maailman sodan jälkeen Saksan poliittinen ja taloudellinen kehitys ovat tapahtuneet ensisijaisesti Euroopan kontekstissa yhdessä EU:n kehityksen ja integraation kanssa, mikä vaikuttaa edelleen maan ulko- ja turvallisuuspoliittiseen agendaan. EU ja eurooppalainen institutionaalinen politiikka määrittävät maan kansallista lähestymistapaa. Huolimatta Saksan varovaisesta suhtautumisesta asevoimien käyttöön maan rajojen ulkopuolella, se on ollut yksi aktiivisimpia unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikassa myös kriisinhallinnassa. Nyt Ukrainan kriisissä Merkel ja Saksan hallitus tekivät selväksi, että maahan ei tulla tekemään sotilaallista interventiota. Puheessaan Frankfurtissa liittokansleri sanoi:

”Olisimmeko oppineet mitään 100 vuotta ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja 75 vuotta toisen maailman sodan jälkeen, jos turvautuisimme samoihin keinoihin? Emme. Jatkan hyvän Venäjä-kumppanuuden eteen työskentelyä. Emme ratkaise kriisijämme Euroopassa sotilaallisilla keinoin. Sotilaalliset ratkaisut voidaan sulkea pois.” (Reuters 2014c. Oma käännös).

Niin Steienmeierin kuin Merkelinkin kommentteista voidaan päätellä, että tiukka suhtautuminen voimankäyttöön on edelleen maan ulkopoliittikan tärkeimpiä doktriineja. Saksan ulkoministeriön (2013) mukaan Saksan ulkopoliittikka on rauhan politiikkaa. Maa on aktiivinen ympäri maailmaa vahvemman turvallisuuden ja vakauden saavuttamiseksi aseistariisunnan, asekontrollin ja avoimuuden keinoin.

Saksalla on paljon kansallisia intressejä Ukrainan ja Venäjän sekä EU:n ja Venäjän kriisien hoitamisessa. Kylmän sodan päättymisestä lähtien Saksa on panostanut paljon bilateraaliseen Venäjä-suhteeseensa kauppaa- ja energiapolitiikassa, mutta nyt Ukrainan kriisissä Berliini on kuitenkin näyttänyt EU:n johtajana liittokansleri Merkelin ajaessa EU:n pakotepoliittikkaa ja neuvotellessa ratkaisua konfliktiin Minskin rauhanneuvotteluissa Normandian kokoonpanossa. Saksa on riippuvainen venäläisestä energiasta, mikä luo oman poliittisen jännitteen Ukrainan konfliktin voimapolitiittisiin vaikutuksiin. Vuonna 2014 Saksan fossiilisesta energiasta 61 prosenttia oli tuontitavaraa ja Venäjän osuus öljyn toimittamisesta oli vuonna 2013 35 prosenttia ja vastaavasti kaasun toimittamisesta 39 prosenttia. (Eurostat 2016).

Saksalla on aina ollut merkittävä rooli Länsi-Euroopan ja Venäjän välisissä suhteissa. Saksan ja Venäjän välisen suhteen tila voidaan nähdä jopa Euroopan turvallisuusrakenteiden mittarina. Kylmän sodan jälkeen aina 2000-luvun alkuun asti Saksan ja Venäjän suhde vaikutti Berliinin ja Washingtonin ristiriitoihin maailmanpolitiikassa. Nyt Saksa on noussut yhteiseurooppalaisen ulkopoliittikan johtoon, joten eurooppalaisen talousmahdin ulkopoliittiset intressit väistämättä vaikuttavat niin EU:n ulko- ja

turvallisuuspolitiikan sisältöön kuin EU:n Venäjä-suhteeseen. (Forsberg 2016a, 21; Helwig 2016, 11—13). Saksa on noussut EU:n ulko- ja turvallisuuspoliittiseksi johtajaksi, kun yhteinen politiikka on kohdannut suuria vaikeuksia ja unionin on tarvinnut vastata ympäröivän maailman ulkopoliittisiin muutoksiin. Saksa on täyttänyt EU:n ulkopoliittikan johtajuuden tyhjiötä unionin jäsenmaille poliittisesti ristiriitaisen Venäjän kohdalla. Saksan poliittiset arvot ja taloudelliset intressit ovat jossain määrin ristiriidassa, ja liittokansleri Merkelin hallitus saakin kovaa painetta kansalaisiltaan, saksalaiselta yritysmaailmalta ja muilta unionin jäsenmailta niin eurooppalaisten arvojen kuin myös Saksan ja Euroopan taloudellisten intressien varmistamiseksi. (Szabo 2015).

5.1. Ulkopoliittikkaa kaupan ehdoilla ja *Ostpolitik*: Saksa lännen ja Venäjän välissä

Saksan ja Venäjän nykyisen yhteistyön ja luottamuksen perusta rakennettiin toisen maailman sodan jälkeisessä ja kylmän sodan jakamassa Euroopassa. Länsi-Saksan liittokansleri Willy Brandt aloitti niin sanotun *Ostpolitik*-politiikan vuonna 1969 tarkoituksenaan vahvistaa suhteita Neuvostoliittoon ja muihin Varsovan liiton maihin erityisesti energiapolitiikan avulla läntisen blokin teknologiapakotteista huolimatta. Tämä yhteistyölle perustunut Länsi-Saksan idänpoliittikka jatkui läpi kylmän sodan ja määrittä perustavanlaatuisesti myös yhdistyneen Saksan politiikkaa. (Forsberg 2016a, 22). Länsi-Saksaan sijoitetuista yhdysvaltalaisista ydinohjuksista huolimatta Saksan liennyttävä idänpoliittikka saavutti jatkuvuuden perustuen talous- ja energiayhteisyyöhön. Alexander Rahr (2007) kuvaakin Saksan roolia liittokansleri Helmut Kohlin johtamana siltana itään. ”Saksan Venäjä-politiikka vuodesta 1991 vuoteen 2005 oli suunniteltu Venäjän sulauttamiseksi laajempaan eurooppalaiseen arkkitehtuuriin”. Kohl suhtautui Itä-Euroopan Nato-haaveisiin penseästi, sillä hän pelkäsi liittymisen provosoivan Venäjää. Kohl puhui Nato-Venäjä neuvoston puolesta sotilasliiton itälaajentumisen yhteydessä, ja Saksa tuki tuolloin voimakkaasti myös Venäjän pääsyä kansainvälisiin talousorganisaatioihin, kuten WTO:hon. Saksa oli Venäjän strateginen kumppani tai peräti asioiden ajaja Euroopassa. (Forsberg 2016a, 22; Rahr 2007).

Saksan ja Venäjän suhteiden kehitys perustui Saksan taloudelliseen nousuun kylmän sodan päättymisen jälkeen. Siinä missä ranskalaisten ylpeyden aihe oli maan ydinasearsenaali, saksalaiset pitivät Saksan markkaa kansallisena symbolinaan. (Szabo 2015, 4). Toisen maailman sodan kokemusten myötä Saksan ulko- ja turvallisuuspolitiikka ei ole perustunut voimaan vaan nojaa talouteen ja kaupankäyntiin. Saksa kasvoi nopeasti Euroopan suurimmaksi ja maailman neljänneksi suurimmaksi

taloudeksi. Samalla maa luotti Yhdysvaltojen turvallisuuden tuottamiseen Natossa. Venäjälle Saksa oli läheinen kumppani niin historian kuin myös 1990-luvun poliittisen tilanteen vuoksi. Maat kävivät aktiivista kauppaa, mikä kasvatti keskinäisriippuvuutta ja tarjosi Venäjälle kumppanin EU:ssa ja erityisesti Natossa. Hyvien poliittisten suhteiden lisäksi Saksan ja Venäjän johtajien kemiaat ovat toimineet poikkeuksellisen hyvin, sillä muun muassa liittokansleri Gerhard Schröderin ja presidentti Vladimir Putinin tiedetään viettäneen niin syntymäpäiviä kuin joulujakin yhdessä. Schröder on jatkanut uraansa *Bundeskanzleramtin* jälkeen Berliinin ja Moskovan kannalta merkittävien energiajättien Nord Streamin ja TNK-BP:n johtotehtävissä. (ibid.; Forsberg 2016b, 137).

Vuonna 2005 Schröder ja Putin olivat johtamassa EU:ta ja Venäjää strategiseen energiakumppanuuteen, kun EU:n ja Venäjän laaja-alaisesta monen poliittisen osa-alueen strategisesta yhteistyöstä neuvoteltiin (Rahr 2007). EU:n jäsenmaiden vastaanotto oli kuitenkin varovainen ja lopulta yhteistyö jäsenyi askel kerrallaan toteutettavalle suunnitelmalle EU:n ja Venäjän neljällä yhteisellä alueella. Schröder sai vielä Saksan liittokanslerina varmistettua EU:n sisällä paljon poliittista keskustelua herättäneen Nord Stream -maakaasuputken Venäjän Viipurista Saksan Greifswaldiin, minkä myötä Saksasta tuli merkittävä venäläisen kaasun kauttakulku maa Euroopassa. Puola, Baltian maat, Ukraina ja Valko-Venäjä kritisoivat projektia, sillä se söi maiden kaasutoimituksia Euroopassa ja oli ristiriidassa maiden poliittisten tavoitteiden kanssa.

5.2. Kauppapolitiikkaa ja demokratiaa: Saksan Venäjä-politiikkaan uusia piirteitä Angela Merkelin myötä

Vuonna 2005 Schröderin seuraajaksi valittiin kristillisdemokraattisen CDU:n Angela Merkel, joka jatkoi aktiivisesti muun muassa Nord Stream -kaasuputken edistämistä. Moni oletti Saksan Venäjä-politiikan muuttuvan, sillä Merkel oli ollut osa entisen Itä-Saksan toisinajattelijaliikettä. Merkelin ja Putinin välille ei muodostunut entisten liittokanslerien tavoin henkilökohtaista suhdetta, mutta muuten Saksan Venäjä-politiikan muutokset eivät herättäneet suurta huomiota. (Forsberg 2016a, 22—23; 2016b). Christopher S. Chivvisin ja Thomas Ridin (2009, 105—106) mukaan Saksassa pääpuolueiden ja suurimpien sosiaalisten ja taloudellisten ryhmien intressit, poliittiset tavoitteet ja sisältö Venäjä-politiikan suhteen ovat jaettuina, ja havaittavissa on lähinnä retorisia eroja. Esimerkiksi Merkelin hidasta ja suhteellisen maltillista reaktiota Georgian sotaan on pidetty osoituksena pidemmän aikavälin saksalaisesta *Russlandpolitikista*. EU:n itäiset jäsenmaat vaativat Saksaa reagoimaan nopeasti ja luottivat Saksan pystyvän vaikuttamaan Venäjän toimintaan. Toisin kuin Ukrainan kriisissä, Merkel

vältti Berliinin asemaa välittäjänä Georgian sodassa. Myöhemmin Saksa kuitenkin tuki Georgian Nato-jäsenyyttä tarpeen vaatiessa, mikä oli merkittävä muutos Saksan Venäjä-politiikassa. (Dempsey 2008).

Pitkänaikavälin taloussuhteiden ylläpitämisen lisäksi Merkel toi vähitellen myös uutta Saksan ulko- ja Venäjä-politiikkaan. Jo ensimmäisellä Moskovon vierailullaan Merkel keskusteli Putinin kanssa useista aiheista, joita Schröder oli vältellyt. Hän kertoi aloittavansa uuden strategisen kumppanuuden Putinin Venäjän kanssa, mikä tarkoittaisi yhteistyötä myös muilla sektoreilla kuin energia ja kauppa. Merkelin agendalla olivat niin Venäjällä vireillä olevat kansalaisjärjestöjen toimintaa rajoittavat lakiuudistukset, Tšetšenian sota kuin myös Gazpromin kaasutoimitusten rajoitukset Ukrainaan. Merkel myös tapasi useita Putinia kritisoineita kansalaisyhteiskunnan aktiiveja ja järjestöjohtajia. (Crossland 2006; Dempsey 2006). Saksan uutta Venäjä-politiikkaa ryhdyttiin rakentamaan aikaisemmin hankitun taloudellisen keskinäisriippuvuuden päälle.

Vaikka Merkel nostikin aikaisemmin syrjään jätettyjä teemoja pöydälle Moskova-suhteissa, oli Saksan Venäjä-politiikan pitkän aikavälin strategia edelleen hyvin talouspainotteinen. Niin sanottu geotaloustieteellinen ulkopolitiikka määrittä Saksan Venäjä-suhdetta jopa demokraattisten arvojen kustannuksella aina Ukrainan kriisiin asti. (Szabo 2015, 61). Tässä suhteessa Saksan tärkeimpiä kumppaneita olivat Ranskan lisäksi Puola ja Yhdysvallat. Saksan ja Puolan suhde parani vasta, kun Saksan Venäjä-politiikkaan jäätävästi suhtautuneen pääministeri Jarosław Kaczyńskin hallitus vaihtui Donald Tuskin hallitukseen vuonna 2007. Merkelin hallitus paransi suhteitaan huomattavasti Washingtoniin ja Varsovaan, vaikka jatkoikin talouspainotteista Venäjä-politiikkaansa. EU:n yhtenäisyyden kannalta Puolan ja Saksan suhteen parantuminen Venäjä-politiikassa on ollut kriittinen tekijä. Näiden kahden jäsenmaan Venäjä-politiikan yhteisymmärryksen asteittainen kasvu on ollut molempien kannalta strategisesti tärkeää, ja auttanut erityisesti Berliiniä vahvistamaan monitasoista lähestymistapaansa Venäjään talouden ja normatiivisen suhteen kautta. Saksan ja Yhdysvaltojen yleinen ja Venäjään liittyvä suhde kehittyi samalla, kun Yhdysvallat uusi suhdettaan Venäjään Obaman presidenttikauden alussa. Saksa ja Yhdysvallat toimivat yhdessä Venäjän WTO-jäsenyyden eteen, Yhdysvallat tuki Saksan paranevia suhteita Itä-Euroopan maiden kanssa ja Merkel nousi Euroopan tärkeimmäksi johtajaksi Washingtonin näkökulmasta. Obaman hallinnon diplomaattinen lähestymistapa vähensi huomattavasti Saksan antiamerikkalaista lähestymistapaa erityisesti Nato-Venäjä -suhteessa ja yhteistyö normatisoi Saksan Venäjä-politiikkaa. (Szabo 2015, 119—122).

Saksan Venäjä-politiikan tutkimuksessa on tarkasteltu *Ostpolitik*-politiikan jatkuvuutta, muutosta ja soveltamista nykyisessä saksalaisessa ulkopolitiikassa. Tässä tarkastelussa korostuvat usein maiden

johtajien väliset dynamiikat ja suhteet ja Saksan sisäpolitiikan toimijoiden intressit. (katso esimerkiksi Forsberg on 2016a; 2016b). Vaikka Merkelin liittokanslerikaudella Saksa on nostanut ihmisoikeus- ja demokratiakysymyksiä Venäjä-politiikkaansa, talouspolitiikka ja taloudellinen yhteistyö olivat EU:n pakotteisiin asti Saksan Venäjä-suhteen määrittävät piirteet.

Medvedevin presidenttikaudella 2008—2012 Saksan ja Venäjän kumppanuus uudistettiin, ja maat keskustelivat aktiivisesti Euroopan turvallisuusrakenteiden kehittämisestä. Berliini pyrki luomaan vakaata strategista kumppanuutta Venäjään, mikä kattoi niin talouden kuin turvallisuudenkin kysymykset. Medvedev oli Putinia itsekriittisempi ja myötäili enemmän Merkelin mielipiteitä muun muassa Venäjän ihmisoikeustilanteesta, mikä näkyi erityisesti vuoden 2009 Münchenin huippukokouksen aikaan tapahtuneen venäläis-tsetseenin ihmisoikeusaktivistin Natalya Estemirovan murhan yhteydessä. (Bidder 2009). Vuotta myöhemmin heinäkuussa 2010 Merkel ja Medvedev esittivät kuin jatkeena Medvedevin vuoden 2008 aloitteelle, että EU:n ja Venäjän välille tulisi luoda uusi ulkoministerien turvallisuusfoorumi, joka käsitelisi ajankohtaisia kysymyksiä. Tuohon aikaan huomio kiinnittyi erityisesti Transnistrian tilanteeseen Venäjän ja Moldovan välisenä ristiriitana. Ehdotus foorumista tuli Saksan ja Venäjän bilateraalisenä tuotoksena, mutta EU:lla olisi ollut ehdotetuissa rakenteissa merkittävä rooli, sillä ulkopolitiikan korkea edustaja olisi jakanut puheenjohtajuuden Venäjä ulkoministerin kanssa. (Rettman 2010; Socor 2010).

Tarkastellessaan Saksan pitkän aikavälin Venäjä-politiikkaa ja Ukrainan kriisiä, Hannes Ademeit (2015, 31—32) kuvasi tilannetta ”painajaiseksi” Berliinin näkökulmasta. Hänen mukaansa painajainen on kuitenkin todellisuutta ja siitä herääminen ei muuta tilannetta, sillä Saksan ja Venäjän strategista kumppanuutta ei enää ole, modernisaatiokumppanuus ei toteutunut, Berliinin ja Moskovan erityinen poliittinen suhde on päättynyt ja maiden välinen kauppa on laskussa pakotteista johtuen. Tilanteen kiristyessä näyttää yhä enemmän siltä, että suhteen muutos on pysyvämpi poliittisten kiistojen vuoksi.

6. Ranskan ulko- ja turvallisuuspolitiikka – ”lisää Eurooppaa ei tarkoita vähemmän Ranskaa”

Saksan tavoin Ranska on ollut yksi vahvimpia koko eurooppalaisen integraation moottoreita, mutta siinä missä Saksa on ollut taloudellisen integraation eteenpäin viejä, Ranska on Maastrichtin sopimusneuvotteluista lähtien panostanut paljon EU:n yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Viimeisin käänne tapahtui, kun Ranska ensimmäisenä jäsenmaana vetosi EU:n yhteisen puolustuksen lausekkeeseen eli artiklaan 42.7 marraskuun 2015 Pariisin terrori-iskujen jälkeen. Artiklalla jäsenmaat voivat vaatia apua muilta maan kohdatessa aseellisen iskun omalla maaperällä. Ranska sai yksimielisen myönteisen vastauksen jäsenmailta. (Euroopan ulkosuhdehallinto 2015a). Päätös on ennen kaikkea poliittinen ja Ranskan valinta vedota EU:n artiklaan Naton 5. artiklan sijaan osoittaa Pariisin aitoa halua kehittää ja osallistua EU:n ulkopoliittiseen toimijuuteen. EU:n ulkopoliittikan korkean edustajan Federica Mogherinin ja Ranskan puolustusministerin Jean-Yves Le Drianin yhteisessä lehdistötilaisuudessa ratkaisevan ulkoasiainneuvoston jälkeen korostettiin ratkaisun eurooppalaisuutta ja EU:n jäsenmaiden valmiutta antaa kaikki mahdollinen tuki Ranskalle tilanteessa, jossa koko EU tuntee tulleen hyökätyksi. Vaikka suurin osa jäsenmaista tarjoaa Ranskalle vain tukitoimia, on selvää, että vetoomuksellaan Ranska pystyy osallistamaan eurooppalaisia kumppaneitaan ja vaatimaan näiltä toimia, mitkä eivät toteutuneet Ranskan interventioissa Maliin 2013 ja Keski-Afrikkaan 2014. (European Council on Foreign Relations 2015b).

Frédéric Charillon ja Reuben Wong (2011, 19–23) korostavat Ranskan ajavan voimakkaasti omia intressejään EU:n YUTP:ssa vedoten sen omaan statukseen suurena eurooppalaisena turvallisuuspoliittisena toimijana. EU tarjoaa Pariisille työkaluja tämän toimijuuden ylläpitämiseen. EU:sta onkin muodostunut aktiivinen kriisinhallinnan toimija erityisesti ranskankielisessä Afrikassa (Euroopan ulkosuhdehallinto 2015b). Euroopan unionin turvallisuustutkimuksen instituutin entinen johtaja Nicole Gnesotto käsitteellisti vuonna 1998 Ranskan turvallisuuspolitiikan agendan *Europe puissance*-termiin, jonka tavoitteena on Yhdysvalloista itsenäisempi eurooppalainen turvallisuuspolitiikka, jota Ranska johtaisi (Gnesotto 1998).

Sama lähestymistapa on edelleen voimissaan Ranskan suhteessa EU:n ulkopoliittikkaan, mutta merkittävä viimeisen viidentoista vuoden kehitys on, että Ranska pyrkii vakuuttamaan diplomatian keinoin eurooppalaiset kumppaninsa tukemaan Ranskan turvallisuuspoliittista intressiä erityisesti

Afrikassa ja Lähi-idässä (Rieker, 2006; Charillon ja Wong 2011, 30). Saksa on edelleen Ranskan tärkein kumppani Euroopassa eikä maiden erilaiset intressit ulko- ja turvallisuuspolitiikassa ole tätä juurikaan horjuttaneet. Pariisin terrori-iskujen jälkeen myös Saksassa on keskusteltu paljon Saksan asevoimien käytön uudelleenarvioimisesta sen vahvan liittolaisen Ranskan auttamiseksi. Esimerkiksi Jürgen Hardt, konservatiivipuolueen ulkopoliittinen asiantuntija, sanoi, että Saksan tulisi osallistua ISISin vastaiseen operaatioon, jos se toteutettaisiin YK:n alla lännen ja Venäjän yhteistyönä. Tämä ei sinänsä ole suuri muutos Saksan aikaisempaan linjaan, mutta huomioitava Saksan kansan yleisen mielipiteen ollessa tätä vastaan. (Troianovski 2015).

Ranskalla on ollut paljon pelissä Ukrainan kriisissä, ja maan kansallinen intressi on heijastunut Mistral-sotalaivojen toimittamisessa Venäjälle. Noin 1,2 miljardin euron arvoinen kahden sotalaivan kauppaaminen Venäjälle oli ensin jäissä ja lopulta purettiin. EU:n pakotepolitiikka ei sitonut Ranskaa juridisesti päätöksessä, mutta pakotteiden luoma paine johti ratkaisuun. Laivojen toimittamisen jäädyttäminen vastoin sopimusta on Ranskalta vahva osoitus EU-linjan merkityksestä, sillä Ranskan maine luotettavana puolustusteollisuuden toimijana kärsi. Helikopteritukialuskaupan peruminen johtikin pitkiin neuvotteluihin Ranskan ja Venäjän välillä, kun osapuolet eivät päässeet yhteisymmärrykseen Venäjälle korvattavasta summasta. Lopulta puolitoistavuotta Ukrainan tapahtumien alkamisen jälkeen elokuussa 2015 presidentti Hollanden toimisto tiedotti sovun löytyneen ja Ranskan korvaavan osittain Venäjälle koituneet kulut kaupan peruuntumisesta. (France24 2015).

Viidennen tasavallan aikana Ranskan ulko- ja turvallisuuspolitiikassa voidaan Adrian Treacherin (2001) mukaan hahmottaa kolme selkeää vaihetta. Ensin maa pyrki luomaan ja ajamaan itsenäistä eurooppalaista turvallisuus- ja puolustuspoliittista identiteettiä, jota Ranska johtaisi. Toisessa vaiheessa tätä identiteettiä ryhdyttiin harjoittamaan Naton rakenteissa Ranskan hiljalleen edenneellä paluulla päätöksentekopöytiin. Kolmannessa 1990-luvun loppupuolella alkaneessa vaiheessa tämä uusi eurooppalainen identiteetti siirrettiin yhä vahvemmin EU:n rakenteisiin. Treacher näkee, että kaikki kolme vaihetta ovat johdonmukaisia, sillä ne ovat kaikki taktisia siirtoja strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi ja vastaavat ulkoisten tekijöiden muutoksiin. Koko kolmevaiheisen kehityksen aikana ranskalaiset ulko- ja turvallisuuspoliittiset päättäjät ovat jakaneet peräänantamattoman omistautuneisuuden Ranskan turvallisuuspolitiikan strategiselle tavoitteelle: kansallisen suuruuden ja globaalin aseman vahvistamiselle ja harjoittamiselle.

6.1. Ranska EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehityksen ytimessä

Ranskalla ei kylmän sodan aikana ollut aikomustakaan vähentää ulko- ja turvallisuuspoliittista rooliaan Euroopassa, vaikka se vetäytyi Naton päätöksentekoelementistä vuonna 1966 (Treacher 2001, 38—41). Ranska pyrki eroon riippuvuudestaan Yhdysvaltoihin ja loi pohjaa Länsi-Eurooppalaiselle itsenäiselle turvallisuus- ja puolustuspolitiikalle, jonka johdossa Pariisi olisi:

”määrittäessään oman erityisen asemansa transatlanttisessa rakenteessa ja samalla tarjotessaan omaa vaihtoehtoaan transatlanttisten suhteiden mallille, Ranska onnistui maksimoimaan poliittisen vaikutusvaltansa lännessä ja muualla.” (Bozo 1995. Oma käänös).

Washingtonin hylätessä presidentti Charles de Gaullen ehdotuksen uudesta ranskalais-brittiläis-amerikkalaisesta Atlanttisesta kumppanuudesta, joka määrittäisi lännen globaalipolitiikan suuret linjat, de Gaullen Ranska jäsenyi uutena eurooppalaisena maana, joka ajoi tavoitteitaan kylmän sodan tiukasta blokkijaosta huolimatta. Ranskan oli luotava uusi ulko- ja turvallisuuspoliittinen status siirtomaajärjestelmän päätyttyä. Pariisi siirsi huomionsa täysin Euroopan rakenteisiin ja kaksinapainen kylmän sodan tilanne ja Ranskan eurooppalaisten kumppaneiden, erityisesti Länsi-Saksan, rajoitetumpi suvereniteetti vahvistivat Pariisin liikkumatilaa ja profiloitumista turvallisuuspolitiikassa. Charles de Gaullen politiikan, gaullismin, ytimessä presidentin tehtävänä oli ajaa Ranskan itsenäisyyttä, suuruutta ja kansallista intressiä kaikessa maan ulkopolitiikassa. (Menon 1995; Treacher 2001, 25—26). Ranskan taktiikka eurooppalaisen turvallisuuspolitiikan jälleenrakentamiseksi konkretisoitui WEU:n Haagin julistuksessa vuonna 1987, jota pidetään itsenäisen eurooppalaisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan pohjadokumenttina, ja 1988 perustetussa Ranskan ja Saksan välisessä puolustus- ja turvallisuusneuvostossa (Treacher 2001, 27; Länsi-Euroopan unioni 1987).

1990-luvun puolivälissä Ranska muutti taktiikkaansa kumppaneihinsa nojaavammaksi, vaikka se tarkoittikin itsenäisen toiminnan vähentämistä (Treacher 2001). Ranska ei ollut onnistunut luomaan lähestymistapaa itsenäisestä eurooppalaisesta puolustuksesta maan itsensä johtamana, ja presidentti François Mitterand keskittyi maansa uudelleen aktivoitumiseen Natossa. Berliinin muurin murtuminen, Euroopan turvallisuuspolitiikan muutos ja EU:n vahvistuminen muuttivat olennaisesti myös Ranskan liikkumatilaa Euroopassa. Menonin (1995) mukaan Ranskan vahva turvallisuuspoliittinen rooli pohjautui sen itsenäisyyteen kylmän sodan blokkien ”välissä” ja ydinasevaltaan, jotka molemmat menettivät merkitystään huomattavasti kylmän sodan päätyttyä.

Puutteista huolimatta Ranska oli edelleen geopolitiittisesti vahvassa asemassa ja sen toimintaympäristö oli nimenomaan Länsi-Eurooppa. Saksa keskittyi elinkeinoelämänsä kehittämiseen ja idänkauppaan, mikä haastoi Ranskan tavoitetta vaikutusvallan kasvattamisesta Euroopassa. (Tiersky 1992, 131—132). Ranskan panos Euroopan turvallisuuspolitiikan rakenteisiin on Beckerin (1998) mukaan ollut ”sen keino ajaa ulkoisesti kansallisia tavoitteita laajemmalla vaikutusalueella”. Ranska ja Saksa olivat molemmat aktiivisia yhdistyneen Saksan integroimiseksi Euroopan turvallisuusrakenteisiin, minkä myötä ulko- ja turvallisuuspolitiikka tulivat mukaan Maastrichtin sopimusneuvotteluihin, joissa Pariisi oli neuvotteluiden ytimessä. Treacher kirjoittaaakin, että

”[r]anskalaiset politiikansuunnittelijat ovat nähneet Euroopan kansallisen vallan moninkertaistajana. Visiot EU:sta ovat olleet maksimaalisia, joissa unioni on todellinen sotilasvoimin varustettu globaali poliittinen toimija. [--] Nerlichin mukaan ”[Ranskassa] oletetaan yhteisen puolustuspolitiikan ja puolustuksen kehittyvän EU:n YUTP:ssa ja niiden kehitystä ajavat sisäiset tekijät, mukaan lukien vähäiset kansalliset resurssit ja vähenevä tuki kansalliselle puolustukselle.” (Treacher 2001, 40. Oma käänös).

6.2. Ranska, Venäjä ja EU:n ulkopoliittikka

Ranskan puolustuksen ja kansallisen turvallisuuden valkoisessa kirjassa vuodelta 2013 linjataan selkeästi EU:n olevan Ranskan kansallisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan prioriteetti:

”Eurooppalainen kunnianhimo on prioriteetti. Euroopan unionin asema suurena pelaajana kriisinhallinnassa ja kansainvälisessä turvallisuudessa on yksi keskeisistä turvallisuuspolitiikkamme opinkappaleista. Ranska haluaa Euroopan olevan sotilas- ja siviilikapasiteetein varustettu.” (Ranskan puolustusministeriö 2013. Oma käänös).

Valkoisen kirjan kansallisen turvallisuuden maantiedettä käsittelevässä osassa Itä-Eurooppa ja Venäjä mainitaan vasta kolmantena kohtana. Paperissa todetaan, että Venäjän sisäpoliittinen kehitys, poliittiset, strategiset ja taloudelliset tavoitteet ja rooli vaikuttavat niin Euraasian kuin EU:n itänaapuruston tilanteen vakauteen. Ranskan turvallisuusstrategian perimmäisin tarkoitus on puolustaa Ranskan kansaa ja aluetta, toinen merkittävä tarkoitus on vaikuttaa Euroopan ja kansainväliseen turvallisuuteen ja kolmanneksi tavoitteeksi paperissa asetetaan arvojen, kuten demokratian, yksilön ja yhteisöjen oikeuksien, ihmisarvon, solidaarisuuden ja oikeuden puolustaminen. (ibid.).

Näihin tavoitteisiin dokumentin mukaan päästään ensisijaisesti puolustuspolitiikalla, joka turvaa kansalaisten ja maan koskemattomuuden sekä toteuttaa kansainvälisiä puolustuspoliittisia sitoumuksia. Toiseksi täytyy panostaa paikalliseen turvallisuuspolitiikkaan resilienssin turvaamiseksi. Vasta näiden jälkeen valkoisessa kirjassa mainitaan diplomatia ja talouspolitiikka

keinoina vaikuttaa kansalliseen turvallisuuteen. Vaikka valkoisen kirjan viiteen perusstrategiaan sisällytetään ennalta ehkäisy muun muassa diplomaattisin ja taloudellisin keinoin, perustuu Ranskan turvallisuuspolitiikka hyvin perinteisesti asevoimaan, mukaan lukien ydinaseet. Tässä konkretisoituu Saksan ja Ranskan ulko- ja turvallisuuspolitiikan prioriteettien ero. Saksan nojatessa erityisesti talouspolitiikkaan ja siitä nousevaan kansainväliseen vastuuseen myös kansallisessa turvallisuudessa, Ranska nimeää oman turvallisuuspolitiikkansa viimeiseksi lukoksi yhä edelleen maan ydinasearsenaalin.

Pernille Rieker (2006, 509—528) haastaakin osuvasti ajatuksen siitä, onko EU:n ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimijuuden kehittyminen ollut juuri sitä, mitä Ranska olisi siltä toivonut. Klassisessa muodossaan Ranska tavoittelee *Europe puissance* tarkoittaa vahvaa ja itsenäistä sotilasvoimalla ja -toimintakyvyllä varustettua turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa. Nykyisessä eurooppalaisessa turvallisuuspolitiikassa diplomatialla ja taloudellisilla painostuskeinoilla on yhä suurempi painoarvo. Tämän myötä Ranskan kansallisessa ulko- ja turvallisuuspolitiikassa on lisääntynyt itsenäinen toiminta eurooppalaisten koalitioiden keräämisen sijasta. Eurooppalaiset kumppanit eivät aina jaa Pariisin politiikan prioriteettejä, ja sen toiminta ei saa laajempaa yhteiseurooppalaista tukea taakseen. (European Council on Foreign Relations 2015a). Myös taistelu ISISiä vastaan näyttäytyi aluksi Ranskan omana operaationa. Vasta Pariisin vedottua EU:n yhteisen puolustuksen lausekkeeseen eurooppalaiset kumppanit tukivat sitä vahvalla yhteisäänellä. Tämän lisäksi Ukrainan kriisin myötä Euroopan turvallisuuspoliittinen diskurssi on siirtynyt yhä enemmän itään, jota ei juurikaan käsitellä Ranskan turvallisuus- ja puolustuspolitiikan perusdokumentissa. Ranskan turvallisuuspolitiikassa on panostettu äärimmäisen paljon EU:n kansainväliseen kriisinhallintakykyyn, ja tällä osa-alueella Ranska on onnistunut hyödyntämään EU:ta oman vaikutusvaltansa kertoimena, mutta Venäjä-politiikassa Pariisi ei ole nojannut Brysselin konsensukseen.

”Ranskan presidentille Jacques Chiracille Venäjä on strateginen kumppani, joka on elintärkeä hänen visiolleen ei ainoastaan multilateraalissa maailmassa, jossa päätökset ovat jaettuina, mutta myös multipolaarisessa maailmassa, jossa valta on jaettua.” (Gomart 2007. Oma käännös).

Näin kuvaili Thomas Gomart (2007) Pariisin ja Moskovan suhteita vuosituhannen taitteessa, jonka hän näki käännöskohtana Ranskan Venäjä-politiikassa, kun Ranska yhdessä Saksan ja Venäjän kanssa niin sanotussa *Jekaterinburgin kolmioissa* aloittivat vielä kerran Venäjän aktiivisen osallistamisen Euroopan rakenteisiin. Gomart (ibid.) pohtii osuvasti, ovatko Ranskan ja Venäjän erilaiset käsitykset

multipolaarisuudesta vahvistanut Moskovan kuvaa jakautuneesta lännestä. Ranskan multipolaarisuuteen nojaavan ulkopolitiikan tavoitteena on ollut yhteiset päätökset multilateralismilla, ja Venäjälle multipolaarisuus tarkoittaa lähinnä oman strategisen autonomian tukemista. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana ranskalaiset kritisoivat Putinin hallintoa erityisesti kolmesta eri asiasta: ihmisoikeusloukkaukset, venäläisen imperialismin uudelleenherääminen ja Venäjän aktiivisuus asemarkkinoilla. Kriittiset äänet näkyivät tuohon aikaan erityisesti ranskalaisessa mediassa ja akateemisessa yhteisössä. (Gomart 2007, 148; Vernet 2006). Putinin Venäjän kehitystä positiivisesti seuranneet keskittyivät maan tasapainoisempaan kehitykseen, olivat optimistisia pitkänajan taloudellisen kehityksen suhteen osana kansainvälisiä markkinoita ja näkivät Venäjän globaalin tasapainon kannalta tärkeänä.

Ranska on Venäjä-suhteillaan pyrkinyt kerryttämään korkeita poliittisentason henkilösuhteita ja sitouttamaan Venäjää arkaluontoisiin aiheisiin, kuten Transnistrian, Abkhazian ja Etelä-Ossetian jäätyneet konfliktit tai Kioton ilmastopimus. Tässä Venäjään positiivisemmin suhtautuvat poliittiset päättäjät ovat ajaneet Pariisin visiota multipolaarisesta maailmasta, jossa Moskova olisi globaali kumppani. Esimerkiksi kahdenkeskiset Venäjä-suhteet on nähty välineenä EU:n Venäjä-politiikkaan vaikuttamiseksi. (Gomart 2007, 149). Kahdenvälisten suhteiden kehittäminen on auttanut Ranskaa merkittävästi myös maan Venäjä-kaupassa. Erityisesti valtiotason sopimukset energia- ja avaruussektorilla ovat olleet Pariisille tärkeitä.

Vuosina 2006—2007 Štokmanin kaasukentän poraussuunnitelmien vuoristorata haastoi Ranskan ja Venäjän välisen talousyhteistyön perusteita. Ranskalainen öljy- ja maakaasuyhtiö Total oli mukana avomerellä sijaitsevan maakaasukentän rakentamissuunnitelmissa, kunnes Gazprom ilmoitti sulkevansa kaikki ulkomaiset toimijat ulos suunnitelmasta ja toteuttavansa sen itsenäisesti (Walters 2006; Kramer 2006). Heinäkuussa 2007 Total ja Gazprom kuitenkin sopivat perussopimuksen Štokmanin kehittämisestä ja perustivat toimielimen organisoimaan, suunnittelemaan, rahoittamaan, rakentamaan ja operoimaan kaasukentän ensimmäisen vaiheen infrastruktuurista, ja sopimus oli ”yllätyssiirto” ja suuri voitto prosessin altavastaajina pidetyille ranskalaisille. Ranskan vastavalittu presidentti Nicolas Sarkozy oli mukana hankkeen syntymisessä, sillä maansa teollisia intressejä ja energiaturvallisuutta ajava presidentti oli juuri tavannut presidentti Putinin G8-kokouksessa (OilVoice 2007; IHS Markit 2007). Gazpromin johtaja Alexei Miller kommentoi ”projektin palvelevan vakaiden ja turvallisten kaasutoimitusten tavoitetta Euroopassa”. Totalin investointien tarkoituksena on varmistaa prosessin alku. (Reuters 2008; Gazprom 2007).

Ranskan ja Venäjän erilaiset lähtökohdat vuoden 2003 Irakin intervention vastustamiselle selkeytyivät toden teolla Pariisissa vasta, kun Venäjä reagoi voimakkaasti Ukrainan oranssiin vallankumoukseen tukemalla Venäjään nojaavaa Viktor Janukovytsia pääministeriksi. Ranskassa painittiin talousintressien, moninapaisen maailman, länsimaisten arvojen ja läntisten liittolaisten Venäjä-kritiikin kanssa. Ranskan talousintressien suurimpana haasteena on Kremlin epäjohtonmukaisuus ja Venäjän sisäinen kehitys ja vakaus. Ranskan kaltaisen EU:n ytimessä olevan suuren länsimaan on vaikea rakentaa Venäjä-politiikkaansa pelkästään kaupankäynnin varaan. Pariisin ”erityissuhde” Kremltiin ei ole johtanut todellisiin tuloksiin ja Ranska ei ole vaikuttanut Venäjän kehitykseen. Gomartin (2007, 151; 163) mukaan Ranskan tulisi kääntyä vahvemmin Berliiniin, Lontooseen ja Varsovaan yhteiseurooppalaisen Venäjä-politiikan kehittämiseksi ja vaikutusvaltansa kasvattamiseksi.

Venäjä yllätti niin Ranskan kuin koko Euroopan asevoimillaan Etelä-Ossetiassa Georgiassa. Ranskan EU:n puheenjohtajamaana ja Sarkozyn EU:n edustajana Venäjän kanssa tekemä sopimus Georgian sodan päättämiseksi sai kritiikkiä Ranskan eurooppalaisilta kumppaneilta. Muun muassa Puolan presidentti Lech Kaczynski arvosteli suunnitelmaa, sillä siinä ei suoraan vaadita Venäjää kunnioittamaan Georgian rajojen suvereniteettia. Erityisesti Venäjän mahdollisuus asettaa rauhanturvaajia alueelle sai kovaa kritiikkiä, sillä arvostelijoiden mukaan rauhanturvaajien toimintakenttää tai vastuuta ei ollut määritelty, ja kirjaus ”rauhanturvaajien mahdollisuudesta toimittaa turvallisuustoimia” oli hyvin epäselvä. (EurActiv 2008a).

Sarkozy johti EU:n ulkopolitiikan johtajan Javier Solanan ja Euroopan komission Jose Manuel Barroson muodostamaa kolmikkoa neuvotteluissa Georgian kriisin päättämiseksi. Kriisin seurauksena EU:n ja Venäjän väliset kumppanuussopimusneuvottelut jäädytettiin ja useat Euroopan johtajat muistuttivat, että Eurooppa ei voi palata jokapäiväiseen kaupantekoon Venäjän kanssa ennen kuin rauhansuunnitelma on täysin implementoitu. Tästä huolimatta yksittäiset EU:n jäsenmaat jatkoivat venäläisen öljyn ja kaasun käyttöä. (BBC 2008).

Nicu Popescun, Mark Leonardin ja Andrew Wilsonin (2008) mukaan Georgian sodan jälkeinen poliittinen vääntö oli EU:lle mahdollisuus muuttaa sen ja Venäjän yhteisen naapuruston politiikkaa ja vaikuttaa alueen kehityssuuntaan. EU:n olisi täytynyt sitoutua voimakkaasti niin Georgian kuin Ukrainankin demokraattiseen kehitykseen ja taata erityisesti Ukrainalle mahdollisuus liittyä unioniin. Kuten tiedetään, EU lähestyi Ukrainaa ja tarjosi assosiaatiosopimusta, mikä johti Venäjän todella voimakkaaseen vastareaktioon. Ranskalla oli paljon pelissä tässä poliittisessa prosessissa. Ranska oli pitkään tukeutunut Venäjään taloudellisena ja poliittisena kumppanina, joka edesauttaisi Ranskan

visiota multipolaarisesta maailmasta. Venäjän muutos ja Euroopan turvallisuusrakenteiden perusteiden horjumisen ajoivat Pariisiin yhä ahtaampaan nurkkaan.

Syyskuussa 2008 eli vain reilu kuukausi aseiden hiljettynä Georgiassa Ranska jatkoi taloudellisesta yhteistyötä Venäjän kanssa. Itä-Euroopan EU-maat olivat tyrmistyneitä Ranskan toiminnasta. Ranskalainen Total oli mukana kaikissa Štokmanin kaasukentän kehitysvaiheissa, ja laajemmasta energiayhteistyöstä muotoutuisi Ranskan ja Venäjän kahdenvälisen talousyhteistyön moottori. Energiasektorin lisäksi ranskalainen autoteollisuus oli panostanut paljon Venäjän markkinoihin muun muassa sitoutumalla venäläisen tieverkoston rakentamiseen. (EurActiv 2008b). Ranska kävi poikkeuksellisen laajoja talousneuvotteluja Venäjän kanssa samaan aikaan, kun Venäjän sotilaita oli vielä Georgiassa ja kaikkia kuutta rauhansopimuksen kohtaa ei oltu implementoitu. Lähes kokonaan ranskalaisen median uutisoimatta jättämä kehitys tuomittiin Georgian hallituksen toimesta ”selkään puukotuksena” ja sai kovaa kritiikkiä Puolalta, Isolta-Britannialta, Tšekiltä ja Baltian mailta (Van Herpen 2010).

Lokakuussa 2008 Ranskan ja Venäjän energiaministerit Jean-Louis Borloo ja Sergei Shmatko tapasivat yhdessä EU:n energiakomissaarin Andris Piebalgsin kanssa pysyvän kumppanuusneuvoston formaatissa Pariisissa. Komission mukaan tapaaminen oli osoitus EU:n ja Venäjän dialogin jatkumisesta, vaikka uuden kumppanuussopimuksen neuvottelut olivatkin jäissä Georgian kriisin takia. Tapaamisen asialistalla olivat energiayhteistyön strategiat ja skenaariot. EU ja Venäjä jatkoivat dialogiaan myös vapauden, oikeuden ja turvallisuuden osa-alueella Pariisissa ja Pietarissa, joten Ranska EU:n puheenjohtajanaan jatkoi laajaa dialogia Venäjän kanssa Georgian tapahtumista huolimatta. (EurActiv 2008c).

Ukrainan kriisin alla Ranskan Venäjä-suhde määrittyi taloudellisena diplomatiana. Valtionjohto oli edistänyt ranskalaisen vientiteollisuuden pääsyä venäläisille markkinoille huipputapaamisilla ja Venäjä nähtiin Pariisista käsin nousevana ja lupaavana markkina-alueena. Poliittisissa suhteissa osapuolten välit ovat viilenneet, sillä Ukrainan lisäksi näkemykset arabikeväästä ja sen seurauksista Libyassa ja Syyriassa ovat olleet merkittävästi erilaisia, arviot vastapuolen ulkopoliittikan prioriteeteista ovat ristiriidassa ja ”erityissuhteen” vaaliminen on ajanut Pariisin yhä kiusallisempaan asemaan eurooppalaisten kumppanien silmissä. (Cadier 2016, 4). Vaikka Pariisilla ja Moskovalla on selvä yhteinen vihollinen eli ISIS, on niiden välillä niin paljon intressi- ja arvoeroja, että syvempää kumppanuutta on vaikea rakentaa.

7. Saksan ja Ranskan ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen EU:n Venäjä-pakotteissa

Jotta Saksan ja Ranskan kansallisen ulko- ja Venäjä-politiikan kokonaisvaltaista eurooppalaistumista EU:n Venäjä-pakotteissa voidaan havainnoida, tulee tarkastelu kohdentaa maiden politiikkaan ennen pakotteiden voimaantulua, pakotteiden sisällössä ja pakotteiden asettamisen jälkeen. Näin voidaan havainnoida, mitä Saksan ja Ranskan hallitukset ovat liittäneet talouspakotteisiin Venäjä-politiikkaan ja tehdä kattavampia johtopäätöksiä eurooppalaistumisesta politiikan muutoksessa. Kansallisen politiikan eurooppalaistuminen jäsentyy suhteessa yhteiseurooppalaiseen tai Haukkalan ja Forsbergin sanoin yhteen koottuun Venäjä-politiikkaan muutoksessa, jatkuvuudessa, marginalisoitumisessa, valtavirtaistumisessa ja siinä miten EU:ta on jäsennetty kansallisessa politiikassa.

Tarkastelen kumpaakin maata erikseen ja jaan tutkimuskohteiden politiikan eurooppalaistumisen analyysin kahteen osaan. Ensin tarkastelen maiden linjaa EU:n talouspakotteista ennen pakotteiden asettamista: miten Saksa ja Ranska pyrkivät vaikuttamaan pakotekeskusteluun vuoden 2014 ensimmäisellä puoliskolla? Analyysin toinen vaihe pureutuu laajempien talouspakotteiden sisältöön kansallisesta näkökulmasta. Tässä pakotteiden sisällön ja maiden politiikan yhteistarkastelulla pystytään tekemään tarkempia havaintoja erityisesti kansallisten talousintressien eurooppalaistumisesta. Vaikka analyysin jälkimmäinen vaihe rakentuu enemmän toisen tutkimuskysymyksen varaan, ovat molemmat tutkimuskysymykset lomittain läsnä molemmissa vaiheissa.

7.1. Saksan ulko- ja Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen

Tutkimuskirjallisuuden myötä hypoteesini Saksan eurooppalaistumisesta on kolmitasoinen. Ensinnäkin Venäjä on ollut EU:lle kokonaisuudessaan yhteisen ulkopoliitiikan osa-alue, jolla eurooppalaistumista kansallisten ulkopoliitikkojen yhdyntymisessä on tapahtunut vähän tai korkeintaan sitä on voitu kutsua väljemmin yhteen kootuksi politiikaksi. Saksalle Venäjä on aina ollut erityiskysymys kansallisessa ja EU:n ulkopoliitikassa eikä Berliini ole valmis kokonaisvaltaiselle Brysselistä kumpuavalle eurooppalaistumiselle. Toisekseen EU-instituutioiden kustannuksellakin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan johtajuuden tyhjiötä täyttänyt Saksa oli kasvattanut liikkumavaraansa yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kontekstissa jo ennen Ukrainan kriisiä, joten Berliinin vaikutus EU:n Venäjä-politiikkaan on lähes väistämätöntä sen yleisen EU- ja ulkopoliittisen profiilin myötä.

Kolmanneksi EU:n ulkopoliittisen toimijuuden ominaispiirteillä on ainakin identiteettiin liittyviä vaikutuksia myös Saksan Venäjä-politiikalle. On siis oletettavaa, että Saksan kansallinen Venäjä-politiikka on eurooppalaistunut Berliinin uudelleenjäsentämisessä.

Saksan Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen kriisin alkuvaiheessa talouspakotteista keskusteltaessa

Kuten kappaleessa 5 alustin, Saksan Venäjä-politiikan muutos Krimin annektoinnin ja Itä-Ukrainan taistelujen myötä oli ilmeinen. Pitkään jatkunut talouspainotteinen Venäjä-politiikka väistyi vahvemman normatiivisen kansainvälistä oikeutta, ”yhteisiä arvoja” ja eurooppalaisia turvallisuusrakenteita korostavan lähestymistavan tieltä. Puhuessaan *Bundestagille* 13. maaliskuuta 2014 liittokansleri Angela Merkel (2014a) teki hallintonsa kannan hyvin selväksi poliittisessa julkilausunnossaan Ukrainan tilanteesta:

”Maailmamme globalisaatio – se, miten elämme, työskentelemme ja teemme kauppaa – on kauan sitten saavuttanut jokaisen maailman nurkan. [--] Kukaan ei voi enää eristää itseään vain omien intressiensä ajamiseen. Kuka tahansa näin tehdessään vahingoittaa omia intressejään lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Tämä koskee kaikkia. Tämä koskee Saksaa ja meidän naapureitamme. Se koskee jopa suuria ja voimakkaita maita, kuten Yhdysvaltoja, Kiinaa ja Venäjää. Olemme kaikki, ja nimenomaan kasvavissa määrin, keskinäisriippuvaisia. Myös Venäjä.” (ibid. Oma käänös).

Saksa tuomitsi Venäjän toimet yhteisten globaalien normien vastaisiksi korostaen Euroopan integraation merkitystä mantereen rauhanomaiselle kehitykselle ensin maailmansotien jälkeen Länsi-Euroopassa ja myöhemmin kylmän sodan päättymisen jälkeen myös idässä. Saksan hallitus tuomitsi Krimin parlamentin päätöksen järjestää kansanäänestyksen alueen tulevaisuudesta, Venäjän sotilasintervention Krimillä ja Krimin päätöksen irtautua Ukrainasta Ukrainan perustuslain ja kansainvälisen oikeuden vastaisiksi toimiksi, jotka eivät ole osa 2000-luvun politiikkaan, vaan muistuttavat 1800- ja 1900-lukujen itsekeskeisiä omia intressejä ajavia toimia.

”Ne [Venäjän ja Krimin toimet] ovat kansainvälisen oikeuden rikkomuksia Euroopan sydämessä, ja on elintärkeää, että emme yksinkertaisesti palaa tavallisiin suhteisiin, jota emme todella ole tehneet. Meidän täytyy löytää keinot tämän jännittyneisyyden ja vaarallisen tilanteen purkamiseen. Konfliktia ei voida ratkaista sotilaallisen keinoin. [--] Sen sijaan tämä hallitus kumppaneineen Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen kanssa ajaa kolmivaiheista poliittista ja taloudellista lähestymistapaa.” (ibid. Oma käänös).

Vaikka Merkelin liittokanslerikaudella Saksan Venäjä-politiikkaan on noussut kasvavassa määrin kritiikkiä esimerkiksi Venäjän ihmisoikeuksista ja demokratiasta, nyt Berliinin viesti oli selvästi aikaisempaa tiukempi. Venäjän kritisointi pohjautui yhteiseurooppalaisiin arvoihin, kansainväliseen oikeuteen ja globaaleihin normeihin ollen jatkumoa Saksan vastuullisemmalle ja aktiivisemmalle ulkopoliittiselle toimijuudelle. Tässä muutoksessa ei voida puhua eurooppalaistumisesta politiikan sopeuttamisena muiden EU-maiden linjaan, vaan se jäsentyy osana Saksan omaa ulko- ja turvallisuuspoliittista kehitystä.

Jo maaliskuussa 2014 Saksa teki kantansa selväksi kolmivaiheisesta lähestymistavasta: kansainvälinen tarkkailumissio poliittisen ja diplomaattisen ratkaisun takaamiseksi, EU sitoutuu Ukrainan uuden hallinnon tukemiseen ja assosiaatiosopimukseen ja Venäjän kieltäytyessä yhteistyöstä Ukrainan suvereniteetin palauttamisessa EU tulisi vaiheittain jäädyttämään yhteistyöneuvottelut Venäjän kanssa ja asettamaan talousyhteistyöhön vaikuttavia pakotteita. Vielä alleviivatakseen Saksan hallituksen näkökulmaa ja politiikan muutosta Merkel korosti, ettei Venäjän jatkaessa samalla linjalla ainoastaan EU:n Venäjä-suhde muuttuisi, vaan Venäjä kärsisi tästä muutoksesta merkittävästi taloudellisesti ja poliittisesti. Merkelin mukaan Saksan hallituksen kolmitasoinen dialogiin, avustuksiin ja pakotteisiin eli ”tämä ajan toimintaperiaatteisiin ja instrumentteihin” perustuva lähestymistapa yhdessä kumppaneiden kanssa on ainoa tapa kehittää geopoliittista vaikutusvaltaa. (ibid.)

Liittokansleri Merkel (2014b) tähdensi kylmän sodan jälkeisen maailman perustuvan alueelliselle koskemattomuudelle ja korosti, että Venäjä pyrkii haastamaan eurooppalaista ja transatlanttista yhtenäisyyttä ja päättäväisyyttä seistä arvojen ja intressien takana. Tämän vuoksi Saksan mukaan Euroopan ja Yhdysvaltojen ainoa vaihtoehto on toimia yhdessä demokraattisin keinoin konfliktin ratkaisemiseksi, jotta Ukraina voi päättää suvereenisti omasta tulevaisuudestaan. Saksan näkökulmasta dialogin jatkaminen Venäjän kanssa oli tärkeää, vaikka tarpeen vaatiessa laajemmat talouspakotteet olisivatkin ”ainoa mahdollinen ratkaisu”. (ibid.).

Ensinnäkin Saksan ensireaktio Venäjän toimiin Ukrainan kriisissä oli eurooppalaisuutta ja länsimaalaista kansainvälistä yhteisöä korostava. Toisekseen Saksan reaktio noudatti sen omia ulkopoliittikan ominaispiirteitä multilateralismia, voimankäytön rajoittamista ja selkeiden toimintaperiaatteiden asettamisesta eli pakotteiden mahdollisuutta tarpeen vaatiessa. (Merkel 2014a; Merkel 2014b; Steinmeier 2014b; Steinmeier 2014c). Jo kriisin alkuvaiheista lähtien oli havaittavissa, että maan reaktio oli erilainen kuin Georgian sotaan vuonna 2008. Merkelin kommenteista tämä on luettavissa rivien välistä hänen korostaessaan *Bundestagille* Ukrainan olevan jatkumoa Venäjän

toimille Georgiassa, minkä myötä Saksa tai Eurooppa eivät mitenkään voi normalisoida Venäjä-suhdettaan ilman selviä edistysaskelia Ukrainan suvereniteetin palauttamiseksi.

Saksan Venäjä-politiikan pitkää linjaa tarkasteltaessa maan sitoutuminen mahdollisiin laajoihin talouspakotteisiin saattaa näyttää kansallisen politiikan sopeuttamiselta eli ylhäältä alaspäin suuntautuvana eurooppalaistumiselta. Aivan kuin Georgian tilanteeseen peilaten Saksa olisi asettanut oman ulkopoliittikkansa vastaamaan EU-jäsenyyden vaatimaa tasoa. Kuten Berliinin Venäjälle kohdistama kritiikki, myös pakotekeskustelu pohjautui Saksan asemaan vahvana ulkopoliittisena toimijana. Eurooppa-, euro- ja ulkopoliittisen aktiivisuuden myötä EU:n johtavan jäsenmaan asemaan talouspolitiikan lisäksi ulko- ja turvallisuuspolitiikassa noussut Saksa otti ohjat Ukrainan ja Venäjän konfliktin välittämisessä sekä EU:n vastauksessa Venäjälle. Historiallisesti tarkasteltuna EU:n harvinaisen yhtenäisen Venäjä-politiikka syntyi pitkälti Saksan aktiivisen roolin avustuksella. Kriisin alusta asti EU:n jäsenmaat ovat olleet melko yhtenäisiä kaksiraiteisen diplomatian ja pakotteisiin nojaavan Venäjä-politiikan suhteen. Saksa heijasti omia intressejään EU-tasolle olemalla aktiivinen heti kriisin alussa asettamalla Venäjälle selkeät lähtökohdat kansalliselle ja tämän myötä myös EU:n politiikalle kriisissä. Jos Saksa olisi jatkanut myötäilevämpää linjaa Venäjää kohtaan, EU:n reaktio olisi ollut todennäköisesti hajanainen erityisesti Baltian maiden vaatiessa ankarampaa vastausta. Muutos Saksan Venäjä-politiikan linjassa ja toimintatavoissa oli ilmeinen verrattuna Georgian tilanteeseen.

Saksa piti kiinni multilateralismista ja diplomatiasta EU:n pakotepolitiikassa korostamalla dialogin merkitystä kriisin poliittisessa ratkaisussa. Vaikka niin sanottu Normandia-formaatti eli Ukrainan Poroshenkon, Ranskan Hollanden, Saksan Merkelin ja Venäjä Putinin muodostama neuvotteluryhmittymä syntyi Ranskassa Normandian maihinnousun muistopäivänä Hollanden hallinnon kovan panoksen myötä, on Merkelillä ollut ratkaiseva rooli neuvotteluissa Saksan poliittisen ja taloudellisen painoarvon myötä. Saksa puhjusti Normandiaa luomalla keskusteluyhteyden Moskovan ja Kiovan välille heti kriisin alussa. Toki Merkel kertoi pettyneensä Putinin ja Lavrovin kommenttien ja toimien ristiriitoihin keskusteluissa Kiovan kanssa. Samoin Saksan aktiivinen rooli Etyj-mission perustamisessa Venäjän vastahakoisuudesta huolimatta edisti Berliinin multilateralistista tavoitetta kriisiin ratkaisussa. Saksan usko neuvottelumahdollisuuksiin Venäjän kanssa sai myös Putinin mukaan Normandiaan ja tätä kautta Minskin rauhanneuvotteluihin Normandia-formaatissa. (Spiegel Staff 2014b; Reuters 2014d; European Council on Foreign Relations 2015a). Merkelin raportoidaan myös neuvotelleen Putinin kanssa sopimuksesta, jossa Venäjä olisi sitoutunut kaasutoimituksiin Ukrainaun,

Venäjän hyväksynnän Ukrainan EU-sopimukselle, Nato ei tarjoaisi jäsenyyttä Ukrainalle ja länsimaat olisivat lopettaneet pakotteet ilman Krimin tunnustamista osana Venäjää (Pagano 2014).

Saksa pyrki vakuuttamaan erityisesti Itä-Euroopan jäsenmaita vielä lykkäämään varsinaisten talouspakotteiden asettamista vedoten dialogin voimaan intressiristiriitojen ratkaisemisessa. Samalla Berliini kuitenkin piti yllä realistista kuvaa, että neuvottelut olivat hyvin kaukana ratkaisusta. EU:n yhteistä linjaa sovittanut ulkoministeri Steinmeier sai kovaa painetta Puolalta ja Yhdysvalloilta Saksan linjan koventamiseksi, tukemaan pakotteita ja kasvattamaan Naton läsnäoloa Itä-Euroopassa. Ulkoministeri kertoiakin lehdistölle avoimesti kohtaamastaan ristitulesta Puolan ja Yhdysvaltojen ja joidenkin sosiaalidemokraattikollegojen, saksalaisen teollisuuden ja kansan mielipiteen välissä. (Wagstyl 2014a). Muun muassa entinen liittokansleri, sosiaalidemokraatti Schröder esiintyi paljon julkisuudessa kritisoiden Merkelin, Saksan ja koko EU:n sanktiopolitiikkaa. Hänen mukaansa komissio ei ymmärtänyt Ukrainan kansan jakautuneisuutta idän ja lännen välillä, minkä vuoksi EU:n tarjoama lähentymissopimus oli ollut suuri virhe. Muun muassa vihreiden kansanedustaja ja Saksan parlamentin Eurooppa-asioiden komitean jäsen Manuel Sarrazin totesi, että ”Schröder jakaa Kremlin propagandaa ja jokaisen tulisi ymmärtää, että hän on nyt Venäjän puhemies” viitaten entisen liittokanslerin työpaikkaan Gazpromin johtotehtävissä. Konservatiivien ulkopoliittinen asiantuntija Philipp Missfelder puolestaan toivoi Saksan hyötyvän Schröderin asemasta Putinin hyvänä ystävänä. (Kirschbaum 2014). Saksa vetosikin voimakkaasti Putinin hallintoon, jotta tämä implementoisi Genevessä 17. huhtikuuta Yhdysvaltojen, EU:n, Venäjän ja Ukrainan yhteisjulistuksen Itä-Ukrainan tilanteen de-eskaloimiseksi (Merkel 2014c; Ukrainaa koskeva Geneven julistus 2014).

EU:n yhteinen kaksiraiteinen diplomatian ja pakotteiden linja oli Saksalle kansallisen ulkopoliitiikan kerroin kriisin alusta alkaen. Saksa pyrki aktiivisesti vaikuttamaan muihin EU:n jäsenmaitiin, jotta dialogi Venäjän kanssa pysyisi auki ja kriisin diplomaattinen ratkaisu ilman laajempia talouspakotteita olisi mahdollinen. Saksa ajoi voimakkaasti multilateralismia EU-pöytiin, ja onnistuikin tässä aktiivisuudellaan. Berliini todella eurooppalaisti ulko- ja turvallisuuspolitiikkansa piirteitä heijastamalla niitä yhteiseurooppalaiseen Venäjä-politiikkaan. Saksan pyrkimykset yhteiseurooppalaisen diplomaattisemman linjan saavuttamiseksi tapahtuivat ilman EU-instituutioita, joten Saksa todella hyödynsi yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kansallisen liikkumatilansa pyrkiessään vaikuttamaan muiden jäsenmaiden politiikkaan. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan eri toimijoita tarkasteltaessa EU:n Venäjä-politiikan muutos näyttäytyy vahvan jäsenmaan johtajuuden kasvuna sen vaikutettua muiden jäsenmaiden politiikkaan hallitustenvälisissä rakenteissa EU-

instituutioiden jäädessä taka-alalle. Vaikka ulkopolitiikan korkea edustaja Ashton edustikin unionia Geneven neuvotteluissa ja komissio osallistui pakotteiden luonnosteluun, EU:n ulkopolitiikan instituutioiden roolin kaventuminen on huomattavissa Saksan ulkopolitiikan eurooppalaistumista tarkasteltaessa ennen pakotteiden voimaantuloa.

Sen lisäksi, että diplomatia on yksi Saksan ulkopolitiikan kulmakiviä, on selvää, että Saksa puolusti myös omia talousintressejään. Saksa on ennenkin heijastanut Venäjä-politiikkaansa EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan erityisesti Venäjän ja Ukrainan kaasukiistoissa, ja Berliinillä on nykyisessäkin kriisissä panoksena energiaintressejä. Saksan yleistä Venäjä-politiikkaa tarkastellessa ero aikaisempaan on, että Berliini ei bilateraalilla Venäjä-suhteillaan vahingoittanut EU:n linjan syntymistä, vaan päinvastoin yritti edistää sitä. Oman aktiivisuutensa lisäksi Saksa haki yhteiseurooppalaista pohjaa Ranskan kanssa Normandia-formaatissa ja Puolan ja Ranskan kanssa Weimarin kolmion ulkoministereiden yhteisillä lausunnoilla. Liittokansleri antoi tukensa Ukrainan uudelle hallinnolle, mutta totesi samalla, että perinteisen *Ostpolitik*in lähtökohdat eivät olleet muuttuneet. Keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä tarkasteltuna Saksan ja Venäjän yhteistyö ja dialogi jatkuisivat. (Frankfurter Allgemeine Zeitung 2014).

Näin ollen kriisin alkuvaiheessa on havaittavissa Saksan Venäjä-politiikan uudelleenjäsentämistä Euroopan yhteisen politiikan kontekstissa ja normatiivisemmista lähtökohdista. Tätä on tapahtunut niin politiikassa kuin Saksan toimintatavoissakin. Erityisesti EU:n itäisenaapuruston politiikan ponnistukset Ukrainan integroimiseksi uudelleen määrittivät Saksan Venäjä-politiikkaa. Saksan hallitus korosti, että Ukrainan tulee saada tehdä omat tulevaisuudenpäätöksensä suvereenisti ilman Venäjän voimapolitiikkaa, ja Saksa tukee Ukrainan integroitumista. Saksan positio korostui erityisesti Weimarin kolmion ulkoministerien yhteisessä julkilausumassa, jossa kolmikko, vaatien yhteiseurooppalaista ratkaisua Venäjän toimien lopettamiseksi Ukrainassa ja ehkäisemiseksi muissa itäisen naapuruston maissa, korosti olevansa valmis ankariin toimiin taloussektorilla (Saksan ulkoministeriö 2014). Ulkoministerit korostivat, että

”Itäinen kumppanuus perustettiin tukemaan demokraattisia, taloudellisia ja sosiaalisia reformeja itäisessä naapurustossa. Sen tavoitteena on tukea kumppaneitamme rakentamaan vahvoja, vakaita, menestyviä ja kansalaisorientoituneita valtioita ja fasilitoida ihmisten välisiä kontakteja. Tämä on myös Venäjän intressi. Tämän vuoksi jatkamme politiikkaamme ja takaamme, että Itäisen kumppanuuden maat eivät kohtaa karua valintaa EU:ta lähentymisen tai kokonaisvaltaisen Venäjän kanssa työskentelyn välillä. EU:n Itäinen kumppanuus tai kahdenväliset sopimukset EU:n kumppaneiden kanssa eivät ole suunnattu Venäjää vastaan.” (ibid. Oma käännös).

EU:n itäisellä kumppanuudella on ollut kaksitasoinen merkitys Saksan Venäjä-politiikan eurooppalaistumisessa EU:n pakotepolitiikassa. Ensiksi, vaikka Saksa onkin nojannut erityisesti Ukrainan ja Georgian politiikassaan Brysseliin viimeisten vuosien aikana, asetelma ei ole aikaisemmin vaikuttanut Saksan taloudellisiin intresseihin. Nyt yhteisessä linjauksessa Ranskan ja Puolan kanssa Saksa korosti EU:n yhteistä naapuruuspolitiikkaa eli sen kansalliset talousintressit eurooppalaistuivat EU:n kehyksessä. Saksa jäseni uudelleen Venäjä-kaupan lähtökohtia huomioimalla EU:n yhteisen naapuruuspolitiikan tavoitteiden painoarvon. Jo joulukuussa 2013 Saksan ulkoministeri Frank-Walter Steinmeier (2013) korosti Puolan merkitystä eurooppalaisen ratkaisun löytämiseksi tuolloin Ukrainan sisäpoliittiseen ja taloudelliseen kriisiin. Virkaanastujaispuheessaan ulkoministeri tähdensi Saksan ja Euroopan tarvitsevan Puolan Ukraina-osaamista, jotta yhteiseurooppalaiset ratkaisut Venäjän kanssa jaettavan naapuruston kiistojen sovittamiseksi löydetäisiin (ibid.). Toisekseen toimiessaan yhdessä erityisesti Puolan kanssa Saksa varmisti omien intressiensä heijastumisen jäsenmaakoalitiiossa, jossa on sen kansallista politiikkaa selvästi kriittisempää Venäjä-politiikkaa. Näin ollen myös Saksan intressit eurooppalaistuivat jäsenmaiden huomioidessa niitä EU:n politiikan kehyksessä. Saksan johtajuuden ohella juuri tämä yhteistyö Ranskan ja Puolan kanssa Venäjä-kysymyksissä on rakentanut pohjaa yhteiseurooppalaiselle pakotepolitiikalle.

Saksan diplomatiaa korostanut Venäjä-politiikka kohtasi kritiikkiä, mutta liittokanslerin mukaan tämä oli ainoa tie, jotta EU:n naapuruuspolitiikan tavoitteet eivät valuisi hukkaan.

”Olemme velkaa eurooppalaisesta rauhallisesta ja menestyvästä elämästä lain voimalle, emme voimakkaan laille. Ukrainan konflikti on näyttänyt meille, että jopa 2000-luvulla rauhaa ja vapautta ei voi ottaa annettuina, ja että meidän on jatkettava taistelua niiden puolesta. Tämän vuoksi sanomme, että on elintärkeää huoltaa vanhoja ja rakentaa uusia siltoja – dialogin ja diplomatian kautta. Tämä on Euroopan naapuruuspolitiikan tavoite. Sanon vielä kerran, että tätä ei tule tarkastella joko-tai -tilanteena. Päinvastoin, hyvien suhteiden luominen Euroopan unioniin sisältää hyvät suhteet Venäjään. Me haluamme molemmat. Tämä pätee Ukrainaan, Georgiaan, Moldovan tasavaltaan ja muihin valtioihin.” (Merkel 2014c. Oma käännös.).

EU:n itäisen naapuruston politiikan vaikuttaessa Saksan kansalliseen Venäjä-politiikkaan, Merkel samalla alleviivasi multilateralismin ja diplomatian edestakaisesta merkityksestä yhteiseurooppalaisen naapuruuspolitiikan jatkamiseksi. Niin ikään EU:n yhteisen politiikan kontekstissa Saksa korosti oman kansallisen ulko- ja Venäjä-politiikan kulmakiviä: dialogia ja yhteistyöhön pyrkimistä. Näin Saksa pyrki vaikuttamaan jäsenmaiden politiikan uudelleenjäsentymiseen EU-politiikan kontekstissa. Korostamalla itäiseen naapurustoon tehtyjä panostuksia Berliini pyrki luomaan jatkuvuutta EU:n yhteiseen politiikkaan tilanteessa, jossa useat jäsenmaat olisivat halunneet muuttaa politiikkaa paljon

voimakkaammin. Tämä on havaittavissa erityisesti siinä tavassa, miten Saksa korosti oman linjansa eurooppalaisuutta, lainvoimaisuutta, multilateralisuutta ja vastakkaisuutta Venäjän voimapolitiikalle.

Lopulta Malaysia Airlinesin lennon MH17 alas ampuminen Itä-Ukrainan yllä lopetti Saksan toiveet Putinin hallinnon halusta osallistua kriisin ratkaisuun neuvottelemalla. Putinin haluttomuus vaikuttaa koneen tutkinnan edistymiseen ja syytökset Poroshenkon hallinnon syyllisyydestä koneen pudottamiseen johtivat Saksan todella aktiiviseen rooliin laajojen talouspakotteiden asettamiseksi Moskovan politiikkaan vaikuttamiseksi.

Alla olevaan taulukkoon on koottu tiivistetysti Saksan politiikan eurooppalaistumisen eri tasojen jäsentymisen Ukrainan kriisissä ennen pakotteiden asettamista.

Saksan päätavoitteet EU:n Venäjä-politiikassa ennen pakotteiden asettamista.	Mitkä ovat olleet ne kansalliset intressit, joista ei ollut valmis tinkimään?	Mistä kansallisen ulkopoliitiikan eurooppalaistuminen on havaittavissa?	Eurooppalaistumisen suunnat?	Eroaako eurooppalaistumisen prosessi jotenkin aikaisemmasta?
Neuvotteluyhteyden takaaminen osapuolten välille.	Multilateralismi ja dialogin ylläpitäminen pakotteiden mahdollisuudesta huolimatta.	Selkeä johtajan asema EU:n jäsenmaiden keskuudessa, jopa instituutioiden kustannuksella; Normandia-formaatti.	Kansallisten intressien heijastaminen EU-tasolle.	Aikaisemmin yleisesti EU:n Venäjä politiikka ei juurikaan ole eurooppalaistunut jäsenmaiden kesken.
Venäjän painostaminen Ukrainan suvereniteetin palauttamiseksi.	Aseellisen väliintulon poissulkeminen.	EU:n naapurustopolitiikan periaatteiden korostaminen kansallisten talousintressien kustannuksella.	Kansallisen politiikan uudelleenjäsentäminen EU:n kontekstissa.	Erityisesti Saksalle Venäjä-politiikka ollut kriittinen kansallinen intressi.

Taulukko 2: Saksan Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen vuoden 2014 ensimmäisellä puoliskolla.

Saksan Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen talouspakotteiden voimaanastuttua

Neuvotteluihin, diplomatiaan ja henkilöiden ja yhteisöjen toiminnan rajoittamiseen nojaavan lähestymistavan hylättyään Saksa nousi EU:n pakoterintaman johtoon. Se taivutteli jopa skeptiset Italian ja Espanjan mukaan taloudellisesti voimakkaampaan yhteiseurooppalaiseen pakettiin. Toki komission yhteistä pohjaa edistänyt luonnostelu auttoi Saksaa muiden jäsenmaiden vakuuttelussa. (European Council on Foreign Relations 2016, 10). Saksan hallitus perusteli politiikkansa muutosta seuraavasti:

”Edes viimeisimmät lausunnot eivät osoita minkäänlaista Kremlin kiinnostusta kokonaisvaltaiseen [MH17:n alas ampumisen] tutkimiseen. Eivätkä ne osoita mitään halua käyttää vaikutusvaltaa aseistettuihin venäläismielisiin joukkoihin [Itä-Ukrainassa].” (Saksan valtakunnankanslerin toimisto 2014a. Oma käännös).

”Saksan hallitus vaatii huomattavaa EU-toimien pakettia Venäjää vastaan eikä poissulje kokonaisvaltaista asekauppasaartoa. [--] Saksan hallitus työskentelee tuntuvan sektorikohtaisen toimenpidepaketin valmistelemiseksi. Vain tällaisen tuntuvan paketin myötä Saksan hallitus ja EU voivat lähettää selvän signaalin Venäjälle.” (Saksan valtakunnankanslerin toimisto 2014b. Oma käännös).

EU:n laajemmat talouspakotteet astuivat voimaan 31. heinäkuuta 2014 neuvoston asetuksella 833/2014 rajoittaen venäläisten valtion enemmistöomisteisten pankkien, kehitys pankkien ja niiden tytäryhtiöiden pääsyä eurooppalaiseen rahoitukseen pääomamarkkinoilla. Lisäksi asetettiin tuonti- ja vientikielto aseille ja sotilaskäyttöön sopiville kaksoiskäyttötuotteille ja kiellettiin öljysektorin vienti tuotteissa, joita voidaan hyödyntää syvänveden öljyn etsintään tai tuottamiseen, arktisen öljyn etsintään tai tuottamiseen ja liuskeöljyprojekteihin (Euroopan unionin virallinen lehti 2014a).

Krimin annektoinnin jälkeen Saksan johto oli painottanut olevansa valmis pakotteisiin, jos Putin ei suostuisi yhteistyöhön Ukrainan suvereniteetin palauttamiseksi (Spiegel Staff 2014b). Vaikeaksi Saksan hallitukselle tilanteen teki kuitenkin saksalaisen teollisuuden ja äänestäjien vastahakoisuus pakotteita kohtaan. Ulkoministeri Steinmeier puolusti uusia pakotteita jo ennen niiden voimaantulua. Hän viittasi Venäjän rahoitusmarkkinoiden syöksyyn investointiolosuhteiden horjumisen seurauksena, kun ajatus EU:n rahoitussektoriin kohdentuvista pakotteista tuli julki. Samalla Steinmeier korosti hallintonsa edelleen asettavan diplomatian etusijalle kriisin ratkaisussa: ”jäljellä ovat poliittiset ja diplomaattiset instrumentit, joita ei tule mustamaalata. Ne ovat arvokkaita voimavaroja ja voimme hyödyntää niitä”. Toimintatapojen muutoksesta huolimatta Saksan hallituksen päätavoitteina olivat edelleen tulitaukosopimus Itä-Ukrainassa ja presidentti Poroshenkon rauhansuunnitelman implementointi. (Saksan valtakunnankanslerin toimisto 2014b). Merkel puolestaan painotti, että laajemmat pakotteet eivät ole tavoite sinänsä, mutta niiden asettaminen oli välttämätöntä. Ulkoministeri Steinmeier arvosti EU:n yhtenäisyyttä pakotepolitiikassa, ja talous- ja energiaministeri Sigmar Gabriel alleviivasi Saksan politiikan eurooppalaistumisen kannalta olennaista todetessaan,

”Olemme täysin tietoisia, että myös oma taloutemme saattaa kärsiä pakotteista. [--] Emme voi kuitenkaan antaa sodalle ja sisällissodalle sijaa mantereellamme, koska pelkäämme taloudellisia seurauksia. Tämän vuoksi painetta täytyy nyt nostaa, jotta saamme kaikki neuvottelupöytään.” (Saksan valtakunnankanslerin toimisto 2014c. Oma käännös.).

Merkel ja Saksan hallitus toimivat aktiivisesti myös kansainvälisen pakotepolitiikan koordinoimisessa, jotta Venäjän painostaminen saataisiin maksimoitua myös EU:n ulkopuolisella vaikutuksella. Saksan hallitus neuvotteli erityisesti pakotteiden koordinoimisesta Sveitsin kanssa, jonka pankkien kautta kulkee noin 75 prosenttia Venäjän raakaöljyn viennistä. (ibid.; Moscow Times 2014a).

Saksan politiikan eurooppalaistumista talouspakotteita havainnoidaan teollisuuden sopeutumisesta yhteiseurooppalaiseen politiikkaan. Kriisin alkuvaiheessa teollisuus vastusti pakotteita tai jatkoi aktiivisesti Venäjä-suhteiden ylläpitoa, mikä henkilöityi Saksan suurimman teknologiayrityksen Siemensin toimitusjohtajan Joe Kaeserin tapaamiseen Putinin kanssa, jossa hän korosti yrityksen pitkän aikavälin sitoutumista Venäjällä. Siemens toimittaa Venäjälle talouden modernisoinnin kannalta tärkeää infrastruktuuria niin logistiikkaan, energiaan kuin tehtaiden automatisointiin. Vierailunsa aikana Kaeser ei maininnut Ukrainan tilannetta eikä ottanut kantaan mahdollisiin pakotteisiin. Siemens sai tukea muulta Saksan teollisuudelta, joka äänekkäästikin vastusti Venäjä-pakotteita, jotka sen mukaan vahingoittaisi Saksan ”laajoja talous- ja energiasuhteita Venäjän kanssa”. (Bryant 2014).

Teollisuuden ääni muuttui teollisuuden keskusjärjestö BDI:n toimitusjohtajan Markus Kerberin (2014) kirjoittaessa toukokuussa Financial Timesissa:

”Talouspakotteet voivat olla yksi tapa saada Venäjä ymmärtämään lännen määrätietoisuuden voima. Pakotteet leikkaavat taloussuhteita: väistämättömästi ne satuttavat molempia osapuolia. Silti raskain sydämin saksalainen teollisuus tukee Merkeliä, jos hän päättää pakotteiden olevan ainoa tie saada presidentti Putin noudattamaan kansainvälistä oikeutta.”

”Tämä konflikti tulee ratkaista neuvottelupöydissä. Geneven sopimus tarjoaa selkeän tien eteenpäin. Venäjä tulisi niellä vihansa. Sen tulee lopettaa tunteensa piirityksestä ja turvata intressinsä keskustelujen ja sopimusten kautta, ei järjettömällä voimalla. Tämä on viesti, jonka saksalainen teollisuus vie mukanaan venäläisille kumppaneilleen ja ystävilleen Pietarin talousfoorumiin tässä kuussa.” (Kerber 2014. Oma käännös).

Heinäkuussa 2014 BDI:n Ulrich Grillo ja Saksan Itä-Euroopan taloussuhteiden komitean johtaja Eckhard Cordes yhtyivät Saksan valtiovarainministeri Wolfgang Schäublen kommenttiin siitä, että Saksan tulee korostaa rauhaa ja kansainvälistä oikeutta talousintressien edellä, vaikka tämä johtaisi tiukempiin talouspakotteisiin. Saksalaisen teollisuuden lobbarit tukivat hallituksen linjaa ”100 prosenttisesti, vaikka se satuttaisikin saksalaista teollisuutta”. (Reuters 2014a; Wasgstyl 2014b). Kriisin pitkittyessä, ja pakotteiden muututtua uudeksi normaaliksi, Cordes muutti kantaansa toukokuussa 2015 todeten, että G7 maiden tulisi kutsua Venäjä takaisin G8-ryhmään. Hänen mukaansa Venäjän ulossulkeminen huippukokouksista oli menetetty mahdollisuus ja maan takaisin kutsuminen voisi

edistää kriisin ratkaisua ja kannustaa Venäjää konkreettisiin askelmiin Ukrainan tilanteessa. Myös Matthias Platzeck, Saksa-Venäjä Foorumin talouslobbari ja entinen sosiaalidemokraattisen puolueen puheenjohtaja, yhtyi Cordesin lausuntoihin Venäjän takaisin kutsumisesta G8-ryhmään juuri ennen liittokansleri Angela Merkelin emännöimää G7-kokousta. (Reuters 2015).

EU:n laajempien talouspakotteiden vaikutusta tutkinut itävaltalainen taloustutkimuksen instituutti *Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung* (WIFO) arvioi heinäkuussa 2015 eli noin 11 kuukautta pakotteiden voimaantulon jälkeen Saksan talouden kärsivän euromääräisesti selvästi eniten EU-maista Venäjä-kaupan kehityksessä. WIFOn mukaan syyt ovat Saksan talouden suuruus ja vahva vientivetoisuus, joka kattoi lähes 30 prosenttia EU:n kokonaisviennistä Venäjälle. Instituutin arvion mukaan pakotteiden, vastapakotteiden, Venäjän talouden syöksyn ja diplomaattisen epävakauden yhteenlaskettu negatiivinen vaikutus Saksan taloudelle olisi pitkällä aika välillä 23,3 miljardia euroa, joka olisi talouden kokoon suhteutettuna EU:n keskiarvon yläpuolella taloudellisissa menetyksissä. Arviossa ei ole kuitenkaan huomioitu Venäjän korvaamista mahdollisilla muilla vientikohteilla. (WIFO 2015).

Pakotteita äänekkäimmin vastustanut Itä-Euroopan taloussuhteiden komitea arvioi 25 000 saksalaisen työpaikan olevan vaarassa EU:n pakotteiden myötä, kun ”kauaskantoisemmat vauriot odottavat eurooppalaista ja erityisesti saksalaista vientiteollisuutta” (Moscow Times 2014b). Talousministeri Gabriel kommentoi taistelusiimulaattoreita valmistavan Rheinmetallin pysyvän vientiseisauksen olevan jatkoa hallituksen maaliskuiselle määräykselle jäädyttää 100 miljoonan euron arvoisen taisteluharjoituskalustokaupan toimituksen Venäjälle. Kysyttäessä hallituksen mahdollisesta kompensatioista Rheinmetallille Gabriel totesi, että ”tässä ei ole kyse rahasta, vaan ihmishengistä”. (Moscow Times 2014c). Muun muassa saksalaiset autojätit Volkswagen, Daimler ja Opel ja maailman toiseksi suurin urheiluvaatevalmistaja Adidas ilmoittivat karsivansa toimintaansa Venäjällä heikkojen tulevaisuuden näkymien ja jännittyneen tilanteen vuoksi. Daimlerin toimitusjohtaja Dieter Zetsche antoi täyden tukensa hallituksensa politiikalle taloudellisesta rasisuksesta huolimatta ja totesi, että ”talouden tulee mukautua hallituksen asettamiin olosuhteisiin välittämättä suorista vaikutuksista.” (Moscow Times 2014b; New York Times 2014).

Euroopan parlamentin tutkimuspalvelun (2015) mukaan pakotteiden vaikutukset ovat lähinnä rajoittuneet venäläisten pääsyyn eurooppalaisille rahoitusmarkkinoille ja pakotteiden vaikutus kauppaan on rajoittunutta. Hieman yli kolmas osa saksalaisista yrityksistä peruikin investointejaan Venäjällä, minkä lisäksi venäläisten valtio-omisteisten pankkien pääsyn rajoittaminen eurooppalaisille

rahoitusmarkkinoille laski Venäjälle suuntautuneiden saksalaisten investointien määrän vuonna 2014 27 prosenttiin edellisvuodesta (New York Times 2014; OECD 2016). Poliittisten ja pakotteisiin liittyvien syiden lisäksi investointien laskussa on huomioitava Venäjän yleinen taloudellinen heikko kehitys, mikä on laskenut kysyntää saksalaisille tuotteille Venäjällä. Vientikauppaa tarkasteltaessa noin kymmenellä prosentilla saksalaisista yrityksistä on merkittävää vientiä Venäjälle, ja lokakuussa 2014 vienti oli laskenut 22 prosenttia vuoden takaiseen (New York Times 2014).

Vaikka saksalainen poliittinen kenttä, teollisuus ja kansa vastustivat pakotteiden asettamista, hallitus korosti pakotteiden ”välttämättömyyttä” ja otti johtavan roolin yhteiseurooppalaisessa pakotepolitiikassa. Tämä kertoo yleisemmästä Saksan hallituksen talousintressien asettumisesta aikaisempaa yleiseurooppalaisemmalle tasolle, mutta ei kuitenkaan jäsenä ainoastaan ylhäältä alaspäin suuntautuvaa Saksan politiikan eurooppalaistumisesta, vaan korkeintaan poliittisten intressien kehitystä ja uudelleen jäsentämistä Euroopan kontekstissa. Prosessista voidaan havainnoida myös alhaalta ylöspäin suuntautuvaa eurooppalaistumista kansallisten intressien heijastamisena EU-tasolla, mikä voidaan jaotella kolmeen ilmiöön.

Ensinnäkin saksalaisen viennin lasku Venäjälle on yhdistettävissä Venäjän yleiseen taloudelliseen kehitykseen ja korkealaatuisten saksalaisten tuotteiden kysynnän laskulle. Vaikka Saksan teollisuudesta ja erityisesti idänkauppaan keskittyviltä toimijoilta satoikin kritiikkiä hallituksen pakotepolitiikkaa ajavalle linjalle, ei pakotteiden vaikutusta Saksan teollisuudelle tule yliarvioida. Pakotteiden kohdentuminen puolustusteollisuuteen tai sotilaskäyttöön soveltuviin kaksikäyttötuotteisiin ei juurikaan vaikuttanut Saksan vientiteollisuuteen. Investointisektoriin kohdentuvilla pakotteilla on ollut merkitystä Saksassa, kuten OECD:n tilastot ja yksittäisten suuryritysten toiminta osoittavat. On kuitenkin olennaista huomioida, että investointisektori on vahvasti riippuvainen kohdemaan yleisestä taloudellisesta kehityksestä. Steinmeierin lausunnot pakotteiden puolustamiseksi ja välittömistä vaikutuksista kohdentuivat niin ikään investointeihin, joten vaikuttaminen Kremlin politiikkaan juuri tämän sektorin kautta on ollut Berliinin intresseissä.

Toisekseen Saksan hallitus johti pakotteita ajavaa EU-rintamaa eli Berliini heijasti omia intressejään ylös Brysselin agendalle vaikuttaen muiden jäsenmaiden ulkopoliittikkaan ja hyödyntäen EU:ta oman politiikkansa kertoimena ja suojana. Yhteiseurooppalaisella politiikalla Saksa pystyi välttämään ainoastaan siihen kohdentuvat Venäjän vastatoimet jakamalla pakotteiden seurauksia eurooppalaisesti. Johtavan roolin omaksuminen mahdollisti Saksalle edelleen multilateralismin hyödyntämisen kriisin välittämisessä. Näin ollen Saksan Venäjä-politiikassa korostuivat intressit EU:n vaikutusvallan

kasvattamisesta yhteisessä naapurustossa ja Venäjään vaikuttaminen pakotteilla vahvistetulla diplomatialla aikaisempien Venäjään liittyneiden talousintressien kustannuksella. Ulkopolitiikan eurooppalaistumisen termein Saksan ja EU:n intressien määritelmät lähentyivät toisiaan ja jaettuja eurooppalaisia arvoja ja normeja ilmeni saksalaisessa politiikassa aikaisempaa enemmän. Tämä tapahtui kuitenkin saksalaisen poliittisen eliitin oman aktiivisuuden kautta. Merkelin (2014d) sanoin:

”Vanhentunut ajattelu vaikutuspiireistä, joka talloo kansainvälisen oikeuden alleen, ei saa vallita. Minä päättäväisesti uskon, että se ei vallitse, vaikka tie tähän voikin olla pitkä, uuvuttava ja sisältää monia takaiskuja. Euroopan unioni ja sen partnereiden lähestymistapa Ukrainan kriisin ratkaisemiseen palvelee tätä tavoitetta. Ensinnäkin tuemme Ukrainaa poliittisesti ja taloudellisesti. Toiseksi teemme kaiken mahdollisen diplomaattisen ratkaisun löytämiseksi keskustelemalla Venäjän kanssa. Kolmanneksi olemme asettaneet Venäjälle pakotteita tarvittavissa määrin ja ajaksi. Tämän lähestymistavan ohittamaton tavoite on ylläpitää Ukrainan suvereniteettia ja alueellista koskemattomuutta, ja näin mahdollistaa sen päättää omasta tulevaisuudestaan.” (ibid. Oma käännös).

Saksalaisen teollisuuden, pakotteisiin aikaisemmin kieltäytyvästi suhtautuneen poliittisen kentän ja kansan mielipiteiden sopeutuminen kertovat yleisemmästä saksalaisen poliittisen diskurssin eurooppalaistumisesta, eivät niinkään maan hallituksen poliittisen linjan ylhäältä alaspäin suuntautuvasta eurooppalaistumisesta.

Kolmas ja merkittävin havainto ilmenee, kun pohditaan tarkemmin pakotteiden sisältöä ja Saksan Venäjä-politiikkaa määrittäviä intressejä. Jäsenmaiden kesken saavutettu konsensus perustui Saksan näkökulmasta kahdelle pääperiaatteelle. Ensinnäkin pakotteet koskivat tulevaisuuden sopimuksia ja toisekseen energiasektorin pakotteet keskitettiin ainoastaan öljyyn, ei kaasuun. Talouspakotteiden sisältö ja energiapolitiikka kulminoituvat Saksan politiikan eurooppalaistumisessa EU:n Venäjä-pakotteissa, sillä Saksan riippuvuus venäläisen kaasun tuonnista tai suunnitelmat Nord Stream 2 -kaasuputken rakentamiseksi eivät ole alisteisia pakotepolitiikalle. Toki on huomionarvoista, että laivalla tuotavan öljyn korvaaminen on huomattavasti helpompaa kuin infrastruktuuriin nojaavan kaasun.

Saksa, vaikkakaan ei ainoana jäsenmaana, sai laajalta EU-koalitiolta tiukkasanaista arvostelua energiayhteistyön jatkamisesta kaasusektorilla Venäjän kanssa pakotteiden luomasta poliittisesta paineesta ja ilmapiiristä huolimatta. Slovakian pääministeri kutsui saksalaisten E. ON:in ja BASF/Wintershallin, itävaltalaisen OMV:n, ranskalaisen ENGIEN ja alankomaalaisen Shellin pitkään valmisteltua ja syyskuussa 2015 allekirjoittamaa yhteissopimusta Nord Stream 2 -kaasuputken rakentamisesta Gazpromin kanssa ”petokseksi” ei ainoastaan Slovakian ja Ukrainan euromääräisten

menetyksen vuoksi, mutta myös Eurooppa-neuvoston linjauksen vastaiseksi EU:n sitouduttua Ukrainan tukemiseen muun muassa sen asemana Euroopan kaasun kauttakuljetuskumppanina. (Moscow Times 2015). Joulukuun 2015 Eurooppa-neuvostossa neuvoston puheenjohtaja Donald Tusk problematisoi sopimusta energiariippuvuuden näkökulmasta. Italian pääministeri Matteo Renzi liittyi Saksan politiikan kritiikkiin arvostellen sopimusta EU:n kolmannen energiapaketin sääntelyn vastaiseksi, geopoliittisesti ja energiaturvallisuuden kannalta vaaralliseksi ja ristiriitaiseksi pakotepolitiikan kanssa. Italian linjausta voidaan pitää myös EU:n sisäiseen voimatasapainoon vaikuttavana sen omien energiapoliittisten tavoitteiden ja hyvien Venäjä-suhteiden vuoksi. (Scimia 2016).

EU:n lisäksi yhdysvaltalaisen ja ukrainalaisten päättäjien mukaan toteutuessaan putki heikentäisi Ukrainan taloudellista ja poliittista tasapainoa. Ukrainan uusi presidentti Petro Poroshenko kutsui Nord Stream 2 -putkea ”tämän päivän suurimmaksi huolenaiheeksi”. Merkel puolustautui toteamalla projektin olevan täysin kaupallinen ja markkinoita kehittävä, kun yhdysvaltalainen kansainvälisten energiakysymysten asiantuntija Amos Hochstein kutsui projektia puolestaan täysin poliittisesti motivoituneeksi. (Steinhauser 2015). Ukrainan pääministeri Arseniy Yatsenyuk vetosi EU:n päättäjiin, jotta Nord Stream 2 -putken rakentaminen estettäisiin. Niin ikään hänen mukaansa putki olisi isku Ukrainalle ja voitto Venäjän poliittiselle agendalle lisäten sen monopolia Euroopan kaasutoimituksissa. (Norman 2015).

Energiapolitiikan osalta maakaasu on ollut intressi, josta Saksa ei ole luopunut kansallisen politiikan eurooppalaistumisella. Sekä Nord Stream 1 että Nord Stream 2 ovat olleet kovan kritiikin kohteina ja hajauttaneet EU:n yhteistä Venäjä-politiikkaa. Saksan mukaan projekti on saksalaisten ja venäläisten yritysten energiemarkkinoita kehittävä, ilman geopoliittista ulottuvuutta. Vaikka Saksalla on ollut johtava rooli EU:n pakotepolitiikassa, on selvää, että Berliinin energiaintressit eivät ole ainakaan laajasti alisteisia eurooppalaistumisen prosessille. Näin ollen Saksankin kansallisten talousintressien eurooppalaistumiselle on hahmoteltavissa selkeät rajat yhteiseurooppalaisen linjan kustannuksella. Toimiessaan aktiivisesti yhteisen pakotelinjan löytämiseksi Merkel ja Steinmeier ovatkin korostaneet konsensusta. Saksan energiapolitiikka osoittaa suurten jäsenmaiden liikkumavaran ulkopoliitikassa, jossa ei ole ylhäältä EU-instituutioista alas jäsenmaihin suuntautuvaa pakottavaa voimaa.

Havaintoa Saksan liikkumavarasta terävöittää Gazpromin Venäjän ja Bulgarian välisen South Stream -maakaasuputken kaatuminen EU:n vastustukseen unionin kolmatta energiapakettia rikkovana, energiariippuvuutta lisäävänä ja osana EU-Venäjä suhteiden tulehtumista. Venäjä oli pitkään neuvotellut entisen satelliittivaltionsa Bulgarian kanssa, mutta luopui projektista lopulta kritisoiden

EU:n puuttumista suvereenin valtion politiikkaan. Gazprom oli joutunut vaikeuksiin myös projektin rahoituksen kanssa EU:n talouspakotteiden myötä. (Reuters 2014e).

Vieraillessaan Washingtonissa toukokuussa 2014 Merkel ilmaisi Saksan haluavan tiivistävän energiayhteistyötä Yhdysvaltojen kanssa vähentääkseen Euroopan Venäjään kohdistuvaa energiariippuvuutta, jonka tarkasteluun myös Ukrainan kriisi vaikutti (Merkel 2014b). Hän kutsui EU:n ja Yhdysvaltojen välistä vapaakauppasopimusta ”erinomaiseksi mahdollisuudeksi” vähentää Euroopan energiariippuvuutta Venäjästä. Tämän myötä Saksan energiapolitiikka alistuisi eurooppalaistumiselle yhteiseurooppalaisen transatlanttisen politiikan yhtenäistäessä kansallisia energiapolitiikkoja. Ristiriita Saksan nykyiseen kansalliseen energiaintressiin on ilmeinen, ja arvioiden mukaan venäläisen kaasun korvaaminen ”luotettavammilla” toimittajilla, kuten Australialla tai Yhdysvalloilla, kaksinkertaistaisi ei vain Saksan vaan koko EU:n kaasukustannukset. Erityisesti talous- ja energiaministeri Gabrielin kommentit venäläisen kaasun korvaamattomuudesta Saksan markkinoilla ja toimitussopimusten pitävyydestä ”kylmän sodan pimeimpänäkin hetkenä” eivät osoita merkkejä Saksan energiapolitiikan eurooppalaistumisesta. (Shiryevskaya ja Strzelecki 2014).

Saksan Venäjä-politiikan pitkän linjan kannalta Saksan kansan reagointi Ukrainan kriisiin on edistänyt maan kansallisen politiikan eurooppalaistumista. Kansan alun ristiriitainen ja erityisesti pakotteita ja Venäjän eristämistä vastustanut mielipide muuttui tueksi hallituksen tavoitteille ja keinoille aina EU:n pakotepolitiikka myöden. Marraskuussa 2014 lähes 60 prosenttia saksalaisista tuki pakotepolitiikkaa Saksan kärsimistä taloudellisista tappioista huolimatta. Muutos oli merkittävä, sillä vielä maaliskuussa yli puolet saksalaisista ymmärsi Putinin ajatuksen Ukrainan kuulumisesta Venäjän vaikutuspiiriin ja lähes yhtä moni oli sitä mieltä, että Euroopan tulisi hyväksyä Krimin liittäminen. (Forsberg 2016b, 149—150). Pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna saksalaisten yleiset mielipiteet Putinista ja Venäjästä ovat muokkautuneet Saksan hallituksen Venäjä-politiikan kanssa samaa tahtia. Vuonna 2003 75 prosenttia saksalaisista uskoi Putinin hoitavan hyvin maailmanpolitiikkaa. Vuonna 2007 vastaava luku oli enää 32. Kesällä 2015 70 prosenttia saksalaisista näki Venäjän aiheet ja tulevaisuuden epäedullisina. Saksan kansa on yleisesti ottaen muuttunut kriittisemmäksi Venäjää kohtaan ja tukenut hallituksensa Venäjä-politiikkaa. (Forsberg 2016b, 150).

Vaikka Saksan ulkopolitiikan eurooppalaistuminen jäsentyy hallituksen politiikassa, on kansan mielipiteellä merkitystä eurooppalaistumisen prosessissa. Pidemmällä aikavälillä yhteiseurooppalaisemmat positiot sulautuvat yhä vahvemmin osaksi kansallista politiikkaa vaalien ja julkisen keskustelun kautta. Vaikka Saksan hallituksen nykyisessä linjauksessa taluspohjainen

Ostpolitik on edelleen maan Venäjä-politiikan pitkän aikavälin strategia, tulevat kansan mielipiteet vaikuttamaan vahvasti myös Saksan Venäjä-politiikan arvo- ja normikeskusteluun, jos Itä-Ukrainan tai Krimin tilanteet eivät kehity EU:n haluamaan suuntaan. Saksan ulko- ja turvallisuuspolitiikan laajempi strategia nojaa maan kansainväliseen vastuuseen demokratian, kansainvälisen oikeuden ja oikeusvaltioperiaatteen puolustajana tarvittavin keinoin vahvistetulla diplomatialla ja multilateralismilla. Jos saksalaisten Venäjä-kritiikki kasvaa, on mahdollista, että Berliinin Venäjä-politiikka korostaa jatkossa yhä enemmän arvoja talousintressien kustannuksella. Tässä prosessissa eurooppalaisella yhtenäisyydellä, EU:lla ja eurooppalaistumisen prosessilla on suuri rooli.

Yhteenvedona Saksan kansallisen politiikan eurooppalaistumisesta EU:n pakotepolitiikassa voidaan todeta prosessin olleen monisuuntainen ja ilmenneen niin alhaalta ylös kuin kansallisen politiikan uudelleen jäsentymisenä. Vaikka EU-jäsenyyden myötä ylhäältä alaspäin suuntautuva pakottava eurooppalaistumisen prosessi on jäänyt vähäiseksi tai olemattomaksi, on Berliini omalla aktiivisuudellaan nostanut eurooppalaisen poliittisen agendan tärkeyttä omien taloudellisten intressien kustannuksella. Tämä on merkittävä muutos aikaisempaan Saksan kansalliseen politiikkaan ja asennoitumiseen eurooppalaisessa Venäjä-politiikassa. Eurooppalaistumisen prosessista on havaittavissa suuren jäsenmaan valmius ja tahto hyödyntää EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan moninaisen toimijakentän mahdollistavaa liikkumista. Saksan korostunut johtajan asema EU:n pakotepolitiikassa ja Ukrainan kriisin välittämisessä ovat osoittaneet perustavanlaatuisia ongelmia EU:n YUTP-rakenteiden johtajuudessa. Vaikka Saksan roolia on pidetty hyvänä EU:n yhtenäisyyden kannalta, on huomioitava, että yhteisen politiikan instituutiot ovat näyttäytyneet hyvin heikkoina kriisissä. Vaikka Saksa onkin historiallisesti nojannut vahvasti EU:n rakenteisiin omassa ulkopolitiikassaan ja korostanut Lissabonin sopimuksen täyttä implementointia, on sen kansallisen politiikan eurooppalaistuminen paradoksaalisesti tapahtunut näiden tavoitteiden kustannuksella nykyisessä EU:n ja Venäjän välisessä poliittisessä kriisissä.

Seuraavasta taulukosta löytyy tiivistettynä ja koottuna Saksan ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumisen eri prosessit EU:n pakotepolitiikassa.

Saksan päätavoitteet EU:n Venäjä-pakotteissa.	Mitkä ovat olleet ne kansalliset intressit, joista ei ollut valmis tinkimään?	Mistä kansallisen ulkopoliittikan eurooppalaistuminen on havaittavissa?	Eurooppalaistumisen suunnat?	Eroaako eurooppalaistumisen prosessi jotenkin aikaisemmasta?
<p>Tulitaukosopimus Itä-Ukrainaan.</p> <p>Presidentti Poroshenkon rauhansuunnitelman implementointi.</p> <p>Venäjän painostaminen Ukrainan suvereniteetin palauttamiseksi.</p>	<p>Pakottein vahvistetun dialogin ylläpitäminen poliittisin ja diplomaattisin keinoin.</p> <p>Laajemmat energiasektorin pakotteet; erityisesti maakaasun osalta.</p>	<p>Johtajan asema EU:ssa myös politiikan muutoksessa: vakuuttanut muita skeptisempiä maita mukaan pakotteisiin.</p> <p>Sisäpoliittinen paine pakotteita vastaan ei ole muuttanut hallituksen kantaa, vaan johtanut tiukasti EU:n pakotelinjaa.</p>	<p>Kansallisten intressien heijastaminen EU-tasolle johtajan asemassa; pakotteiden sisältö.</p> <p>Kansallisen politiikan uudelleen jäsentämistä hallituksen oltua aktiivinen pakotteissa EU:n kehityksessä.</p> <p>Teollisuus ja pakote-kriittinen politiikan kenttä omaksunut eurooppalaisemman lähestymistavan.</p>	<p>Saksa ei ole aikaisemmin asettanut omia talousintressejään alisteisiksi EU:n Venäjä-politiikalle.</p> <p>Pakotteista huolimatta Berliinin energiapolitiikka ei maakaasun osalta ole vielääkään alisteinen eurooppalaistumiselle.</p>

Taulukko 3: Saksan Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen EU:n talouspakotteissa.

7.2. Ranskan ulko- ja Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen

Aikaisemman tutkimuksen perusteella hypoteesini Ranskan ulkopoliittikan eurooppalaistumisesta EU:n Venäjä-pakotteissa jäsentyy kolmitasoisena. Ensinnäkin, kuten kaikkien jäsenmaiden, Ranskan Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen on EU:n kehityksissä aikaisemmin ollut melko vähäistä. Venäjä on ollut myös Ranskalle suuri kansallinen kysymys EU:n yhteisessä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, kuten Georgian sodan yhteydessä, jolloin Ranska EU:n puheenjohtajamaana välitti kriisiä EU:n nimissä, mutta palasi bilateraalisisissa kauppasuhteissa melko nopeasti normaaliin Venäjän kanssa. Nyt yhteiseurooppalainen vastaus on ollut toinen, ja Ranska on pyrkinyt vaikuttamaan aktiivisesti EU:n linjaan nostamalla omia ulkopoliittikan intressejään Brysselin agendalle. Toinen hypoteesini on, että Ranska on korostanut eurooppalaista tukea Ukrainan integraatiolle ja eurooppalaisia vastatoimia Venäjän politiikalle. Tällä tarkoitan, että Pariisi on toiminnallaan pyrkinyt edistämään nimenomaan EU:n vaikutusvallan kasvua Euroopan ulko- ja turvallisuuspolitiikassa jossakin määrin jopa Naton (ja Yhdysvaltojen) kustannuksella. Hypoteesini kolmas taso on Ranskan oman liikkumatilan rajoittuneisuus. Eurokriisin myötä Ranska on ajautunut talouspoliittisesti ahtaammalle, mikä on tapahtunut myös Saksan vaikutusvallan kasvun kustannuksella. Toki Ranska on edelleen suuri jäsenmaa, jolla on paljon valtaa, mutta esimerkiksi sen asekaupat Venäjän kanssa ovat nykyisessä

kehityksessä ajaneet sen tilanteeseen, jossa sen ulko- ja Venäjä-politiikan eurooppalaistumista on odotettavissa kansallisen politiikan sopeutumisena yhtenäisempään eurooppalaiseen suuntaan.

Ranskan Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen kriisin alkuvaiheessa talouspakotteista keskusteltaessa

Ranskan Venäjä-politiikan muutos Ukrainan kriisin myötä oli merkittävä. Historiaan peilattuna Pariisi tuomitsi Venäjän toimet hyvin voimakkaasti kansainvälisen oikeuden ja yhteisten jaettujen normien vastaisiksi. 6. maaliskuuta 2014 presidentti Hollanden esittämät julkilausumat Venäjän toimista, Ukrainan suvereniteetin kunnioittamisesta ja kansainvälisen oikeuden ensisijaisuudesta olivat selkeitä. Se, mikä Pariisin ensireaktioissa jäi epäselväksi, oli eurooppalaisen ”kaikkein vahvimman painostuksen” merkitys.

”Tämän [EU:n tuki Ukrainan hallituksen talousreformille ja presidentivaalien organisoinnille] lisäksi Venäjä tulee saamaan voimakkainta mahdollista painetta, jotta se sitoutuu de-eskalaation prosessiin. Pakotteet tulevat olemaan osana painostusta mahdollisena viimeisenä keinona, mutta meidän on kysyttävä miksi painostamme? Mitä pyrimme saavuttamaan? Emme pyri jälleen kerran kasvattamaan jännitteitä, vaan päinvastoin avaamaan dialogin.”

”Tätä olemme tehneet jo eilen täällä Pariisissa, ja se oli mielestäni ensimmäinen hyödyllinen askel. Nyt on tärkeää, että Euroopasta on riittävän vahvaa painostusta jännitteiden vähentämiseksi, dialogin avaamiseksi ja lopulta antaa Ukrainalle mahdollisuus päättää sen omasta tulevaisuudesta.” (Hollande 2014a. Oma käänös).

Kysymykseen Euroopan yhtenäisyydestä ja muun muassa Puolan ja Liettuan tiukemmasta suhtautumisesta Venäjään Hollande vastasi:

”Meidän täytyy toimia yhdessä. Ollaksemme tuloksellisia kaikkien eurooppalaisten tulee puhua samalla tavalla, samalla päättäväisyydellä ja ja samoilla tavoitella. Mitä teen Ranskan nimeen, teen sen Euroopalle, jotta voimme antaa tarvittavan paineen dialogin avaamiseksi, välitykselle ja neuvotteluille. Kerroin tämän jo Vladimir Putinille, kun puhuimme puhelimesta muutama päivä sitten.” (ibid.).

Ranskan reaktio oli retoriikaltaan eurooppalainen ja osapuolten välistä dialogia korostava. Vaikka Pariisin puheet kovenivatkin huomattavasti sen aikaisempaan Venäjä-politiikkaan verrattuna, Ranska oli erittäin aktiivinen multilateralismin osalta ja nosti yhdessä Saksan kanssa EU:n agendalle poliittisen ratkaisun tavoittelun dialogin kautta. Tähän Ranska pyrki aloittamalla välittömän vuoropuhelun venäläisten, ukrainalaisten ja eurooppalaisten kumppaneidensa kanssa ja isännöimällä jo ensimmäisiä keskusteluja Ranskan, Saksan, Yhdysvaltojen ja Venäjän ulkoministerien välillä maaliskuun alussa.

Eurooppalaisen äänen vahvistamiseksi Ranska toimi aktiivisesti Saksan lisäksi Puolan kanssa julkaisemalla yhteisiä kannanottoja Ukrainan tilanteeseen ja Venäjän rooliin kriisissä. (Ranskan ulkoministeriö 2014a; Ranskan ulkoministeriö 2014b; Saksan ulkoministeriö 2014; BBC 2014).

Kriisin alkuvaiheessa Hollande nimesi pakotteet osaksi Venäjän painostusta ”viimeisenä mahdollisena keinona” korostaakseen dialogin tärkeyttä kriittisempien Itä-Euroopan EU-maiden äänien kustannuksella. Näin Ranska heijasti omia tavoitteitaan EU:n agendalle vetoamalla yhteiseurooppalaiseen ääneen Venäjää painostettaessa. Pariisin mukaan nopeiden pakotteiden myötä EU olisi sulkenut Venäjän ulos dialogista, mikä olisi tuhonnut lopullisesti tavoitteet Ukrainan rajojen kunnioittamisesta, Krimin palauttamisesta ja Ukrainan mahdollisuudesta tehdä päätöksiä omasta tulevaisuudestaan ilman Venäjän painostusta. Ranska kovensi koko EU:n tavoin linjaansa Venäjää kohtaan Krimin annektoinnin myötä ja piti vahvemmin esillä laajempien talouspakotteiden mahdollisuutta, jos Venäjä ei sitoudu rauhanprosessiin ja annektoinnista vastuussa oleviin kohdennetut pakotteet eivät tuota toivottua tulosta. Nyt kehottaessaan Venäjää dialogiin Pariisi tähdensi, että diplomatia ja pakotteet kulkevat käsi kädessä, minkä vuoksi laajempien talouspakotteiden valmistelu tulee aloittaa.

”Jos ei ole toimien uhkaa, taloudellista mukaan lukien, ei diplomatiaa voida toteuttaa. Diplomatia on keskustelua ja neuvottelua. Keskustelun ja neuvottelun aikaansaamiseksi tarvitaan painetta. Tämän vuoksi taloudellisia pakotteita tulisi, ja täytyykin harkita, ja valmistella, vaikka niistä ei vielä tänään päätettykään.” (Hollande 2014b. Oma käännös).

Kielen koventumisessa Pariisi haki tukea jälleen Saksalta ja Puolta. Etyjin mission perustamisen lisäksi Weimarin kolmio ajoi yhteiseurooppalaisia tarvittaessa talussektoreihin pureutuvia toimia Venäjän painostamiseksi. Yhteislausunnoissa Pariisi asetti ensimmäistä kertaa omat talousintressinsä (tarvittaessa) alisteisiksi EU:n yhteiselle politiikalle tähdentäessään itäisen kumppanuuden merkitystä koko yhteisen naapuruston vakaalle kehitykselle, mikä olisi myös Venäjän intressi. (Saksan ulkoministeriö 2014). Kolmion lausunnon myötä EU:n naapuruuspolitiikka eurooppalaistui osaksi Ranskan politiikkaa, kun Pariisi osoitti olevansa tarvittaessa valmis luopumaan kansallisista Venäjään liittyvistä talousintresseistään. Ranska ei ennen tätä juuri koskaan ollut nähnyt EU:n itäistä naapurustoa osana sen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ydintä. Sen sijaan bilateraaliset Venäjä-suhteet olivat dominoineet sen itäpolitiikkaa. Hallituksen Venäjä-politiikkaan nousi aikaisempaa vahvemmin myös vapauden, demokratian, kansainvälisen oikeuden, yhteisen normien kunnioittamisen ja Ukrainan perustuslain kunnioittamisen viesti (Ranskan ulkoministeriö 2014c). Edellä mainitut ovat Pariisin ulko-

ja turvallisuuspolitiikan ydintä, mutta, kuten Georgian sodan jälkeinen kiusallisen nopea Venäjä-suhteen normalisointi osoitti, ne eivät ole olleet kansallisen Venäjä-politiikan ydintä.

Kesäkuussa 2014 Hollande ja ranskalainen diplomaattikunta onnistuivat saamaan Putinin ja Poroshenkon samaan neuvottelupöytään ensimmäistä kertaa Normandian maihinnousun muistotilaisuudessa (Reuters 2014d). Tämä oli Ranskalle suuri ponnistus ja onnistuminen kansallisen ulkopoliitiikan prioriteettien heijastamisessa myös EU:n Venäjä-politiikkaan. Neuvottelut ja niiden myötä syntynyt Normandia-formaatti olivat todellinen voitto Pariisin multilateralistiselle, laajoja talouspakotteita välttävälle ja ranskalaiselle diplomaattiselle lähetymistavalle ratkaista eurooppalaisia turvallisuuskysymyksiä. Se, että Normandia-formaatti syntyi ilman EU-instituutioita, on jatkuvuutta Ranskan määrätietoiselle tavalle toimia aktiivisesti, Pariisin sanoin, itsenäisen eurooppalaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittämiseksi. Prosessissa korostui Ranskan tavoite sen omasta keskeisestä roolista eurooppalaisessa poliittisessa ratkaisussa. Kriisin alusta alkaen Hollande korosti mahdollisia laajempia talouspakotteita ja niiden valmistelua diplomatian vipuvartena ja ”viimeisenä mahdollisena” keinona vaikuttaa Venäjän politiikkaan, minkä myötä Ranskan kansalliset ponnistukset niin sanotusti ohi EU:n tapahtuivat pakotteita tiukemmin vaatineiden EU-jäsenten vaikutusvallan kustannuksella. Vaikka niin Ranskan kuin Saksankin reaktiot Krimin annektointiin ja Venäjän osallisuuteen Itä-Ukrainassa ovat olleet historiallisesti poikkeuksellisen kovanasaisia, on Ranskan toiminta pyrkinyt jatkamaan laajemman Euroopan ja Venäjän välisen suhteen määrittämistä ja vakauttamista sille strategisten tärkeiden toimijoiden eli Berliinin ja Moskovan välillä. Hollande ja Merkel ovat antaneet kriisin aikana myös yhteislausuntoja, joissa keskityttiin nimenomaisesti Ukrainan sisäiseen tilanteeseen ottamatta kantaa Venäjän rooliin (Hollande ja Merkel 2014).

Ulkopolitiikan eurooppalaistumisen teorian puitteissa Ranskan politiikan muutoksessa eurooppalaistuminen tapahtui kolmisuuntaisesti. Prosessin päämääräiset suunnat ovat olleet alhaalta ylös kansallisen politiikan heijastamisessa EU-tasolle ja eurooppalaistuminen kansallisen politiikan uudelleen jäsentymisenä. Prosessissa on myös kansallisen politiikan sopeutumisen eli ylhäältä alaspäin suuntautuvan eurooppalaistumisen ominaispiirteitä. Kansallisen politiikan heijastamisen prosessissa Ranska muutti aktiivisesti omaa Venäjä-politiikkaansa osallistumalla kriisin välittämiseen, panostamalla EU:n yhteiseen reaktioon ja erityisesti marginalisoimalla Baltian maiden ärhäkämpää pakotepolitiikkaa vaatinutta linjaa EU:n yhteistä politiikkaa jäseneltäessä. Pitämällä yllä dialogin tärkeyttä ja neuvotteluita Ranska onnistui välttämään laajempien talouspakotteiden asettamisen nopeammalla aikataululla. Ranskalaisen diplomaattikunnan valjastaminen kriisin välittämiseen tapahtui

kriittisten jäsenmaiden lisäksi EU-instituutioiden kustannuksella. Vaikka Ranska (yhdessä Saksan kanssa) neuvottelikin Normandiassa EU:n jäsenmaana ja muiden jäsenmaiden tuella, EU-johtajien, kuten ulkopolitiikan korkean edustajan Mogherinin tai Eurooppa-neuvoston puheenjohtajan Herman Van Rompuyn, näkymättömyys korosti suuren jäsenmaan liikkumavaraa EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikassa ja erityisesti kansallisessa Venäjä-politiikassa. Euroopan reaktio Venäjän toimintaan Ukrainan kriisissä on osoittanut jäsenmaiden keskinäisen ja jäsenmaiden ja instituutioiden välisen riippuvuussuhteen laajemmin ulkopolitiikassa, mutta myös spesifimmin suhteissa Venäjään. Omalla laajalla diplomaattikokemuksella ja -verkostolla Ranska pystyi ajamaan omia intressejään muiden jäsenvaltioiden kansallisessa ulkopolitiikassa, EU:n YUTP:ssa ja EU:n kauppapolitiikassa kriisin jäsentyessä EU:n ja Venäjän välisenä intressiristiriitana.

Edellisen lisäksi Ranskan politiikan välittömässä muutoksessa on havaittavissa Wongin ja Hillin (2011, 7) heiluriliikkeeksi kuvaama ilmiö, jossa tiukka kansallinen positio ja EU:n positio ja arvot yhteensovittuvat. Ranskan kohdalla ei voida puhua suoranaisestä identiteetin uudelleen määrittämisestä, sillä maan ulko- ja turvallisuuspolitiikka on nojannut vahvaan kansalliseen identiteettiin, jossa eurooppalaisuudella on tärkeä rooli. Sen sijaan maan Venäjä-politiikan muutoksessa on kyse harmonisoinnista, jossa kansallinen taloudellisiin intresseihin perustunut linja on liikkunut lähemmäs jäsenmaiden yhteenkoottua Venäjä-politiikkaa ja EU:n yhteiset intressit saavat enemmän tilaa kansallisessa politiikassa. Kansallisen politiikan ja EU:n yhteisen politiikan harmonisoinnissa on niin ikään kyse jäsenmaiden keskinäisestä ja jäsenmaiden ja instituutioiden välisestä keskinäisriippuvuudesta. Osallistuminen EU:n naapuruuspolitiikkaan ja Ranskan aktiivisuus itäisen naapuruston bilateraalisenä rahoittajana ovat Ukrainan kriisin myötä vaikuttaneet aikaisempaa vahvemmin Ranskan Venäjä-politiikkaan.

Toisaalta Ranskan kansallisesta Venäjä-politiikasta havainnoidaan uusia piirteitä, jotka kertovat suoranaisestä kansallisen politiikan sopeutumisesta ja Brysselistä suuntautuvasta eurooppalaistumisesta. Yhteiseurooppalaisen politiikan korostus, demokratia ja ihmisoikeudet ovat sisältöjä, jotka ovat olleet alisteisia Pariisin taloudellisille intresseille sen strategisessa Venäjä-suhteessa. Sulautuminen yhteiseurooppalaisiin tavoitteisiin, Euroopan poliittisen agendan keskeisyyden kasvattaminen ja yhteisen politiikan tavoitteiden etusija kansallisen talouden varauksiin nähden ovat vahvoja merkkejä Ranskan kansallisen Venäjä-politiikan eurooppalaistumisesta jo kriisin alkuvaiheessa ennen pakotteiden asettamista. Ranskan bilateraalinen taloudellinen ja poliittinen suhde Venäjään on ollut myös institutionaalisella tasolla vahvimpia eurooppalaisten joukossa. Ranskan Venäjä-politiikan

eurooppalaistumisen suuntaa EU:n pakotekeskustelussa on ohjannut myös vuosittaisten pääministeritason hallitustenvälisen seminaarin, turvallisuusasioiden Ranska-Venäjä yhteistyöneuvoston ja maiden välisen talous-, rahoitus-, teollisuus- ja kauppaneuvoston peruuntumiset Ukrainan tilanteen vuoksi. (Ranskan ulkoministeriö 2014d).

Heti kriisin alusta asti oli kuitenkin selvää, että pakotteista puhuttaessa Pariisi ajautuisi erittäin kiusalliseen tilanteeseen sen 1, 2 miljardin euron kauppasopimuksesta, jolla se toimittaisi kaksi Mistral-luokan maihinnousu- ja helikopteritukialusta Venäjälle. Maaliskuussa 2014 Ranskan ja EU:n painostaessa Venäjää, aluksista ensimmäinen suuntasi Atlantille testiajolle. Itä-Euroopan Nato- ja EU-maat ja Yhdysvallat olivat arvostelleet Ranskaa joulukuussa 2008 alkaneista neuvotteluista asti. Tuolloin Georgian sotaan diplomaattisesti itsensä sitonut presidentti Sarkozy vastasi kritiikkiin toteamalla ”kylmän sodan olevan ohi” ja Venäjän olevan ”ystävällinen valtio”. Maaliskuussa laajempien EU-pakotteiden noustua keskusteluihin presidentti Hollande kommentoi medialle Ranskan kunnioittavan allekirjoitettuja toimitussopimuksia ja alleviivasi, että ”vielä emme ole sellaisessa vaiheessa [kauppaan vaikuttavien pakotteiden asettamisessa] ja toivottavasti vältämme siihen ajautumisen.” (Carnegy 2014). Kysyttäessä pakotekeskustelun uskottavuudesta, ulkoministeri Laurent Fabius (2014) puolestaan vetosi kaksitasoiseen lähestymistapaan: taipumattomuuteen Venäjän painostamisessa ja tahton dialogin aikaansaamiseksi.

Malaysia Airlinesin MH17-lennon alas ampuminen muutti merkittävästi EU:n pakotekeskustelua. Ranskan Mistral-kaupan kritisointi kasvoi, ja erityisesti Lontoon ja Pariisin välille syntyi kitkaa pakotteiden asettamisesta ja sisällöstä. Ranskan päähallituspuolueen sosialistien johtaja Jean-Christophe Cambadélis syytti brittipääministeriä Cameronia tekopyhydestä ja vaati brittejä ”siivoamaan omaa takapihaansa”, Cameronin jatkettua vaatimuksia Mistral-kaupan perumisesta. Ranskalaisen mielestä britit eivät olleet valmiita painostamaan Kremlää tarvittavissa määrin Lontoon rahoitussektorin venäläiskytkösten vuoksi. Puola, Baltian maat ja Ruotsi yhtyivät brittien kritiikkiin, ja muun muassa Latvian ulkoministeri kommentoi, että

”On hyvin vaikeaa selittää kansalaisillemme, ja myös muille eurooppalaisille, että myymme laivoja ja muuta sotilaallista teknologiaa maalle, joka on toimittanut ilmatorjuntaohjuksia terroristeille ja separatisteille. Tämän täytyy loppua!” (Carnegy ja Spiegel 2014. Oma käännös).

Lopulta paineen alla Ranska totesi ensimmäisen laivatoimituksen jatkuvan normaalisti, mutta kertoi arvioivansa toisen laivan toimituksen mahdollisuuksia Moskovan toiminnan perusteella.

Eurooppa-neuvoston puheenjohtaja Van Rompuy otti aktiivisen roolin yhdessä Saksan Merkelin kanssa EU:n pakotelinjan sovittamisessa. (Spiegel, Stacey ja Wagstyl 2014; Van Rompuy 2014). Ranskan näkökulmasta 31. heinäkuuta voimaantulleiden pakotteiden konsensushakuisuus oli erityisen tärkeää, ja pakotteet sovittiin koskemaan vain tulevaisuuden sopimuksia, minkä myötä Ranska pystyi jatkamaan Mistral-kauppojen kanssa eteenpäin. Ranskan politiikan eurooppalaistumisen näkökulmasta on tärkeää huomioida Eurooppa-neuvoston Van Rompuyn sovittavan linjan lisäksi komission puheenjohtajan José Manuel Barroson arvio pakotteiden sisällöstä. Van Rompuy kommentoi valmisteilla olleiden rahoitus-, energia- ja puolustussektorin pakotteiden ”iskevän oikealla tasapainolla”, ja Barroson mukaan pakotteet olivat ”tehokas, hyvin suunnattu ja tasapainoinen lähestymistapa, joka tarjoaa joustavuutta reaktioon kentän [taistelut Itä-Ukrainassa ja Krim] tapahtumien kehityksen mukaisesti”. (Spiegel 2014). Ranskan politiikka eurooppalaistui jälleen kaksisuuntaisesti. EU-maiden paineen alla se joutui arvioimaan uudelleen toimitussopimuksen yksipuolista purkamista, jolla olisi ranskalaisen puolustusteollisuuden kannalta kovat rahalliset, luottamukselliset ja oikeudelliset seuraukset. Erityisesti Itä-Euroopan jäsenmaiden kritiikki ja ranskalaisen puolustusteollisuuden mahdolliset tulevaisuuden sopimukset muun muassa Puolan kanssa (Heisbourg 2014) pakottivat Ranskaa muuttamaan linjaansa yhteiseurooppalaisemmaksi. Samalla Pariisi onnistui kuitenkin välttämään oikeudellisen velvoitteen Mistral-kauppojen perumisesta, mikä oli myös vahvasti pöydällä pakotteista keskusteltaessa.

Taulukkoon neljä on tiivistetty Ranskan politiikan eurooppalaistumisen tasot kriisin alkuvaiheessa.

Ranskan päätavoitteet EU:n Venäjä-politiikassa ennen pakotteiden asettamista.	Mitkä ovat olleet ne kansalliset intressit, joista ei ollut valmis tinkimään?	Mistä kansallisen ulkopoliittikan eurooppalaistuminen on havaittavissa?	Eurooppalaistumisen suunnat?	Eroaako eurooppalaistumisen prosessi jotenkin aikaisemmasta?
<p>Ukrainan uuden hallituksen tukeminen talousreformien toteuttamiseksi ja maan suvereniteetin palauttamiseksi</p> <p>Kriisin ratkaiseminen neuvottelemalla.</p> <p>Venäjän painostaminen rauhanprosessiin ja Ukrainan suvereniteetin kunnioittamiseen</p>	<p>Dialogi multilateralismin, poliittisin ja diplomaattisin keinoin.</p> <p>Pariisin oma vaikutusvalta yhteiseurooppalaisessa ratkaisussa.</p> <p>Pakotteiden välttäminen; Mistral-kaupat.</p>	<p>Korostanut neuvotteluita eurooppalaisena ratkaisuna aktiivisessa roolissaan; Normandia-formaatti.</p> <p>Vaikuttanut mm. Baltian maiden kansalliseen politiikkaan.</p> <p>Kansalliset talousintressit alistuneet EU:n naapurustopolitiikalle.</p> <p>Bilateraalisten Venäjä-suhteiden jäädyttäminen.</p>	<p>Kansallisen politiikan heijastaminen EU-tasolle.</p> <p>Kansallisen politiikan uudelleen jäsentämistä Ranskan omaksuessa naapurustopolitiikan ominaisuuksia kansalliseen Venäjä-politiikkaansa; heiluriliike.</p> <p>Kansallisen politiikan sopeutuminen taloudellisten intressien alistuessa EU-politiikalle.</p>	<p>Ranska ei ole aikaisemmin asettanut omia talousintressejään alisteisiksi EU:n Venäjä-politiikalle.</p> <p>Omien intressien ja roolin vahvistaminen eurooppalaisessa kontekstissa noudattavat pidempää poliittista linjaa.</p>

Taulukko 4: Ranskan Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen vuoden 2014 ensimmäisellä puoliskolla.

Ranskan ulkopolitiikan eurooppalaistuminen EU:n talouspakotteissa

Ranskan valtaa pitävässä sosiaalidemokraattisessa puolueessa, ulkopoliittisessa eliitissä ja Venäjä-politiikassa ei juurikaan enää esiinny gaullistista otetta. Tästä huolimatta Mistral-kauppa ja taloussuhteet muodostivat Ranskan politiikan eurooppalaistumisen ytimen pakotepolitiikassa. Vaikka EU:n pakotteet koskivat vain tulevia sopimuksia, tarkoittivat talouspakotteet prosessina ja sisällöltään Ranskalle suhteellisen merkittävää takaiskua. Ensinnäkin eurooppalaisten kumppaneiden silmissä Mistral-kaupasta kiinnipitäminen näyttäytyi ”mahdottomana puolustaa” ja ”epäloogiselta”. Toisekseen, huolimatta Pariisin poliittisen Moskova-suhteen muutoksesta, Venäjä oli erittäin merkittävä kauppakumppani Ranskalle. Eurooppalaisuuden ja talousintressien myötä Ranskan ulkopolitiikan kokonaisvaltaisuus ja epäjohdonmukaisuus herättivät monia kysymyksiä sen EU-kumppaneissa.

Vuonna 2014 Ranska oli kolmanneksi suurin eurooppalainen viejä Venäjälle 3,76 prosentin markkinaosuudella. Vuonna 2014 83 prosenttia Ranskan Venäjä-tuonnista oli raakaöljyä- ja jalostettuja öljytuotteita, minkä myötä Ranskan kauppasuhte Venäjän kanssa oli 3,6 miljardia euroa alijäämäinen. EU:n pakotteet iskivät erityisesti ranskalaisiin investointeihin Venäjällä, joka vuonna 2013 oli yksi kolmesta eniten ranskalaisia sijoituksia vastaanottavasta maasta 19 miljardin euron suorilla sijoitusvirroilla ja 1,9 miljardin euron nettosijoitusvirralla. Tämän lisäksi Ranskan rahoitussektori oli eurooppalaisista altistunein Venäjän markkinakehitykselle sen noin 40 miljardin saatavilla lainoilla Venäjällä. (Ranskan ulkoministeriö 2014d; Euroopan parlamentin tutkimuspalvelu 2015)

Ranskalaiset investoinnit Venäjällä ovat jakautuneet monille eri aloille, mutta EU:n pakotteiden näkökulmasta kiinnostavin on energiasektori, jolla muun muassa energijätti Total on investoinut paljon öljyn ja maakaasun etsintään Venäjällä. (Ranskan ulkoministeriö 2014d). Energiasektorin merkitystä Ranskan näkökulmasta kasvattaa EU-pakotteiden jäsentymisen sekä rahoitus- että öljysektorilla. Total ilmoittikin lopettavansa osakkeiden oston venäläisestä maakaasun tuotantojätistä Novatekista MH17-lennon alas ampumisen päivänä. Totalin rahoitusjohtajan Patrick de La Chevardieren mukaan yhtiön oli toimittava näin ”huomioidakseen kaikki epävarmuudet, johon tapahtuma voisi johtaa.” (Moscow Times 2014d).

Vuodesta 2013 vuoteen 2014 Ranskan Venäjä-kauppa laski kokonaisuudessaan 6,6 prosenttia ja ranskalainen vienti Venäjälle 12,1 prosenttia eli 6,7 miljardia euroa. Ranskan ulkoministeriön (2014d) mukaan lasku on seurausta kolmesta syystä. Ensinnäkin Venäjän vastapakotteet laskivat ranskalaisten ruokatuotteiden vientiä 23 prosenttia vuodessa. Toiseksi EU:n omien pakotteiden myötä

finanssimarkkinat ovat lähes seisahtuneet osapuolten välillä, minkä suorat vaikutukset näkyvät ranskalaisten yritysten toiminnassa Venäjällä kaikilla kolmella pakotteiden osa-alueella: puolustusteollisuudessa, rahoitusmarkkinoilla ja energiasektorilla. Tämän lisäksi pakotteet ovat epäsuorasti vaikuttaneet ranskalaisyritysten sijoitusten lykkäämiseen Venäjällä epävakaampien olosuhteiden myötä. Kolmanneksi öljyn hinnan puolittuminen ja ruplan syöksykurssi ovat vaikuttaneet negatiivisesti ranskalaisten yritysten toimintaan Venäjällä, joka oli osittain perustunut kulutustottumuksiin ennen Venäjän kokonaisvaltaista taloudellista kriisiä.

Sen lisäksi, että laajat talouspakotteet (ja Venäjän vastapakotteet) iskivät Ranskan kannalta kriittisille sektoreille, Ranskan kansantalouden huonot kasvunäkymät eivät helpottaneet Pariisin sopeutumista yhteiseurooppalaiseen pakotepolitiikkaan. Vuonna 2013 Ranskan bruttokansantuote kasvoi vain 0,7 prosenttia ja vuonna 2014 kasvua oli vaivaiset 0,2 prosenttia (IMF 2016). Ranskan tilannetta tarkasteltaessa on huomioitava kuitenkin koko EU:n Venäjä-kauppaa rasittava tekijä eli Venäjän yleinen talouden lasku. Tämän lisäksi EU:n pakotteiden suoraa vaikutusta Ranskan talouteen lyhyellä aikavälillä ei tule liioitella, sillä pakotteet koskivat vain tulevaiuuden sopimuksia. Venäjän vastapakotteilla on ollut huomattavasti merkittävämpi vaikutus Ranskan maataloussektoriin lyhyellä aikavälillä. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna myös EU:n pakotteilla on enemmän merkitystä Ranskan talouden näkymiin. WIFO (2015) arvioi, että pitkällä aikavälillä EU:n pakotteiden, Venäjän vastapakotteiden ja Venäjän yleisen taloudellisen kehityksen kustannukset Ranskan taloudelle tulevat olemaan noin 120 työpaikkaa 1000 kohden ja lähes 8 miljardia euroa. Arvioissa ei kuitenkaan ole huomioitu muun muassa uusien markkinoiden löytymistä ranskalaisille tuotteilla, joten realisoituvat tappiot eivät luultavistakaan yllä arvion tasolle.

Syyskuussa 2014 kuukausi pakoitteiden voimaantulon jälkeen Walesin Nato-kokouksen yhteydessä presidentti Hollande piti lehdistötilaisuuden, jossa ilmoitti Ranskan lopulta seisauttavan ensimmäisen Mistral-aluksen toimittamisen Venäjälle osana Ranskan ponnisteluja Normandia-formaatissa Ukrainan kriisin ratkaisemiseksi. Hollande korosti, että Ranskan ei EU:n pakotteiden sitoumuksella tarvitsisi kieltäytyä alusten toimittamisesta, mutta kertoi päättäneensä

”relevanttien ministerien kanssa, että ensimmäisen valmistuneen laivan toimittaminen asiakkaalle sopimuksen mukaisesti lokakuun lopussa ei ole mahdollista, kun on todisteita venäläisten mahdollisesta sotilaallisesta osallisuudesta Ukrainassa tai vähintään tuesta separatisteille. Näin asetan kaksi ehtoa ensimmäisen ja rakenteilla olevan toisen aluksen toimittamiselle. Ensimmäinen ehto on, että syntyy tulitauko, tuloksia tuottava tulitauko. Toinen ehto on, että syntyy poliittinen sopimus, joka on riittävän kehittynyt, ja olemme varmoja, että Ukrainan kriisin ratkaisu aukeaa. Teen päätökseni lokakuun lopussa tilanteesta riippuen.” (Hollande 2014c. Oma käännös).

Päätöksen merkitystä korostivat konteksti, jossa se esiteltiin, ja ehdot, joihin se sidottiin. Ensinnäkin EU:n jäsenten lisäksi Ranska oli saanut kovaa painetta puolustuskumppaneiltaan Natossa. Naton huippukokous oli juuri perannut perusteellisesti näkymiä Venäjällä ja kehitystä itänaapurustossa. Toisekseen Ranska sitoi Mistral-kaupat tiukasti tulitaukosopimukseen, Venäjän läsnäoloon Ukrainassa ja Etyjin tarkkailun onnistumiseen.

”Varmistuksena vielä, [--] Ranska ja Saksa ovat sitoutuneet tähän prosessiin poliittisen ratkaisun löytymiseksi ja samalla varmistuakseen muiden sitoutumisesta. Tämän vuoksi puolustusministerit takaavat, että Etyjin puitteissa tulee olemaan tarkkailua ja näin myös aseistautuneiden joukkojen ja varusteiden vetäytymisen tehokkuuden kontrollointia.” (ibid. Oma käännös).

Mistral-kauppojen viivästyttäminen, ja lopulta peruuttaminen niin ikään kentän tilanteeseen vedoten, osoitivat Ranskan sitoutumista eurooppalaiseen politiikkaan Venäjän painostamiseksi Ukrainan kriisissä. Kauppojen peruuntuminen on 1,2 miljardin euron hinnallaan ollut suurin yksittäinen ja suora EU-maan kärsimä tappio EU:n painostaessa Venäjää. Talouspakotteita ja Mistral-kauppaa tarkastellessa havainnoidaan useita eri suuntia Ranskan politiikan eurooppalaistumisessa.

Vaikka huonosta kansallisesta talouskasvusta kärsivälle Ranskalle talouspakotteet tekivät kipeää erityisesti Venäjän asettamien vastapakotteiden kerrannaisvaikutuksen myötä, Pariisin poliittinen sitoutuminen EU:n pakotteisiin oli vahvaa. Ranska panosti hyvin paljon kriisin diplomaattiseen ratkaisuun, ja talouspakotteiden käyttöönotto oli sille viimeinen ja ei toivottu osa EU:n keinovalikoimaa Venäjän painostamisessa. Ranska panosti aktiivisesti kahdenväliseen Venäjä-dialogiin, eurooppalaiseen yhteisääneen erityisesti Saksan ja Puolan kanssa ja Ukrainan, Venäjän ja Euroopan väliseen dialogiin Normandia-formaatissa, jotta pakotteet voitaisiin välttää viimeiseen asti.

Pakotteita asetettaessa Ranska pystyi tiukalla linjallaan Mistral-laivojen toimittamisesta määrittämään pakotteiden sisältöä. Ranskalle oli äärimmäisen tärkeää, että pakotteet koskevat vain tulevia sopimuksia venäläisillä markkinoilla. Ranska on määrätietoisesti rakentanut taloudellisesta strategista kumppanuutta Venäjään ja ranskalaiset investoinnit Venäjällä ovat kasvaneet huomattavasti, minkä tueksi on luotu myös poliittisia instituutioita vakauttamaan taloudellista yhteistyötä myös poliittisella tasolla. Pakotteiden vaikuttaminen voimassa oleviin sopimuksiin olisi horjuttanut vielä enemmän Ranskan ja Venäjän välisten markkinoiden kokonaisvaltaista luottamusta. Pakotteiden rajaamisella uusiin sopimuksiin ja projekteihin on lähinnä pitkän aikavälin vaikutuksia Ranskan talouteen. Näin ollen, vaikka Pariisissa pakotteiden helpottaminen on sidottu hyvin tiukasti tapahtumiin rintamalla ja tulitaukosopimuksen pitävyyteen, Ranska on ollut valmis arvioimaan tilanteen kehitystä muita

eurooppalaisia positiivisemmin. Taloudellisista vaikeuksista kärsivälle Ranskalle EU:n ja Venäjän poliittisen ja erityisesti taloudellisen suhteen jäätyminen pitkällä aikavälillä ei ole mieleinen kehityssuunta. Investointi- ja energiasektorin panostukset Venäjän markkinoihin tulisivat kärsimään erityisesti pitkällä aikavälillä. Nykyisten sopimusten loppuessa toiminta olisi alisteista EU:n pakotteille. Ranskalainen vienti- ja tarkemmin energiateollisuus onkin lobannut hallitusta aktiivisesti EU:n pakotepolitiikan helpottamiseksi (Cadier 2016, 7—8).

Pakotteiden myötä tapahtuneella Ranskan ja Venäjän välisen kaupankäynnin laskulla on taloutta laajemmat poliittiset seuraukset Pariisin Venäjä-politiikalle. 1,2 miljardin euron Mistral-kaupan peruuntuminen ei lopulta johtanut niin suureen taloudelliseen menetykseen, kun Egypti osti laivat Ranskalta. Poliittisella päätöksellä peruttu kauppa saattoi horjuttaa mielikuvia ranskalaisesta puolustusteollisuudesta luotettavana toimittajana, mutta ensisijaisesti sillä on Ranskan Venäjä- ja ulkopoliittikkaa eurooppalaistava merkitys. Vaikka Ranska pitikin aluksi tiukasti kiinni kaupasta pehmittääkseen Moskovan reaktiota, lopullinen päätös oli pääasiassa osoitus Pariisin uskollisuudesta poliittisille liittolaisilleen EU:ssa, Natossa ja unionin itänaapurustossa. Vallassa olevassa sosialistisessa puolueessa ja yleisemmänkin ranskalaisessa ulkopoliittisessa eliitissä Venäjän toiminta Ukrainan kriisissä on horjuttanut perustavanlaatuisesti uskoa poliittiseen yhteistyöhön. Pariisin taloudelliset Venäjä-suhteet ovat siirtyneet Venäjä-politiikan keskiöstä sivummalle eurooppalaisen solidaarisuuden, kansallisen EU-politiikan ja EU:n naapuruuspolitiikan korostuessa aikaisempaa vahvemmin ja joiltakin osin täysin uusin tavoin.

Kuin vahvistaakseen tai korostaakseen vallassa olevan puolueen ja ulkopoliittisen päätöksenteon Venäjä-politiikan eurooppalaistumista, entinen presidentti ja pääoppositiopuolue *Les Républicains*'in (Tasavaltalaiset) puoluejohtaja Nicolas Sarkozy antoi tukensa Krimin liittämiseksi osaksi Venäjää krimiläisten oikeutena ja Venäjän toiminnalle Itä-Ukrainan ”venäjänkielisten suojelemiseksi.” Sarkozy sai tukea puoluetoveriltaan Pierre Lellouchelta, joka arvioi Sarkozyn olevan ”pragmaatikko” ja heitti ilmaan kysymyksen: olisiko Sarkozy presidenttinä hallinnut Ukrainan tilanteen Hollandea paremmin? (Quinault Maupoil 2015). Myös niin sanottu kahdenkymmenen kerho eli ryhmä entisiä ranskalaisia diplomaatteja on kritisoinut nykyisen hallituksen linjaa liian ”Venäjää eristäväksi” ja ”Putinia ymmärtämättömäksi”. Heidän mukaansa Pariisin tulisi palata Euroopan ja maailmanpolitiikan keskiöön vaikuttamalla yhteiseurooppalaiseen Venäjä-politiikkaan osallistamalla Venäjää Naton, Yhdysvaltojen ja Itä-Euroopan antivenäläisyyden kustannuksella. (Boulevard Extérieur 2014).

Ranskan vahvasta idänkaupasta huolimatta itäinen naapurusto tai poliittinen Venäjä-suhde eivät olleet aikaisemmin Ranskan ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskiössä varsinkaan EU:n kontekstissa, vaikka Pariisin politiikkaa kokonaisvaltaisesti määrittävä unioni laajeni itään isoin harppaus jo yli kymmenen vuotta sitten. Talouspakotteet ovat vahvistaneet Ranskan Venäjä-politiikan normi- ja arvolähtöisyyttä. Hallitus on pysynyt EU:n linjassa, vaikuttanut siihen ja jopa tullut sitä vastaan Mistral-kaupoillaan. Samanaikaisesti Pariisi on presidentti Hollanden ja ulkoministeri Fabius'n johdolla vahvistanut vaikutusvaltaansa Euroopassa ranskalaisella multilateralistisella ulkopolitiikalla osallistumalla Normandia-formaattiin ja Minskin rauhansopimusten neuvottelemiseen. Sen lisäksi, että Ranska ei tule luopumaan Minskin sopimuksen implementoinnista, johon se on linkittänyt omia taloudellisia intressejään, Ranska on lisännyt vaikutustaan EU:n itäisen naapuruston politiikkaan ja vahvistanut bilateraalista suhteitaan naapuruston maihin. Näin ollen Ranska seuraa myös tarkasti Kiovan poliittista kehitystä ja osallistumista kriisin ratkaisuun. Vaikka turhautuminen Moskovan vastahakoisuuteen separatistien painostamiseksi on ollut ranskalaisen politiikan keskiössä, ovat itäisen naapuruston seuraaminen ja siihen vaikuttaminen nousseet esiin Ranskan ulkopolitiikkaa eurooppalaistavina ja uudelleen jäsentävinä ominaispiirteinä. Tämä aikaisemmin niin sanottu Ranskan ulkopolitiikan ”musta-aukko” on tällä hetkellä Lähi-idän lisäksi yksi ranskalaisen diplomatian ja Eurooppa-politiikan keskeisimpiä kokonaisuuksia.

EU:n yhteisen politiikan vaikutus Ranskan ulkopolitiikan eurooppalaistumiseen selittyy myös Ranskan vahvalla kansallisella eurooppalaisuutta korostavalla ulkopolitiikalla. Kasvaattaakseen vaikutusvaltaansa EU:ssa Ranskan on täytynyt omaksua uusia ja vanhoja yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan vaikutteita huomiomalla pakotteet ja yhteinen naapuruuspolitiikka osana kansallista ulko- ja Venäjä-politiikkaa. Ranskalle EU on ollut kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kerroin ja mahdollisuus edistää eurooppalaista vastuuta ulko- ja turvallisuuspolitiikassa ja multipolaarisempaa kansainvälistä yhteisöä. Vuonna 2014 Mistral-kauppojen perumisen lisäksi Ranska panosti paljon kahdenkeskisiin avustuksiin EU:n itäisessä naapurustossa (European Council on Foreign Relations 2015a). Vaikka tuki olikin bilateraalista ja EU-toimien ulkopuolella, on Pariisin tavoitteena ollut tukea EU:n yhteisen naapurustopolitiikan tavoitteita. Tämä kansallisen politiikan uusi linjaus on vahvasti kytköksissä Ranskan näkökulmaan EU:n pakotepolitiikassa. Pakotteiden liittäminen Minskin rauhanprosessin implementointiin ja kansallinen tuki itäisen naapuruston hallituksille muodostavat kokonaisuuden, joka määrittää tällä hetkellä uudella tavalla Ranskan Venäjä-politiikkaa.

Tiivistetysti Ranskan kansallinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on eurooppalaistunut jokaisella kolmella teorian nimeämällä akselilla. Suurten diplomaattisten resurssien ja kansallisten ulkopoliittikan ja multilateralismin intressein myötä Ranska on vaikuttanut merkittävästi EU:n yhteiseen Venäjä-politiikkaan heijastamalla kansallisia tavoitteita EU-tasolle. Tämä on näkynyt pakotekeskustelussa niin ennen pakotteiden asettamista kuin myös pakotteissa. Venäjän politiikan häikäilemättömyys Ukrainan kriisissä yllätti Pariisin muiden eurooppalaisten tavoin, ja ranskalaiset taloussuhteet Venäjään ovat olleet alisteisia EU:n yhteiselle politiikalle. Tämä on tapahtunut Ranskan kansallisen politiikan uudelleen jäsentymisenä, kun Ranska on kaksisuuntaisessa prosessissa vaikuttanut ja omaksunut EU:n pakotepolitiikkaa. Ranskan kansalliset positiot ovat harmonisoituneet yhteiseurooppalaisten linjausten kanssa. Ranskan ulkopoliitiikka on eurooppalaistunut myös sopeutumisen prosessissa. EU-jäsenyys ja YUTP:hen vaikuttaminen ovat Ranskan kansallisen politiikan kaksi peruspilaria. EU:n Venäjä-pakotteiden myötä EU:n Venäjä-politiikka ja itäisen naapuruston politiikka ovat nousseet Ranskan kansallisen ulkopoliittikan keskiöön aikaisemman laiminlyönnin sijaan.

Oheinen analyysi Ranskan politiikan eurooppalaistumisesta on tiivistetty taulukkoon viisi.

Ranskan päätavoitteet EU:n Venäjä-pakotteissa.	Mitkä ovat olleet ne kansalliset intressit, joista ei ollut valmis tinkimään?	Mistä kansallisen ulkopoliittikan eurooppalaistuminen on havaittavissa?	Eurooppalaistumisen suunnat?	Eroaako eurooppalaistumisen prosessi jotenkin aikaisemmasta?
<p>Tulitaukosopimus Itä-Ukrainaan.</p> <p>Presidentti Poroshenkon rauhansuunnitelman implementointi.</p> <p>Venäjän painostaminen Ukrainan suvereniteetin palauttamiseksi.</p>	<p>Pakottein vahvistetun dialogin ylläpitäminen poliittisin ja diplomaattisin keinoin.</p> <p>Pakotteiden rajoittaminen tuleviin sopimuksiin; Mistral.</p> <p>Pakotteiden helpottaminen vain, jos kentällä tapahtuu kehitystä.</p>	<p>Mistral-kauppojen peruuntuminen muiden painostaessa ja kumppaneiden solidaarisuuden ohittaessa taloudelliset intressit.</p> <p>Pakotteiden kohdentuminen öljy- ja rahoitussektoreille.</p> <p>Normien korostuminen kokonaisvaltaisessa Venäjä-suhteessa.</p> <p>Sisäpoliittinen paine pakotteita vastaan ei ole muuttanut hallituksen kantaa, vaan pysynyt tiukasti EU-linjassa.</p>	<p>Kansallisen politiikan sopeutuminen Mistral-kauppojen peruuntumisessa; yhteiseurooppalaiset linjaukset alistaneet kansallisia varauksia.</p> <p>Kansallisten tavoitteiden heijastaminen EU:n agendalle vaikuttaessaan pakotteiden sisältöön.</p> <p>Tuki Nord Stream 2 -projektille.</p> <p>Kansallisen politiikan uudelleen jäsentyminen EU:n kehyksissä Ranskan muutettua Venäjä-politiikkansa painopisteitä.</p>	<p>Ranska ei ole aikaisemmin asettanut omia talousintressejään alisteisiksi EU:n Venäjä-politiikalle.</p> <p>Itäisen naapuruston tilanne noussut Ranskan Venäjä-politiikan lisäksi merkittäväksi osaksi Ranskan kansallista ulkopoliittikkaa ja diplomatiaa.</p>

Taulukko 5: Ranskan Venäjä-politiikan eurooppalaistuminen EU:n talouspakotteissa.

8. Johtopäätökset

EU:n Venäjä-politiikka on muuttunut merkittävästi Ukrainan kriisin myötä. Muutosta tapahtui kriisin alkuvaiheessa lähinnä diskurssissa, mutta poliittisen keskustelun jäädyttämisen ja laajamittaisten pakotteiden myötä EU:n kokonaisvaltainen Venäjä-politiikka on myös muuttunut sisällöltään ja toimintatavoiltaan. Georgian ja Tšetšenian sotien yhteydessä EU palautti talouskeskeiset Venäjä-suhteensa nopeasti, mutta nyt muutos on ollut pysyvämpää. Tutkimuksen analyysi osoitti Saksan ja Ranskan ulkopoliittikan eurooppalaistuneen monella eri tasolla. Tämä selittää osaltaan koko EU:n politiikan muutosta, sillä aikaisemmin juuri Berliini ja Pariisi ovat pyrkineet Venäjä-suhteen normalisointiin nopeallakin aikataululla.

Saksan kohdalla eurooppalaistumista tapahtui ennen kaikkea Berliinistä Brysselin suuntaan, sillä Saksa vaikutti aktiivisesti yhteiseurooppalaiseen pakotepolitiikkaan. Aikaisemmasta poiketen Berliinin prioriteettien heijastuminen EU-tasolle ei blokanut EU:n Venäjä-politiikkaa. Päinvastoin, Venäjä-dialogin ja kriisin välittämisen lisäksi Saksa oli aktiivinen EU:n yhteisen politiikan sovittamisessa muun muassa taivuttelemalla Espanjaa ja Italiaa yhteiseen pakotepolitiikkaan. Saksa pyrki ja onnistui käyttämään EU:ta oman kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikkansa kertoimena ja suojana neuvottelujen ja pakotteiden kaksiraiteisella politiikalla. Lisäksi Saksan ulkopoliittikan kulmakivet multilateralismi, diplomatia ja konfliktinvälittäminen nousivat EU:n Venäjä-politiikan keskiöön. Toki ennen Berliinin linjan muutosta Saksa vaikutti erityisesti Itä-Euroopan jäsenvaltioiden ulkopoliittikkaan pyrkiessään välttämään pakotteiden asettamista keväällä 2014. Merkel pyrki ja onnistui avaamaan välittömän keskusteluyhteyden Berliinin, Pariisin, Moskovan ja Kiovan välille, mikä konkretisoitui ensimmäisinä askeleina Normandian muistopäivän neuvotteluissa.

Saksan johtoasema EU:n pakotepolitiikassa heijastelee myös kokonaisvaltaisempaa viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtunutta Venäjä-politiikan muutosta Berliinissä. Merkelin liittokanslerikaudella Saksan Venäjä-politiikkaan on noussut yhä enemmän demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltiokysymyksiä. Vaikka talousintressit ovat edelleen Venäjä-suhteen keskiössä ja Merkel korosti kansallisen *Ostpolitikin* jatkuvuutta pitkällä aikavälillä, on Saksan Venäjä-politiikka lähentynyt yleisempiä eurooppalaisia positioita. Merkelin avoin pettymys Putinin toimintaan Krimillä ja Itä-Ukrainassa ja Saksan yksiselitteinen tuki Ukrainalle ja muille yhteisen naapuruston valtioille kertovat Saksan idän politiikan yleisemmästä muutoksesta. Vahvan alhaalta ylöspäin suuntautuvan prosessin

lisäksi Saksan ulkopoliittikka on eurooppalaistunut EU:n kontekstissa eli niin sanotussa kansallisen politiikan uudelleen jäsentymisen prosessissa. Saksa toi omat kansalliset talousintressinsä lähemmäksi EU:n yhteistä linjaa EU:n yhteisen naapuruuspolitiikan kontekstissa painostaessaan Venäjää. Tämä ei kuitenkaan tapahtunut EU-jäsenyyden luomasta suorasta paineesta, vaan Saksan omasta aloitteesta. Saksa muutti omia politiikkansa prioriteetteja naapuruuspolitiikan kontekstissa. Saksan Venäjäpolitiikan muutos ei jäsenny pelkästään Ukrainan kriisin luomassa nopeassa toimintaympäristön muutoksessa, vaan eurooppalaistuminen ja Moskovan toiminta ovat vaikuttaneet Berliinin kiinnostuksen kasvuun itäisen naapuruston politiikassa jo pidemmällä aikavälillä. Vahvasta osallistumisesta YUTP-rakenteisiin huolimatta Saksa on aikaisemmin pitänyt tiukasti kiinni talousintresseistään bilateraalisisissa Venäjä-suhteissa. Tämän tutkimuksen analyysin perusteella voidaan arvioida Saksan Venäjä-politiikan eurooppalaistuneen yleisemmän eurooppalaisen sosialisointiprosessin ja perustavanlaatuisemman poliittisen diskurssin muutoksen myötä, ei YUTP-rakenteista johtuvan paineen vuoksi. Sosialisointi ja poliittisen diskurssin vaikutukset näkyvät myös politiikan sisällön muutoksessa, ei ainoastaan diskurssin muutoksessa.

Saksan mielipiteen muutos pakotteiden suhteen ja vientiteollisuuden horjuva tuki havainnollistavat talousintressien alisteisuutta EU:n yhteisten tavoitteiden saavuttamisessa. Saksan johtava asema pakotteissa perustuu kuitenkin kahdelle pääperiaatteelle: pakotteet koskevat vain tulevia sopimuksia ja energiasektorin pakotteet eivät koskea maakaasua. Nord Stream 2 -projektista kiinnipitäminen niin eurooppalaisten, EU-instituutioiden, itänaapuruston kuin yhdysvaltalaisienkin kritiikistä huolimatta on erittäin vahva osoitus Berliinin haluttomuudesta sopeuttaa omaa energiapolitiikkaansa. Toisen tutkimuskysymyksen vastaus on yksiselitteinen. Energiasektorilla Saksa ei ole rakentanut eurooppalaista identiteettiä tai tuonut omia kansallisia intressejään lähemmäs yhteisiä positioita. Tältä osin Berliini on pyrkinyt tuomaan omaa agendaansa EU-tasolle, mutta muiden jäsenmaiden kriittisen suhtautumisen myötä Nord Stream 2 on jäänyt Saksan, Ranskan, Itävallan ja Alankomaiden projektiksi. Tutkimuskirjallisuudesta ja muiden jäsenmaiden kommentteista on luettavissa, että pystyäkseen painostamaan Venäjää kaikin voimin, unioni tarvitsisi Saksan yhteisen energiapolitiikan taakse.

Saksan tavoin ja yhdessä Berliinin kanssa Ranska eurooppalaisti multilateralismiin ja dialogiin nojaavaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa Pariisista Brysseliin ja tätä kautta erityisesti Itä-Euroopan jäsenmaiden kansallisiin ulkopoliittikkoihin. Kriisin alussa Ranskan suhde talouspakotteisiin oli hyvin varautunut, sillä oli selvää, että sen 1,2 miljardin euron sotalaivakaupat Venäjän kanssa tulisivat ajamaan sen ahtaalle EU-kumppaneiden ja EU:n kokonaisvaltaisen itäpolitiikan näkökulmasta.

Erityisesti konfliktin osapuolten yhteen tuominen neuvotteluihin Normandian mairinnousun muistopäivänä oli ranskalaisen diplomatian ja diplomaattiverkoston intressien eurooppalaistumisen voitto. Pariisista Brysseliin suuntautuvaa eurooppalaistumisen prosessia vahvistaa erityisesti se, että Normandia-formaatti muodostui ilman EU-instituutioita tai -johtajia. Tästä huolimatta Normandia-formaatissa solmitut Minskin rauhansopimukset ja niiden implementointi ovat määränneet koko EU:n pakotepolitiikan toteutumista. Ranskan lukeutuminen neuvotteleviin osapuoliin EU:n, Venäjän ja Ukrainan välisessä ja koko Euroopan kuumimmassa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa kysymyksessä sitten kylmän sodan on nostanut merkittävästi Pariisin asemaa EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, mutta myös maailmanpolitiikassa. Ranska pyrki painostamaan Venäjää jo ennen pakotteiden asettamista, mutta sille diplomatia ja mahdolliset pakotteet diplomatian vipuvartena olivat ainoa mahdollinen yhteiseurooppalainen tapa reagoida kriisiin. Vahvistaakseen omaa ääntään Ranska, yhdessä Saksan kanssa, nojasi Puolaan, jolla Pariisi pyrki luomaan koalitioita oman politiikkansa taakse myös Venäjään kriittisemmin suhtautuvien joukossa.

Merkittävästä neuvottelijan asemasta huolimatta Ranskan politiikan eurooppalaistuminen tapahtui kuitenkin ensisijaisesti kansallisen politiikan uudelleen jäsentämisenä ja sopeutumisen prosesseina EU:n kontekstissa. Pakotteissa Ranska alisti omat talousintressinsä EU:n yhteiselle politiikalle, ja vaikka pakotteet eivät oikeudellisesti velvoittaneet Mistral-kaupan perumista, Ranska paineen alla perui kaupat. EU:n pakotekeskustelussa on esitetty, että kaupan jäädyttäminen on ollut vahva osoitus Ranskan sitoutumisesta yhteiseurooppalaiseen politiikkaan. On kuitenkin tärkeää arvioida myös sitä, miten prosessi tapahtui. Ranska piti viimeiseen asti kiinni siitä, että EU:n pakotteet koskevat vain tulevia sopimuksia. Venäjän miehittäessä Krimiä ja sotilaiden ja aseiden virratessa Venäjältä Itä-Ukrainaan, venäläiset sotilaat harjoittelivat ensimmäisen Mistral-laivan käyttöä Ranskassa. EU-kumppanien kritisoidessa voimakkaasti Ranskaa, presidentti Hollande vetosi sopimusten pitävyyteen ja siihen, että pakotteet eivät koskeneet kyseistä kauppaa. Kaupan peruuntuessa Ranskan politiikka eurooppalaistui voimakkaasti EU-jäsenyyden luoman paineen kautta. Ranska lisäsi yhteiseurooppalaisen politiikan merkittävyyttä kansallisessa politiikassaan, sulautui yhteisiin tavoitteisiin ja sen tiukka kansallinen intressi alistui EU:n yhteisille velvollisuuksille.

Mistral-kaupan lisäksi EU:n pakotteiden sisältö vaikutti voimakkaasti Ranskan kansallisiin talousintresseihin Venäjällä. Ranskan vahvasta neuvottelupositioista huolimatta rahoitus-, öljy- ja puolustusteollisuuden pakotteet iskivät myös laajalla skaalalla ranskalaiseen liike-elämään. Eurokriisin jälkeisen taloudellisen kehityksen kanssa painivalle Ranskalle EU:n pakotteiden, Venäjän

vastapakotteiden ja Venäjän yleisen taloudellisen kehityksen syöksy ovat olleet esimerkiksi Saksaa suurempi takaisku, minkä myötä maassa on suhtauduttu myönteisemmin pakotteiden lopettamiseen tilanteen niin salliessa. Ranska on myös luonut korkeantason poliittisia instituutioita tukemaan liiketoimintaa Venäjällä, mutta näiden tapaamiset ovat olleet jäissä EU-Venäjä -suhteen viimeisimmän kehityksen myötä.

Ranskan talousorientoitunut Venäjä-politiikka eurooppalaistui EU:n kontekstissa Ranskan harmonisoidessa omia talousintressejään ja yleisempää poliittista suhdettaan Venäjään EU:n politiikan kanssa. Tämä on tapahtunut EU:n yhteisen itäisen kumppanuuden puitteissa, jonka keskeiset tavoitteet ovat nousseet myös Ranskan kansallisen politiikan tavoitteiksi. Yhteiseurooppalaisen politiikan korostus, demokratia ja ihmisoikeudet ovat sisältöjä, jotka ovat olleet alisteisia Pariisin taloudellisille intresseille sen strategisessa Venäjä-suhteessa. Tätä eurooppalaistumisen prosessia on määrittänyt Venäjän agression merkittävä kasvu yhteisessä naapurustossa, mutta prosessista havainnoidaan myös pidemmän aikavälin muutos Pariisin poliittisessa Moskova-suhteessa. Viimeistään Georgian sodasta lähtien poliittisen suhteen erityisyyden korostaminen on ajanut Ranskan kiusalliseen asemaan EU:ssa, joten Pariisi onkin ajanut Venäjä-suhteessaan yhä enemmän taloudellista kuin poliittista agenda. Tässä EU-jäsenyys ja unionin yhteiset politiikat ovat sopeuttaneet Ranskan kansallista politiikkaa.

Ulkopolitiikan eurooppalaistumisen valossa tutkimus on tarjonnut evidenssiä teorian selitysvoimasta osana kansainvälisen politiikan ja erityisesti EU:n jäsenmaiden ulkopolitiikan tutkimusta. Tämä pro gradu on osoittanut, että ulkopolitiikan eurooppalaistuminen kansallisen politiikan sopeutumisenä ja uuden kansallisen poliittisen identiteetin luominen EU:n kehityksessä vaikuttavat myös suuriin jäsenmaitiin. Analyysi näyttää Ranskan suurena jäsenmaana ja aktiivisena yhteiseurooppalaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan johtohahmona joutuneen jopa muuttamaan kansallista politiikkaansa EU-jäsenyyden vaatimalle tasolle. Ranskan kohdalla tarkastelu osoittaa, että sopeutumista voi tapahtua pelkästä paineesta ilman oikeudellista sitoutumista yhteiseen politiikkaan.

Ulkopolitiikan teoreettiseen viitekehykseen sisältyy myös joitakin perustavanlaatuisempia debatteja teorian luonteesta, joihin tämä tutkimus tarjoaa näkökulmia. Ensinnäkin työn analyysi tarkentaa ulkopolitiikan eurooppalaistumisen kolmen prosessin esiintymistä ja keskinäisriippuvuutta. Saksan ja Ranskan kohdalla kaikki kolme eri prosessia olivat esillä ja niitä havainnoitiin vahvempina ja lievempinä ilmiöinä. Analyysin perusteella voidaan arvioida kansallisen politiikan sopeutumisen, heijastamisen ja uudelleen jäsentämisen olevan itsenäisiä prosesseja, jotka kukin määrittävät aina kerrallaan eurooppalaistumisen suuntaa ja määrää. Toisekseen tutkimuksen perusteella jäsenmaiden

ulkopolitiikan eurooppalaistumista tapahtuu myös substanssissa, ei ainoastaan proseduureissa. Saksan ja Ranskan Venäjä-politiikat muuttuivat substanssissa ja toimintatavoissa niiden talousintressien eurooppalaistuessa EU:n yhteisen politiikan kontekstissa. Kolmanneksi tämä pro gradu osoittaa, että muutosta tapahtuu lyhyellä ja pitkällä aikavälillä myös jäsenmaiden kansallisessa Venäjä-politiikassa, joka on aikaisemmin ollut lähes immuuni EU-tason yhdentymiselle. Eurooppalaistumisen prosessi on johtanut poikkeuksellisen yhtenäiseen EU-tason Venäjä-politiikkaan talouspakotteissa. Näin ollen tutkimus jäsentyi jatkoksi Reuben Wongin tutkimukselle Ranskan kansallisen ulkopoliitiikan eurooppalaistumisesta pitkällä aikavälillä.

Saksan ja Ranskan politiikan eurooppalaistumisen analysointi EU:n Venäjä-pakotteissa on osoittanut myös jäsenmaiden politiikan todellista lähentymistä, yhteensovittamista ja jaettujen normien ja arvojen kehittymistä. Tämä havainnoidaan erityisesti, kun tarkastellaan Saksan ja Ranskan politiikan kehitystä ennen ja jälkeen pakotteiden asettamista ja huomioidaan maiden pitkän aikavälin Venäjä-politiikan ominaispiirteitä. Schröderin liittokanslerikaudella ja EU:n asettaessa Venäjälle lieviä pakotteita Tšetšenian toisen sodan yhteydessä Saksa luopui nopeasti pakotteista Venäjän painostuskeinona ja korosti, että Venäjää ei saa eristää keskustelusta. Nyt paljon laajempia talussektoreihin kohdentuvia pakotteita Saksa on valmis helpottamaan vain, jos Venäjä merkittävästi muuttaa toimintaansa ja implementoi Minskin rauhansopimusten kohdat. Ukrainan suvereniteetti, demokratia, kansainvälinen oikeus ja jaetut normit ja arvot ovat Saksan kaksiraiteisen diplomatian kulmakiviä. Sama pätee Pariisiin politiikkaan. Mistral-kaupasta luopuminen on osoitus Ranskan sitoutumisesta ja lähentymisestä yhteiseurooppalaisen politiikan kanssa. Ranska on osoittanut kumppaneilleen, että se ei enää pyri taloudellisin keinoin ylläpitämään erityissuhdettaan Moskovaan, vaan myös eurooppalaiset jaetut arvot ja normit määrittävät sen kokonaisvaltaisempaa Venäjä-suhdetta.

Lisäksi sekä Saksa että Ranska korostivat pakotekeskustelussa EU:n itäisen kumppanuuden merkitystä. Molemmat olivat valmiita panostamaan myös Venäjä-kauppansa intressit unionin yhteisen politiikan onnistumiseksi. Vaatiessaan eurooppalaista ja koko EU:n yhteistä rintamaa Venäjän painostamisessa, maat vetosivat unionin itäisen naapuruston tasapainottamiseen, integroimiseen ja taloudelliseen tukemiseen unionin keskeisinä politiikan tavoitteina ja välineinä. Erityisesti Merkel arvosteli Kremliä voimakkaasti ja korosti Saksan puheenvuoroissa unionin yhteisen politiikan hyödyntävän myös Venäjää, vaikka Putinin ja Lavrovin mukaan juuri unionin itäpolitiikka levittyessään Venäjän etupiirille oli kriisin perimmäisin syy.

Analysoimalla Saksan ja Ranskan kansallisen ulkopoliittikan eurooppalaistumista EU:n pakotepoliitikassa ei pystytä kovin syvällisesti arvioimaan, onko maiden positioiden eurooppalaistumisessa ja harmonisoitumisessa kyse juuri YUTP-rakenteiden luomasta paineesta vai yleisemmästä jäsenmaiden välisestä sosialisoitumisen prosessista. Pakotteet ovat itsessään osa YUTP:n institutionalisoituneita rakenteita, mutta tämä ei todista kansallisen politiikan eurooppalaistumisen johtuvan näistä rakenteista. YUTP:ssa jäsenmailla on paljon liikkumatilaa sen ollessa hallitustenvälinen foorumi. Hallitustenvälisestä luonteesta huolimatta YUTP on kehittynyt koko unionin poliittista yhtenäisyyttä heijastavaksi instituutioksi, jossa on pystytty merkittäviinkin ulko- ja turvallisuuspoliittisiin päätöksiin. Unionin Venäjälle asettamat pakotteet ehdottomasti ovat tällainen yhtenäisyyttä heijastava päätös. Saksan ja Ranskan politiikan eurooppalaistuminen on ollut monitasoista ja vaikuttanut kokonaisvaltaisesti maiden kansalliseen politiikkaan diplomaatiassa, kaupassa, YUTP:n eri osa-alueilla, maiden kansalliseen EU-politiikkaan ja EU:n yhteisiin politiikan eri osa-alueisiin. Tämän perusteella voidaan päätellä, että YUTP-rakenteilla (pakotteet ja itäinen kumppanuus) on ollut maiden politiikkaan sosiaalisesta paineesta kumpuava vaikutus. Toisaalta analyysi ja aikaisempi tutkimuskirjallisuus osoittivat myös pidemmän aikavälin eurooppalaistumista maiden politiikassa, joten yleisempi jäsenmaiden välinen sosialisoituminen on myös vaikuttanut.

Tutkimuksen myötä voidaan tehdä myös johtopäätöksiä kappaleessa 2 käydystä keskustelusta unionin ja jäsenmaiden toimijuudesta EU:n ulkopoliitikassa. Koko unionin kaksiraiteinen diplomaattiaan ja pakotteisiin nojaava Venäjä-politiikka Ukrainan kriisissä jäsentyy jäsenmaiden Saksan ja Ranskan johtamana. Berliini ja Pariisi valjastivat diplomaattiset resurssinsa neuvotteluhin Venäjän ja Ukrainan kanssa, mutta politiikan toinen raide eli pakotteet jäsentyivät unionin toimintana. Saksalla ja Ranskalla oli myös keskimäärin muita jäsenmaita enemmän vaikutusta pakotteiden sisältöön ja aikatauluun. EU:n Venäjä-pakotteissa EU-instituutiot jäivät kahden tutkitun jäsenmaan aktiivisuuden ja vaikutusvallan varjoon. Barroso ja Van Rompuy neuvottelivat pakotteiden sisällöstä erityisesti Ranskan ja Ison-Britannian välillä Mistral-kaupan vuoksi. Saksan vaatimuksesta pakotteet eivät koskeneet energiasektorilla maakaasua, joten EU:n johtohahmojen ja instituutioiden tehtäväksi jäi muiden jäsenmaiden taivuttelu yhteisen linjan muodostamiseksi. Tämä havainto vahvistaa kansallisen politiikan eurooppalaistumista kansallisten intressien heijastumisena Pariisista ja Berliinistä Brysselin suuntaan. YUTP:n ja Euroopan kokonaisvaltaisemman Venäjä-politiikan johdossa ovat jäsenmaat ja komissio on jäsentynyt pakotteita valmistelevana instituutiona. Työn aikaisempaan EU:n toimijoihin koskevaan keskusteluun viitaten näyttäisi siltä, että unionin edustajien tehtäväksi on jäänyt vain jäsenmaiden erimielisyyksien sovittaminen. Näin ollen YUTP:n hallitustenvälinen luonne olisi

vahvistunut EU:n pakotepolitiikan myötä ja (suuret) jäsenmaat eivät ole luovuttaneet vaikutusvaltaansa unionille ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.

Ranskan osalta EU:n yhteinen pakotepolitiikka näyttäytyi tutkimuksessa Ben Tonran kuvaamana strategisena haittoihin ja hyötyihin nojaavana pelinä, jonka pohjalta päätökset tulee tehdä oman vaikutusvaltansa maksimoimiseksi. Pariisi panosti diplomatiansa ja joutui lopulta myös luopumaan Mistral-kaupasta yhteiseurooppalaisen politiikan puolesta. Sitoutuminen yhteisiin arvoihin ja politiikkaan ovat vahvistaneet Ranskan kokonaisvaltaisempaa asemaa EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, jolla on arvoa jatkossa. Tämän vuoksi on myös epätodennäköistä, että Ranska luopuisi tai edes keventäisi pakotteita ilman merkittävää kehitystä Itä-Ukrainassa tai Krimillä.

Ulkopolitiikan eurooppalaistumisen analysoinnista voidaan tehdä myös alustavia johtopäätöksiä yleisemmästä EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan luonteesta. EU:n kauppasuhteet ja talouspolitiikka nousivat kertaheitolla unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ytimeen myös suurten valtojen kanssa toimittaessa. Pakotteiden tavoitteena oli painostaa Venäjää Ukrainan ja laajemmin yhteisen naapuruston tilanteen tasapainottamiseksi. EU:lla oli pelissä omat taloudelliset ja turvallisuuspoliittiset intressinsä. Painostaessaan Venäjää ja jatkaessaan Ukrainan integroimista talousrakenteisiinsa, unioni toteutti YUTP:n perustehtävää. EU:n ulko- ja turvallisuuspoliittinen toimijuus on jäsentynyt Venäjä-pakotteiden myötä yhä enemmän siviilivaltana ja pehmeän vallan hyödyntäjänä.

EU:n jäsenmaiden ulkopolitiikan eurooppalaistumisen prosessin analysointi julkisiin lähteisiin nojaten asettaa tutkimukselle pieniä rajoitteita. Eurooppalaistumisen prosessi tapahtuu osittain suljettujen ovien takana pääkaupunkien ja EU-pöytien välillä. Tutkimuksessa tätä ongelmaa on paikattu laajalla, kattavalla ja monipuolisella aineistolla, josta käy ilmi eurooppalaistumisen kehityksen pääpiirteet. Tutkimusta voisi syventää kattavilla haastatteluilla jäsenmaiden päätöksentekojärjestelmissä. Omat rajoitteensa tutkimukselle tuo myös aiheen ajankohtaisuus ja jatkuva kehitys. Vaikka tutkimus on rajattu pakotepolitiikan prosesseihin ja Saksan ja Ranskan politiikan eurooppalaistumiseen niissä, on eurooppalaistuminen jatkuvaa Ukrainan konfliktin ja EU:n Venäjä-suhteen kehityksessä. Näin ollen eurooppalaistumisen suunnat ja syvyydet ovat alttiita muutokselle pidemmällä aikavälillä kriisissä, minkä analysointi olisi jo uuteen tutkimusasetelmaan paneutumista. Tämän lisäksi Saksan ja Ranskan kansallisen politiikan eurooppalaistumisen tutkimista voisi jatkaa vertailevalla tutkimuksella, mikä vaatisi tutkimuksellisista syistä tätä tutkimusta yhdenmukaisemman aineiston. Komparatiivisen tutkimuksen myötä voitaisiin tehdä vielä syvällisempiä johtopäätöksiä juuri suurten jäsenmaiden liikkumatilasta yhteiseurooppalaisessa ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.

LÄHTEET

Primääriaineisto

European Council on Foreign Relations

European Council on Foreign Relations (2015a) *European Foreign Policy Scorecard 2015* (Lontoo: European Council on Foreign Relations).

European Council on Foreign Relations (2016) *European Foreign Policy Scorecard 2016* (Lontoo: European Council on Foreign Relations).

Kansainväliset järjestöt

Euroopan parlamentin tutkimuspalvelu (2015) ”At a glance – EU-Russia Trade”, *tutkimusraportti*, toukokuu, saatavissa:

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/557023/EPRS_ATA\(2015\)557023_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/557023/EPRS_ATA(2015)557023_EN.pdf), luettu 25.7.2016.

Euroopan unionin virallinen lehti (2014a) ”Neuvoston asetus (EU) N:o 833/2014, annettu 31 päivänä heinäkuuta 2014, rajoittavista toimenpiteistä Ukrainan tilannetta epävakauttavien Venäjän toimien johdosta”, *EUR-Lex*, asetus 833/2014.

Euroopan unionin virallinen lehti (2014b) ”Neuvoston asetus (EU) N:o 960/2014, annettu 8 päivänä syyskuuta 2014, rajoittavista toimenpiteistä Ukrainan tilannetta epävakauttavien Venäjän toimien johdosta annetun asetuksen (EU) N:o 833/2014 muuttamisesta”, *EUR-Lex*, asetus 960/2014.

International Monetary Fund (2016) “Report for Selected Countries and Subjects: France and Gross domestic product, constant prices”, *tilasto*, saatavissa:

http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=84&pr.y=2&sy=2010&ey=2020&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=132&s=NGDP_RPCH&grp=0&a=, luettu 28.7.2016.

OECD (2016) ”FDI financial flows by partner country BMD4: Inward and outward FDI by partner country”, *tilasto*.

Kansalaisjärjestöt

Scimia, Emanuele (2016) ”Germany is Real Target of Italy’s Opposition to Russia’s Planned Nord Stream Two”, *Eurasia Daily Monitor – Jamestown Foundation*, 13 (11).

WIFO - Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung (2015) “Disrupted Trade Relations Between the EU and Russia: The Potential Economic Consequences for the EU and Switzerland”, *lehdistötiedote tutkimuksesta*, 5. heinäkuuta, Wien, saatavissa:

http://www.wifo.ac.at/jart/prj3/wifo/resources/person_dokument/person_dokument.jart?publikationsid=58220&mime_type=application/pdf.

Lehdistötiedotteet ja hallitusten verkkosivut

Ranskan ulkoministeriö (2014a) ”Ukraine: Q&A - Excerpt from the daily press briefing”, *lehdistötilaisuus*, 27. helmikuuta, Pariisi, saatavissa: <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/ukraine/events/article/ukraine-q-a-excerpt-from-the-daily-19033>, luettu 26.7.2016.

Ranskan ulkoministeriö (2014d) ”La France et la Russie”, *ulkoministeriön maakansio*, saatavissa: <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/russie/la-france-et-la-russie/>, luettu 27.7.2016.

Saksan valtakunnankanslerin toimisto (2014a) ”Ukraine Crisis - EU acts resolutely”, *lehdistötiedote*, Bryssel/Berliini, 23. heinäkuuta, saatavissa: https://www.bundeskanzlerin.de/Content/EN/Artikel/2014/07_en/2014-07-23-ukraine-eu-aussenministerrat_en.html, luettu 18.7.2016.

Saksan valtakunnankanslerin toimisto (2014b) ”A strong, clear signal for Russia”, *lehdistötiedote*, Bryssel/Berliini, 28. heinäkuuta, saatavissa: https://www.bundeskanzlerin.de/Content/EN/Artikel/2014/07_en/2014-07-28-ukraine-eu-aussenministerrat_en.html, luettu 18.7.2016.

Saksan valtakunnankanslerin toimisto (2014c) ”Sanctions - not an end in themselves, but unavoidable”, *lehdistötiedote*, Berliini, 30. heinäkuuta, saatavissa: https://www.bundeskanzlerin.de/Content/EN/Artikel/2014/07_en/2014-07-29-eu-sanktionen_en.html, luettu 18.7.2016.

Media

BBC (2014) ”Top diplomats seek Ukraine solution in Paris talks”, *BBC.com*, 5. maaliskuuta.

Boulevard Extérieur (2014) ”’Engager’ La Russie”, *Boulevard-Extérieur.com*, 30. lokakuuta.

Bryant, Chris (2014) ”Siemens CEO meets Putin and commits company to Russia”, *Financial Times*, 26. maaliskuuta; <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/6d774238-b506-11e3-a746-00144feabdc0.html#axzz46FqWnp7F>, luettu 19.4.2016.

Carnegy, Hugh (2014) ”Spotlight on French military deal with Russia”, *Financial Times*, 7. maaliskuuta.

Carnegy, Hugh ja Spiegel, Peter (2014) ”Row erupts over French warship ahead of European sanctions talks”, *Financial Times*, 22. heinäkuuta.

Frankfurter Allgemeine Zeitung (2014) ”Merkel will ‘enge Partnerschaft mit Russland’ fortsetzen”, *Faz.net*, 15. toukokuuta.

Heisbourg, Francois (2014) ”France needs support to cancel the misbegotten Mistral sale”, *Financial Times*, 23. heinäkuuta.

Kerber, Markus (2014) ”German industry should speak hard truths to Putin”, *Financial Times*, 7. toukokuuta.

Kirschbaum, Erik (2014) "Putin's apologist? Germany's Schröder says they're just friends", *Reuters*, 27. maaliskuuta; <http://www.reuters.com/article/ukraine-russia-schroeder-idUSL5N0MN3ZI20140327>, luettu 18.4.2016.

Moscow Times (2014a) "Germany Pushing Non-EU Countries to Join Sanctions", 31. heinäkuuta.

Moscow Times (2014b) "How Sanctions Against Russia Have Affected European Companies", 7. elokuuta.

Moscow Times (2014c) "Germany Blocks Sale of Combat Simulators to Russia", 4. elokuuta.

Moscow Times (2014d) "Total Stopped Buying Novatek Shares After Ukraine Plane Crash", 30. heinäkuuta.

Moscow Times (2015) "Slovak Prime Minister Feels 'Betrayed' by EU's Nordstream Deal With Russia", 10. syyskuuta.

New York Times (2014) "In Reversal, Germany Cools to Russian Investment", 28. joulukuuta.

Norman, Laurence (2015) "Ukraine Prime Minister Calls on EU to Block Nord Stream II Pipeline project", *The Wall Street Journal*, 7. joulukuuta; <http://www.wsj.com/articles/ukraine-prime-minister-calls-on-eu-to-ban-nord-stream-ii-pipeline-project-1449493087>, luettu 18.4.2016.

Pagano, Margareta (2014) "Land for gas: Merkel and Putin discussed secret deal could end Ukraine crisis", *Independent*, 31. heinäkuuta.

Quinault Maupois, Tristan (2015) "Nicolas Sarkozy légitime l'annexion de la Crimée par la Russie", *Le Figaro*, 10. helmikuuta.

Reuters (2014a) "German industry lobby supports tougher sanctions on Russia", *Reuters.com*, 28. heinäkuuta, saatavissa: <http://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-sanctions-germany-idUSL6N0Q31ID20140728>, luettu 19.4.2016.

Reuters (2014c) "D-Day spirit: France, Germany bring together Russia, Ukraine leaders", 8. kesäkuuta.

Reuters (2014d) "Putin drops South Stream gas pipeline to EU, courts Turkey", 1. joulukuuta.

Reuters (2015) "German business lobby groups call for Russia's inclusion in G7", *Reuters.com*, 31. toukokuuta, saatavissa: <http://www.reuters.com/article/us-germany-g7-russia-idUSKBN0OG0FR20150531>, luettu 19.4.2016.

Shiryaevskaya, Anna ja Strzelecki, Marek (2014) "Europe Seen Paying Twice as Much to Replace Russian Gas", *Bloomberg*, 28. maaliskuuta.

Spiegel, Peter (2014) "Brussels chiefs urge EU states to approve tough curbs on Russia", *Financial Times*, 25. heinäkuuta.

Spiegel, Peter, Stacey, Kiran ja Wagstyl, Stefan (2014) "UK urges tougher EU sanctions on Russia", *Financial Times*, 22. heinäkuuta.

Spiegel Staff (2014b) "Dancing with the Bear: Merkel Seeks a Hardline on Putin", *Spiegel Online*, 24. maaliskuuta; <http://www.spiegel.de/international/germany/merkel-and-europe-search-for-an-adequate-response-to-putin-a-960378.html>, luettu 21.7.2016.

Steinhauser, Gabrielle (2015) "Germany's Merkel Defends Russian Gas Pipeline Plan", *The Wall Street Journal*, 18. joulukuuta; <http://www.wsj.com/articles/germanys-merkel-defends-russian-gas-pipeline-plan-1450447499>, luettu 18.4.2016.

Wagstyl, Stefan (2014a) "Steinmeier feels pressure as outburst goes viral online", *Financial Times*, 23. toukokuuta.

Wagstyl, Stefan (2014b) "German business leader softens opposition to EU sanctions on Russia", *Financial Times*, 25. heinäkuuta.

Puheet ja lausunnot

Fabius, Laurent (2014) "Ukraine – Statements by Laurent Fabius at his joint press conference with his Irish counterpart", *ulkoministerin julkilausuma*, 13. maaliskuuta, Pariisi, saatavissa: <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/ukraine/events/article/ukraine-statements-by-laurent>, luettu 27.7.2016.

Hollande, François (2014a) "Déclaration lors de l'arrivée à la réunion extraordinaire des chefs d'Etat et de gouvernement de l'Union européenne consacrée à l'Ukraine", *presidentin julkilausuma*, 6. maaliskuuta, Pariisi, saatavissa: <http://www.elysee.fr/declarations/article/declaration-lors-de-l-arrivee-a-la-reunion-extraordinaire-des-chefs-d-etat-et-de-gouvernement-de-l-union-europeenne-consacree-a-l-ukraine/>, luettu 25.7.2016.

Hollande, François (2014b) "Déclaration du président de la République lors de son arrivée au Conseil européen", *presidentin julkilausuma*, 20. maaliskuuta, Pariisi, saatavissa: <http://www.elysee.fr/declarations/article/declaration-du-president-de-la-republique-lors-de-son-arrivee-au-conseil-europeen-euco/>, luettu 25.7.2016.

Hollande, François (2014c) "Conférence de presse lors du sommet de l'OTAN à Newport", *lausunnot lehdistötilaisuudessa*, 5. syyskuuta, Newport, saatavissa: <http://www.elysee.fr/conferences-de-presse/article/conference-de-presse-lors-du-sommet-de-l-otan-a-newport/>, luettu 28.7.2016.

Hollande, François ja Merkel, Angela (2014) "Déclaration conjointe du président de la République et de la Chancelière de la République Fédérale d'Allemagne", *presidentin ja liittokanslerin yhteinen julkilausuma*, 10. toukokuuta, saatavissa: <http://www.elysee.fr/declarations/article/declaration-conjointe-du-president-de-la-republique-et-de-la-chanceliere-de-la-republique-federale-d-allemande/>, luettu 28.7.2016.

Merkel, Angela (2014a) "Policy statement by Federal Chancellor Angela Merkel on the situation in Ukraine", *puhe Bundestagille*, Berliini, 13. maaliskuuta, saatavissa: https://www.bundesregierung.de/Content/EN/Reden/2014/2014-03-13-regierungserklaerung-ukraine_en.html, luettu 18.7.2016.

Merkel, Angela (2014b) "Speech by Federal Chancellor Angela Merkel at the U.S. Chamber of Commerce", *puhe*, Washington D.C., 2. toukokuuta, saatavissa:

https://www.bundesregierung.de/Content/EN/Reden/2014/2014-05-12-us-handelskammer_en.html?nn=393812, luettu 18.7.2016.

Merkel, Angela (2014c) ”Speech by Federal Chancellor Angela Merkel at the Reception for the Diplomatic Corps at the Federal Chancellery”, *puhe*, Berliini, 11. kesäkuuta, saatavissa: https://www.bundesregierung.de/Content/EN/Reden/2014/2014-06-11-diplomatisches-corps_en.html?nn=393812, luettu 18.7.2016.

Merkel, Angela (2014d) ”Speech by Federal Chancellor Angela Merkel at the Lowy Institute for International Policy”, *puhe*, Sydney, 17. marraskuuta, saatavissa: https://www.bundesregierung.de/Content/EN/Reden/2014/2014-11-17-merkel-lowy-institute-sydney_en.html?nn=393812, luettu 18.7.2016.

Ranskan ulkoministeriö (2014b) ”Situation in Ukraine - Joint declaration by the Foreign Ministers of Poland, Germany and France”, *yhteinen julkilausuma*, 28. helmikuuta, saatavissa: <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/ukraine/events/article/situation-in-ukraine-joint>, luettu 26.7.2016.

Ranskan ulkoministeriö (2014c) ”Ukraine – Statement by the Foreign Ministry Spokesman”, *Ulkoministeriön tiedottajan lausunto*, 13. maaliskuuta, Pariisi, saatavissa: <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/ukraine/events/article/ukraine-statement-by-the-foreign>, luettu 27.7.2016.

meierSaksan ulkoministeriö (2014) ”Joint Statement on Ukraine of the Weimar Triangle Foreign Ministers Frank-Walter Steinmeier (Germany), Laurent Fabius (France), and Radoslaw Sikorski (Poland) in Weimar”, *yhteinen julkilausuma*, Weimar, 31. maaliskuuta, saatavissa: http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Infoservice/Presse/Meldungen/2014/140331_Gemeinsame_Erkl%C3%A4rung_zur_Ukraine.html, luettu 18.7.2016.

Steinmeier, Frank-Walter (2013) ”Speech by Dr Frank-Walter Steinmeier, Federal Minister for Foreign Affairs, at the handover ceremony on 17 December 2013”, *virkaanastujaispuhe*, Berliini, 17. joulukuuta, saatavissa: http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Infoservice/Presse/Reden/2013/131217-BM_Antrittsrede.html, luettu 18.7.2017.

Steinmeier, Frank-Walter (2014b) ”Policy Statement by Foreign Minister Frank-Walter Steinmeier in the German Bundestag on Germany’s foreign, European and human rights policy”, *puhe*, Berliini, 29. tammikuuta, saatavissa: http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Infoservice/Presse/Reden/2014/140129-BM_BT-aussenpol.html, luettu 18.7.2016.

Steinmeier, Frank-Walter (2014c) ”Speech by Foreign Minister Frank Walter Steinmeier at the 50th Munich Security Conference”, *puhe*, München, 1. helmikuuta, saatavissa: http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Infoservice/Presse/Reden/2014/140201-BM_M%C3%BCSiKo.html, luettu 18.7.2016.

Van Rompuy, Herman (2014) ”Van Rompuy’s letter on Russia: the complete text”, *Financial Times*, 25. heinäkuuta, saatavissa: <http://blogs.ft.com/brusselsblog/2014/07/25/van-rompuys-letter-on-russia-the-complete-text/>, luettu 28.7.2016.

Ulkopoliittisia asiakirjoja ja sopimuksia

Ukrainaa koskeva Geneven julistus (2014), saatavissa:
<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/04/224957.htm>, luettu 20.7.2016.

Sekundäärilähteet

Kansainväliset järjestöt

EU Newsroom (2015) ”EU sanctions against Russia over Ukraine crisis”, saatavissa:
http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm, luettu 8.2.2015.

EUAM Ukraine (2015) ”Mission description”, saatavissa: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/euam-ukraine/index_en.html, luettu 8.2.2015.

Euroopan komissio (1992) *Developing Industrial Cooperation with Central and Eastern Europe and the Independent States of the Former Soviet Union – Communication from the Commission to the Council and the European Parliament*, SEC(92) 363 final, 13. maaliskuuta, Bryssel.

Euroopan komissio (2016) ”European Union, Trade in goods with Russia”, *Komission kauppapolitiikan pääosaston dokumentti*, saatavissa:
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf, luettu 20.6.2016.

Euroopan ulkosuhdehallinto (2008) ”Declaration by the Presidency of the Council of the European Union after the Russian authorities' recognition of the independence of Abkhazia and South Ossetia”, *Julkilausuma*, 26. elokuuta, saatavissa:
http://eeas.europa.eu/delegations/georgia/press_corner/all_news/news/2008/20080826_01_en.htm, luettu 23.6.2016.

Euroopan ulkosuhdehallinto (2015a) ”EU Defence Ministers ready to assist France after Paris Attacks”, uutinen, saatavissa: http://eeas.europa.eu/top_stories/2015/171115_fac_defence_france_en.htm, luettu 4.5.2016.

Euroopan ulkosuhdehallinto (2015b) ”Ongoing missions and operations”, saatavissa:
<http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/>, luettu 5.2.2015.

Euroopan ulkosuhdehallinto (2016) ”EU relations with Russia”, *Ulkosuhdehallinnon virallinen internetsivu EU:n Venäjä-suhteista*, saatavissa: http://eeas.europa.eu/russia/about/index_en.htm, luettu 20.6.2016.

Euroopan unioni (1992) ’Treaty on European Union’, Maastricht 7. helmikuuta, saatavissa:
http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf, luettu 29.9.2015.

Euroopan unioni (1997) ”Amsterdamin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen, Euroopan yhteisöjen perustamissopimusten ja niihin liittyvien tiettyjen asiakirjojen muuttamisesta”, Amsterdam 2. lokakuuta, saatavissa: <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-fi.pdf>, luettu 29.9.2015.

Euroopan unioni (2007) ”Lissabonin sopimus - Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan yhteisön perustamissopimuksen muuttamisesta”, Lissabon 13. joulukuuta, saatavissa:

<http://www.eurooppatiedotus.fi/public/download.aspx?ID=82341&GUID=%7b4f1a14e9-8ef1-48e3-8db2-b5598b0155c4%7d>, luettu 29.9.2015.

Euroopan unioni (2012) ”Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoidut toisinnot”, *Euroopan unionin virallinen lehti*, C 326, saatavissa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=OJ:C:2012:326:TOC>, luettu 5.10.2015.

Euroopan unionin edustusto Venäjällä (2016) ”Chronology of Bilateral Relations: 1991-201”, *Euroopan ulkosuhdehallinto*, saatavissa: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/chronology/1991-2011/index_en.htm, luettu 17.6.2016.

Euroopan unionin neuvosto (2001a) ”Statement of Improving European Military Capabilities”, ote 2386. neuvoston tapaamisen lehdistötiedotteesta, 19–20. marraskuuta Bryssel, saatavissa: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/European%20Capability%20Action%20Plan%20-%20Excerpt%20Press%20Release%20November%202001.pdf>, luettu 2.10.2015.

Euroopan unionin neuvosto (2001b) ”Presidency conclusions - European Council Meeting in Laeken 14 and 15 December 2001”, SN 300/1/01 REV 1, saatavissa: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/68827.pdf, luettu 2.10.2015.

Euroopan unionin turvallisuusalan tutkimuslaitos (2000) ”Joint Declaration issued at the British-French Summit, Saint Malo, France”, 3—4. joulukuuta, saatavissa: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/French-British%20Summit%20Declaration,%20Saint-Malo,%201998%20-%20EN.pdf>, luettu 10.5.2016.

Euroopan unionin turvallisuusalan tutkimuslaitos (2014) *Yearbook of European Security 2014* (Condé-sur-Noireau: Euroopan unionin turvallisuusalan tutkimuslaitos).

Euroopan unionin ulkoasianneuvoston päätelmät (2014a) ”Council conclusions on Ukraine – Foreign Affairs Council Meeting”, 17. maaliskuuta, Bryssel, saatavissa: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/141601.pdf, luettu 29.6.2016.

Euroopan unionin ulkoasianneuvoston päätelmät (2014b) ”Council conclusions on Ukraine – Foreign Affairs Council Meeting”, 23. kesäkuuta, Luxemburg, saatavissa: <http://www.consilium.europa.eu/en/workarea/downloadAsset.aspx?id=15968>, luettu 29.6.2016.

Eurooppa-neuvosto (1999a) *Venäjää koskeva Euroopan Unionin yhteinen strategia*, 1999/414/YUTP, 4. kesäkuuta Kölnissä, Euroopan yhteisöjen virallinen lehti.

Eurooppa-neuvosto (1999b) ”Presidency Conclusions – Annex II: Declaration on Chechnya”, Helsinki 10—11 joulukuuta.

Eurooppa-neuvosto (2000) ”Conclusions of the Presidency – V External Relations – A. Russia”, Santa Maria Da Feira, 19—20 kesäkuuta.

Eurooppa-neuvosto (2003) ”EU-Russia Summit – Joint Statement”, 9937/03 (*Presse 154*), 31. toukokuuta, Pietari, saatavissa: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/75969.pdf, luettu 16.6.2016.

Eurooppa-neuvosto (2005) ”15th EU-Russia Summit – Road Maps”, 8799/05 ADD 1 (*Presse 110*), 10 toukokuuta, Moskova, saatavissa: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/84815.pdf>, luettu 21.6.2016.

Eurooppa-neuvosto (2014a) ”Päätelmät”, 20. ja 21. maaliskuuta, Bryssel, saatavissa: <http://www.consilium.europa.eu/fi/workarea/downloadasset.aspx?id=15235>, luettu 29.6.2016.

Eurooppa-neuvosto (2014b) ”Päätelmät”, 26. ja 27. kesäkuuta, Bryssel, saatavissa: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2014/06/pdf/EUROPEAN-COUNCIL-2627-JUNE-2014---CONCLUSIONS/>, luettu 29.6.2016.

Eurooppa-neuvosto (2014c) ”Päätelmät”, 16. heinäkuuta, Bryssel, saatavissa: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/143990.pdf, luettu 29.6.2016.

Eurooppa-neuvosto (2014d) ”Rajoittavat lisätoimenpiteet eli talouspakotteet Venäjän Ukrainan itäosassa toteuttamien toimien johdosta”, 31. heinäkuuta, Bryssel, saatavissa: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2014/07/pdf/Adoption-of-agreed-restrictive-measures-in-view-of-Russia-s-role-in-Eastern-Ukraine/>, luettu 30.6.2016.

Eurooppa-neuvosto (2014e) ”Eurooppa-neuvoston puheenjohtajan Herman Van Rompuyn ja Euroopan komission puheenjohtajan Euroopan unionin puolesta antama julkilausuma Venäjään kohdistettavista rajoittavista lisätoimenpiteistä”, Bryssel, 29. heinäkuuta, EUCO 158/14, saatavissa: <http://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2014/07/pdf/Eurooppa-neuvoston-puheenjohtajan-Herman-Van-Rompuyn-ja-Euroopan-komission-puheenjohtajan-Euroopan-unionin-puolesta-antama-julkilausuma-Ven%C3%A4j%C3%A4n-kohdistettavista-rajoittavista-lis%C3%A4toimenpiteist%C3%A4/>, luettu 30.6.2016.

Eurooppa-neuvosto (2014f) ”Reinforced restrictive measures against Russia”, *lehdistötiedote*, 11. syyskuuta, Bryssel, saatavissa: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2014/09/pdf/Reinforced-restrictive-measures-against-Russia/>, luettu 30.6.2016.

Eurooppa-neuvosto (2016) ”Timeline - EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine”, *kronologi EU:n pakotteista vastauksena Ukrainan kriisiin*, saatavissa: <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>, luettu 29.6.2016.

European Council on Foreign Relations (2015b) “Article 42.7: An explainer”, *kommentti*, 19. marraskuuta, saatavissa: http://www.ecfr.eu/article/commentary_article_427_an_explainer5019, luettu 15.9.2016.

Eurostat (2016) “International Trade – EU28 trade by Member State, by partner and by product group”, *tilasto*, saatavissa: <http://ec.europa.eu/eurostat/en/data/database>, luettu 20.6.2016.

EUR-Lex (1997) *KUMPPANUUS- JA YHTEISTYÖSOPIMUS kumppanuuden perustamisesta Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Venäjän federaation kesken*, Euroopan yhteisöjen virallinen lehti, L 327/3, saatavissa: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:70f7046b-4dca-476f-a80a-8438fe467bbb.0004.02/DOC_1&format=PDF, luettu 25.5.2016.

EUR-Lex (2010) ”Maastrichtin sopimus Euroopan unionista”, tiivistelmät EU:n lainsäädännöstä, saatavissa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=URISERV:xy0026>, luettu 29.9.2015.

Länsi-Euroopan unioni (1987) *Platform on European Security Interests*, 27. lokakuuta, Haag.

Nato Review (2015) ”The Ukraine crises and NATO-Russia relations”, saatavissa: <http://www.nato.int/docu/review/2014/russia-ukraine-nato-crisis/Ukraine-crisis-NATO-Russia-relations/EN/index.htm>, luettu 3.2.2015.

Kirjallisuus

Aalto, Pami ja Westphal, Kristen (2008) ”Introduction”, teoksessa Aalto, Pami (toim.) *The EU-Russian Energy Dialogue: Europe’s Future Energy Security* (Aldershot: Ashgate).

Ademeit, Hannes (2015) ”German-Russian Relations: Change of Paradigm versus ‘Business as Usual’”, *Study Committee for Franco-German Relations*, helmikuu, saatavissa: http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ndc_120_adomeit_en_0.pdf, luettu 1.8.2016.

Aggestam, Lisbeth (2004) *A European Foreign Policy? Role Conceptions and the Politics of Identity in Britain, France and Germany* (Tukholma: Statsvetenskapliga insitutionen).

Arbatov, Alexei (1997) ”Russian Foreign Policy Thinking in Transition”, teoksessa Baranovsky, Vladimir (toim.) *Russia and Europe: The Emerging Security Agenda* (Tukholma ja Oxford: SIPRI ja Oxford University Press).

Arbatov, Nadia (2002) ”Russian – Western Relations after 11 September: Selective Cooperation versus Partnership (a Russian View)”, *Political Quarterly*, 73 (Supplement 1): 154—171.

Balfour, Rosa ja Raik, Kristi (toim.) (2013) ”The European External Action Service and National Diplomacies”, *EPC Issue Paper*, 73.

Becker, Jeffrey (1998) ”Asserting EU cohesion: Common foreign and security policy and the relaunch of Europe”, *European Security*, 7(4): 12—32.

Bindi, Federiga (2012) ”European Foreign Policy: A Historical Overview”, teoksessa Irina Angelescu ja Bindi, Federiga, *The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe’s Role in the World* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press).

Borzell, Tanja (2005) ”Europeanisation: how the European Union interacts with its member states”, teoksessa Bulmer, Simon ja Lequesne, Christian (toim.) *The Member States of the European Union* (Oxford: Oxford University Press).

Bozo, Frédéric (1995) ”France and security in the new Europe: between the Gaullist legacy and the search for a new model”, teoksessa Flynn, Gregory (toim.) *Remaking The Hexagone: The New France In the New Europe* (Boulder: Westview Press).

Bulmer, Simon (2007) ”Theorizing Europeanization”, teoksessa Graziano, Paolo ja Vink, Maarten P. (toim.) *Europeanization: New Research Agendas* (New York: Palgrave MacMillan).

Buzan, Barry and Gonzalez-Pelaez, Ana (2005), “‘International community’ after Iraq, *International Affairs*, 81(1): 31–52.

- Cadier, David (2016) "Detour or Direction? The Europeanisation of France's Policies Towards Russia", *Briefing Paper* 195, toukokuu, Ulkopoliittinen Instituutti.
- Charillon, Frédéric ja Wong, Ruben (2011) "France: Europeanization by default", teoksessa Wong & Hill (toim.) *National and European foreign policies - Towards Europeanization* (New York: Routledge).
- Chivvis, Christopher ja Rid, Thomas (2009) "The Roots of Germany's Russia Policy", *Survival*, 51(2):105—122.
- David, Maxine ja Romanova, Tatiana (2015) "Modernisation in EU–Russian Relations: Past, Present, and Future", *European Politics and Society*, 16(1): 1—10.
- David, Maxine, Gower, Jackie ja Haukkala, Hiski (2013) (toim.) *National Perspectives on Russia – European foreign policy in the making?* (New York: Routledge).
- Daehnhardt, Patricia (2011) "Germany in the European Union", teoksessa Wong & Hill (toim.) *National and European foreign policies - Towards Europeanization* (New York: Routledge).
- Delcour, Laure (2016) *Shaping the Post-Soviet Space? EU Policies and Approaches to Region-Building* (Farnham: Ashgate Publishing Limited).
- Eliassen, Kjell (1998) *Foreign and Security Policy in the European Union* (London: Sage Publications Ltd).
- Emerson, Michael (2005) "EU-Russia: Four Common Spaces and the Proliferation of the Fuzzy", *CEPS Policy Brief*, No 71/toukokuu, saatavissa: <https://www.ceps.eu/system/files/book/1224.pdf>.
- Eskola, Jari (2001), "Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta", teoksessa Aaltola, Juhani ja Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (Jyväskylä: PS-kustannus): 133-157.
- Eskola, Jari ja Suoranta, Juha (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen* (Tampere: Vastapaino).
- Forsberg, Tuomas (2016a) "From Ostpolitik to 'frostpolitik'? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia", *International Affairs*, 92(1): 21—42.
- Forsberg, Tuomas (2016b) "The domestic sources of German Foreign Policy Towards Russia", teoksessa Helwig, Niklas (toim.) *Europe's New Political Engine: Germany's role in the EU's foreign and security policy* (Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti).
- Forsberg, Tuomas ja Haukkala, Hiski (2016) *The European Union and Russia* (Lontoo: Palgrave).
- Forsberg, Tuomas ja Herd, Graeme (2005) "The EU, Human Rights, and the Russo-Chechen Conflict", *Political Science Quarterly*, 120 (3): 455—478.
- Forster, A ja Wallace, W. (2000) "Common Foreign and Security Policy: From Shadow to Substance", teoksessa Wallace, H. ja Wallace, W. (toim.) *Policy-Making in the European Union* (Oxford: Oxford University Press).

- Gardner, Hall (2003) "The Iraq Crisis and Its Impact on the Future of EU-US Relations: An American View", *The Cicero Foundation*, saatavissa: http://www.cicerofoundation.org/pdf/gardner_iraq.pdf, luettu 2.10.2015.
- Ginsberg, Roy (2001) *The European Union in International Politics: Baptism by Fire* (Maryland: Rowman and Littlefield).
- Goetz, Klaus (1999) "Integration Policy in a Europeanized State: Germany and the IGC", *Journal of European Public Policy*, 3 (1): 23—44.
- Gomart, Thomas (2007) "France's Russia Policy: Balancing Interests and Values", *The Washington Quarterly*, 30 (2): 147—155.
- Gower, Jackie ja Timmins, Graham (2007) "Conclusion – Russia and Europe: An Uneasy Partnership", teoksessa Gower, Jackie ja Timmins, Graham (toim.) (2007) *Russia and Europe in the Twenty-First Century: An Uneasy Partnership* (London: Anthem Press).
- Gretskiy, Igor, Treshchenkov, Evgeny ja Golubev, Konstantin (2014) "Russia's perceptions and misperceptions of the EU Eastern Partnership", *Communist and Post-Communist Studies*, 47 (3—4): 375—383.
- Gross, Eva (2007) "Germany and European Security and Defence Cooperation: The Europeanization of National Crisis Management Policies?", *Security dialogue*, 38(4): 501–520.
- Gustafson, Thane (2012) *Wheel of Fortune: The Battle for Oil and Power in Russia* (Cambridge: Harvard University Press).
- Haukkala, Hiski (2010) *The EU–Russia Strategic Partnership: The Limits of Post-Sovereignty in International Relations* (Lontoo ja New York: Routledge).
- Helwig, Niklas (2014) "The High Representative 3.0 - taking EU foreign policy to the next level", *FIIA briefing paper 155*, Finnish Institute for Foreign Affairs, toukokuu, saatavissa: http://www.fiaa.fi/fi/publication/419/the_high_representative_3.0/.
- Helwig, Niklas (2016) *Europe's New Political Engine: Germany's role in the EU's foreign and security policy* (Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs).
- Helwig, Niklas ja Rüger, Carolin (2014) "In Search of a Role for the High Representative: The Legacy of Catherine Ashton", *The International Spectator*, 49(4): 1-17.
- Hill, Christopher (2004) "Renationalizing or Regrouping? EU Foreign Policy Since 11 September 2001", *Journal of Common Market Studies*, 42(1): 143–163.
- Hill, Christopher ja Wong, Reuben (2011) "Many actors, one path? The meaning of Europeanization in the context of foreign policy", teoksessa Wong & Hill (toim.) *National and European foreign policies - Towards Europeanization* (New York: Routledge).
- IHS Markit (2007) "Total Chosen to Partner Gazprom in Developing Shtokman Gas Field", *HIS – Same-day Analysis*, 13. heinääkuta, saatavissa: <https://www.ihs.com/country-industry-forecasting.html?ID=106597878>, luettu 12.5.2016.

- Jeffery, Charlie ja Hyde-Price, Adrian (2001) "Germany in the European Union: Constructing Normality", *Journal of Common Market Studies*, 39 (4): 659—717.
- Jacobs, An (2012a) "EU Crisis Management in Berlin: The Fall of Ministerial Walls?", *West European Politics*, 35(3): 466–490.
- Jacobs, An (2012b) "Explaining institutional Europeanisation in security and defence: the German administration under Schröder and Merkel", *European Security*, 21(3): 414–431.
- James, Scott (2010) "Adapting to Brussels: Europeanization of the core executive and the 'strategic-projection' model", *Journal of European Public Policy*, 17(6): 818–835.
- Kalinichenko, Paul (2016) "Shared values and interests in the conflictual relationship between the EU and Russia", teoksessa Poli, Sara (toim.) *The European Neighbourhood Policy – Values and Principles* (Abingdon: Routledge).
- Keukeleire, Stephan (2003) "The European Union as a diplomatic actor: internal, traditional, and structural diplomacy", *Diplomacy and statecraft*, 14 (3): 31-56.
- Keukeleire, Stephan ja Delreux, Tom (2008) *The Foreign Policy of the European Union* (New York: Palgrave Macmillan).
- Keukeleire, Stephan ja Delreux, Tom (2014) *The Foreign Policy of the European Union*, toinen painos (Basingstoke: Palgrave Macmillan).
- Kozyrev, Andrei (1992) "Russia: A Chance for Survival", *Foreign Affairs*, 71(2): 1—16.
- Ladrech, Robert (2010) *Europeanization and National Politics* (New York: Palgrave MacMillan).
- Le Noan, Rachel (2013) "France", teoksessa David, Maxine, Gower, Jackie ja Haukkala, Hiski (toim.) *National Perspectives on Russia – European foreign policy in the making?* (New York: Routledge).
- Lehne, Stefan (2012) *The big three in EU foreign policy* (Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace).
- Light, Margot (2008) "Russia and the EU: Strategic Partners or Strategic Rivals?", *Journal of Common Market Studies*, 46 (Supplement 1): 7—27.
- Lippert, Barbara (1993) "Questions and Scenarios on EC-CIS/Republics Relations: An Outline on the Political Dimension", teoksessa Ehrhart, Hans-Georg, Kreikemeyer, Anna ja Zagorski, Andrei (toim.) *The Former Soviet Union and European Security: Between Integration and Disintegration* (Baden-Baden: Nomos).
- Lynch, Dov (2004) "Russia's Strategic Partnership with Europe", *The Washington Quarterly*, 27 (2): 99—118.
- Lynch, Dov (2005) "Misperceptions and divergences", teoksessa Lynch, Dov (toim.) *What Russia sees*, Chaillot Paper 74, tammikuu (Pariisi: Euroopan unionin turvallisuusalan tutkimuslaitos).

Lyubashenko, Igor (2014) "Euromaidan: From the students' protest to mass uprising", teoksessa Bachmann, Klaus ja Lyubashenko, Igor (toim.) *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention - Ukraine's complex transition* (Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH).

Major, Claudia (2005) "Europeanisation and Foreign and Security Policy - Undermining or Rescuing the Nation State?", *Politics*, 25(3): 175–190.

Manners, Ian ja Whitman, Richard (2000) *The Foreign Policies of European Union Member States* (Manchester: Manchester University Press).

Manners, Ian (2002) "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *Journal of Common Market Studies*, 40 (2): 235–58.

Menon, Anand (1995) "From Independence to Cooperation: France, NATO and European Security", *International Affairs*, 71(1): 19—34.

Menon, Anand (2004) "From crisis to catharsis: ESDP after Iraq", *International Affairs*, 80 (4): 631–648.

Miskimmon, Alister ja Paterson, William (2003) "Foreign and Security Policy: on the cusp between Transformation and Accommodatin", teoksessa Dyson, Kenneth ja Goetz, Klaus (toim.) *Germany, Europe and the Politics of Constraint* (Oxford: Oxford University Press).

Moshes, Arkady (2012) "Russia's European policy under Medvedev: how sustainable is a new compromise?", *International Affairs*, 81 (1): 17—30.

Moshes, Arkady (2016) "Vuosi Minsk II:n jälkeen: Onko sopimuksella tulevaisuutta?", *FIIA Comment*, 4/2016, helmikuu, saatavissa:
http://www.fiia.fi/fi/publication/565/vuosi_minsk_ii_n_jalkeen/.

Moumoutzis, Kyriakos (2011) "Still Fashionable yet Useless? Addressing Problems with Research on the Europeanization of Foreign Policy", *Journal of Common Market Studies*, 49(3): 607-629.

Neumann, Iver (1998) *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation* (Minneapolis: Minnesota University Press)

Olsen, Johan (2002) "The Many Faces of Europeanisation", *Journal of Common Market Studies*, 40 (5): 921—952.

Olsen, Johan (2003) "Towards a European administrative space?", *Journal of European Public Policy*, 10(4): 506–531.

Pachta, Lukáš (2003) "France: driving force of the EU Common Foreign and Security Policy?", *EUROPEUM Institute for European Policy*, saatavissa:
http://pdc.ceu.hu/archive/00002117/01/France_Lukas_Pachta.pdf, luettu 5.7.2016.

Pannier, Alice ja Schmitt, Olivier (2014) "Institutionalised cooperation and policy convergence in European defence: lessons from the relations between France, Germany and the UK", *European Security*, 23(3): 270–289.

- Popescu, Nicu, Leonard, Mark ja Wilson, Andrew (2008) "Can the EU Win the Peace In Georgia", *European Council on Foreign Relations*, saatavissa: http://ecfr.3cdn.net/4bbadbbddd56f3daa1_pym6bh1g1.pdf.
- Radaelli, Claudio (2004) "Europeanisation: Solution or problem?", *European Integration online Papers (EIoP)*, 8 (16), saatavissa: <http://www.eiop.or.at/eiop/pdf/2004-016.pdf>.
- Rahr, Alexander (2007) "Germany and Russia: A Special Relationship", *Washington Quarterly*, 30(2): 137—145.
- Raik, Kristi (2015) "EU:n ulkopoliittisten toimijoiden ei pidä kilpailla keskenään: Saksan johtajuus Ukrainan kriisissä on vahvistanut unionia", *FIIA Comment 8/2015* (Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti).
- Raik, Kristi, Niklas Helwig ja Juha Jokela (2014) "EU sanctions against Russia: Europe brings a hard edge to its economic power", *FiiA Briefing Paper 162* (Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti).
- Rieker, Pernille (2006) "From Common Defence to Comprehensive Security: Towards the Europeanization of French Foreign and Security Policy?", *Security Dialogue*, 37(4): 509–528.
- Schuette, Rolf (2004) "EU-Russia Relations: Interests and Values – A European Perspective", *Carnegie Papers*, joulukuu, numero 54 (Washington: Carnegie Endowment for International Peace).
- Smith, Hazel (2002) *European Union Foreign Policy: What It Is and What It Does* (London: Pluto Press).
- Smith, Karen (1999) *The Making of EU foreign policy: The Case of Eastern Europe* (Basingstoke: Macmillan).
- Socor, Vladimir (2010) "Meseberg Process: Germany Testing EU-Russia Security Cooperation Potential", *Eurasia Daily Monitor*, 7 (191), The Jamestown Foundation.
- Speck, Ulrich (2015) "German Power and the Ukraine Conflict", *Carnegie Europe -artikkeli*, saatavissa: <http://carnegieeurope.eu/2015/03/26/german-power-and-ukraine-conflict/i4ye>, luettu 22.10.2015.
- Stewart, Susan (2013) "Germany", teoksessa David, Maxine, Gower, Jackie ja Haukkala, Hiski (toim.) *National Perspectives on Russia – European foreign policy in the making?* (New York: Routledge).
- Szabo, Stephen (2015) *Germany, Russia and the rise of Geo-Economics* (Lontoo: Bloomsbury Academic).
- Tank, Pinar (1998) "The CFSP and the Nation-State", teoksessa Eliassen, Kjell (toim.) *Foreign and Security Policy in the European Union* (London: Sage Publications Ltd).
- Tiersky, Ronald (1992) "France in the New Europe", *Foreign Affairs*, 71 (2): 131—146.
- Timmermann, Heinz (1992) "Russian Foreign Policy Under Yeltsin: Priority for Integration into the 'Community of Civilized States'", *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 8(4): 163—185.

- Toje, Asle (2003) "The first casualty in the war against terror: the fall of NATO and Europe's reluctant coming of age", *European Security* 12 (2): 63–76.
- Tomic, Nikola (2013) "Coordinative Discourses in Brussels: An Agency-oriented Model of EU Foreign Policy Analysis", *Perspectives on European Politics and Society*, 14 (2): 223–239.
- Tonra, Ben (2000) "Denmark and Ireland", teoksessa Manners, Ian ja Whitman, Richard (toim.) *The Foreign Policies of European Union Member States* (Manchester: Manchester University Press).
- Tonra, Ben (2015) "Europeanization", teoksessa Knud Erik Jorgensen, Aasne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen ja Ben Torna (toim.) *The SAGE Handbook of European Foreign Policy* (London: SAGE Publications Ltd.)
- Treacher, Adrian (2001) "Europe as a power multiplier for French security policy: Strategic consistency, tactical adaptation", *European Security*, 10 (1): 22—44.
- Trenin, Dmitry (2006) "Russia Leaves the West", *Foreign Affairs*, heinä/elokuun numero.
- Tsardanidis, Charalambos ja Stavridis, Stelios (2005) "The Europeanization of Greek Foreign Policy: a critical Appraisal", *Journal of European Integration* 27 (2): 217–239.
- Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Jyväskylä: Tammi).
- Valasek, Tomas (2008) "France, NATO and European defence", *Centre for European Reform – Policy Brief*, saatavissa: http://www.voltairenet.org/IMG/pdf/France_NATO_and_PESD.pdf, luettu 5.7.2016.
- Van Herpen, Marcel (2010) "The Foreign Policy of Nicolas Sarkozy: Not Principled, Opportunistic and Amateurish", *Cicero Foundation Grate Debate Paper*, 10/1, saatavissa: http://www.cicerofoundation.org/lectures/Marcel_H_Van_Herpen_FOREIGN_POLICY_SARKOZY.pdf.
- Verola, Nicole (2012) "The New EU Foreign Policy under the Treaty of Lisbon", teoksessa Angelescu, Irina ja Bindi, Federiga *The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's Role in the World* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press).
- White, Brian (2001) *Understanding European Foreign Policy* (Basingstoke: Palgrave).
- White, Brian (2004) "Foreign policy analysis and European foreign policy", teoksessa Tonra, Ben ja Christiansen, Thomas (toim.) *Rethinking European Union Foreign Policy* (Manchester: Manchester University Press).
- Wong, Reuben (2007) "Foreign Policy", teoksessa Graziano, Paolo ja Vink, Maarten P. (toim.) *Europeanization: New Research Agendas* (New York: Palgrave MacMillan).
- Wong, Reuben ja Hill, Christopher (2011) *National and European foreign policies - Towards Europeanization* (New York: Routledge).
- Wright, Nicholas (2014) "The 'Accidental Leader'? Re-conceptualising how Germany approaches the EU's Common Foreign and Security Policy", *konferenssipaperi*, 14–16. huhtikuuta, Manchester, saatavissa: <https://www.psa.ac.uk/sites/default/files/conference/papers/2014/PSA%20-%20Re->

conceptualising%20how%20Germany%20approaches%20the%20CFSP%20-%2016%20April%202014.pdf, luettu 22.10.2015.

Media-lähteet

AFP (2003) "EU pledges support for Russia's peace plan in Chechnya", *Agence France-Presse*, 31. toukokuuta.

AFP (2015) "France settles warship compensation claim with Russia", *TheGuardian.com*, saatavissa: <http://www.theguardian.com/world/2015/jul/31/france-settles-warship-compensation-claim-russia>, luettu 17.12.2015.

BBC (2008) "Sarkozy leads EU trio to Moscow", *uutinen*, 8. syyskuuta, saatavissa: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7603355.stm>, luettu 13.5.2016.

BBC (2003) "'New Europe' backs EU on Iraq", *uutinen*, saatavissa: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2775579.stm>, luettu 2.10.2015.

BBC (2015) "Ukraine profile - Timeline", *avaintapahtumien kronologia*, saatavissa: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-18010123>, luettu 14.10.2015.

Bidder, Benjamin (2009) "German-Russian Relations: Medvedev Charms Merkel at Munich Summit", *Spiegel online*, 17. heinäkuuta; <http://www.spiegel.de/international/germany/german-russian-relations-medvedev-charms-merkel-at-munich-summit-a-636653.html>, luettu 18.4.2016.

Birrell, Ian (2014) "The EU's response to Ukraine has been a betrayal", *The Guardian*, saatavissa: <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/02/eu-ukraine-betrayal-russia-hostility-lust-european-future>, luettu 3.2.2015.

Crossland, David (2006) "Berlin Moscow Relations: No More Hugs For the Russian Bear", *Spiegel Online*, 16. tammikuuta.

Dempsey, Judy (2006) "Plain talk from Merkel to Putin", *The New York Times*, 16. tammikuuta.

Dempsey, Judy (2008) "Merkel and Georgia: The pressure's on her", *The New York Times*, 20. elokuuta.

EurActiv (2008a) "Sarkozy under fire over 'foggy' Georgia peace plan", *EurActiv.com*, saatavissa: <http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/sarkozy-under-fire-over-foggy-georgia-peace-plan/>, luettu 12.5.2016.

EurActiv (2008b) "France-Russia business booming despite Georgia crisis", *EurActiv.com*, saatavissa: <http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/france-russia-business-booming-despite-georgia-crisis/>, luettu 13.5.2016.

EurActiv (2008c) "'Business as usual' as EU and Russia resume energy talks", *EurActiv.com*, saatavissa: <http://www.euractiv.com/section/med-south/news/business-as-usual-as-eu-and-russia-resume-energy-talks/>, luettu 16.5.2016.

France24 (2015) "France reimburses Russia for cancelled Mistral warship deal", *France24.com*, saatavissa; <http://www.france24.com/en/20150805-hollande-putin-agree-compensation-cancelled-mistral-deal>, luettu 4.5.2016.

Gazprom (2007) "Gazprom and Statoilhydro sign agreement on main conditions for cooperation in phase 1 Shtokman field development", *Gazprom.com*, lehdistötilaisuus, 25. lokakuuta, saatavissa: <http://www.gazprom.com/press/news/2007/october/article63952/>, luettu 12.5.2016.

Gnesotto, Nicole (1998) *L'Europe et la puissance* (Pariisi: Presses de Sciences Po).

Gnesotto, Nicole (2002) "Risk of the Status Quo", *uutiskirje numero 2*, toukokuu, saatavissa: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/n02e.pdf>, luettu 2.10.2015 (Pariisi: Euroopan unionin turvallisuusalan tutkimuslaitos).

Henley, Jon, Younge, Gary ja Walsh, Nick Paton (2003) "France, Russia and Germany harden stance", *The Guardian*, 6. maaliskuuta, saatavissa: <https://www.theguardian.com/world/2003/mar/06/russia.iraq>, luettu 7.7.2016.

Hooper, John ja Black, Ian (2003) "Anger at Rumsfeld attack on 'old Europe'", *The Guardian*, saatavilla: <http://www.theguardian.com/world/2003/jan/24/germany.france>, luettu 2.10.2015.

Kerber, Markus (2014) "German industry should speak hard truths to Putin", *Financial Times*, 7. toukokuuta; <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/3f73efe6-d5cf-11e3-83b2-00144feabdc0.html#axzz46FqWnp7F>, luettu 19.4.2016.

Kramer, Andrew (2006) "Gazprom Intends to Develop Huge Gas Field on Its Own", *The New York Times*, 10. marraskuuta, saatavissa: http://www.nytimes.com/2006/10/10/business/worldbusiness/10gazprom.html?_r=0, luettu 12.5.2016.

Lavrov, Sergei (2014) "An interview of the Russian Foreign Minister Sergey Lavrov to the ITAR-TASS agency", *haastattelu*, Venäjän suurlähetystö Washington D.C.:ssä, saatavissa: <http://www.russianembassy.org/article/an-interview-of-the-russian-foreign-minister-sergey-lavrov-to-the-itar-tass-agency>, luettu 29.6.2016.

OilVoice (2007) "Gazprom and Total sign a Framework Agreement For Cooperation in the First Phase of Shtokman Development", *OilVoice.com*, 13. heinäkuuta, saatavissa: http://www.oilvoice.com/n/Gazprom_and_Total_sign_a_Framework_Agreement_For_Cooperation_in_the_First_Phase_of_Shtokman_Development/fcd70880.aspx, luettu 12.5.2016.

Rettman, Andrew (2010) "Germany and Russia call for new EU security committee", *Euobserver*, 7. kesäkuuta; <https://euobserver.com/foreign/30223>, luettu 18.4.2016.

Reuters (2008) "Gazprom confirms Shtokman LNG export start in 2014", *Reuters.com*, 21. helmikuuta, saatavissa: <http://uk.reuters.com/article/gazprom-shtokman-idUKL2182220920080221>, luettu 12.5.2016.

Reuters (2014b) "Merkel rules out military intervention over dispute in Ukraine", *Reuters.com*, 30. huhtikuuta; <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-merkel-idUSBREA3T10Q20140430>, luettu 4.5.2016.

Spiegel Staff (2014a), ”Summit of failure: How the EU lost Ukraine to Russia”, saatavissa: <http://www.spiegel.de/international/europe/war-in-ukraine-a-result-of-misunderstandings-between-europe-and-russia-a-1004706.html>, luettu 3.2.2015.

Spiegel Staff (2014b) ”Dancing with the Bear: Merkel Seeks a Hardline on Putin”, *Spiegel Online*, 24. maaliskuuta; <http://www.spiegel.de/international/germany/merkel-and-europe-search-for-an-adequate-response-to-putin-a-960378.html>, luettu 18.4.2016.

The Economist (2013) ”Politics of brutal pressure”, uutinen, saatavissa: <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2013/11/ukraine-and-eu-0>, luettu 15.10.2015.

Troianovski, Anton (2015) ”Germany Reconsiders Military Intervention in Wake of Paris Attacks”, *The Wall Street Journal*, saatavissa; <http://www.wsj.com/articles/germany-reconsiders-military-intervention-in-wake-of-paris-attacks-1447701933#:bO9yNxkrDsVuFA>, luettu 4.5.2016.

Vernet, Daniel (2006) ”Le désordre règne à Moscou”, *Le Monde*, 17. lokakuuta.

Walker, Shaun (2013) ”Ukraine's EU trade deal will be catastrophic, says Russia”, *The Guardian*, 22. syyskuuta, saatavissa: <https://www.theguardian.com/world/2013/sep/22/ukraine-european-union-trade-russia>, luettu 15.4.2016.

Walters, Greg (2006) ”Gazprom Rejects Foreign Partners for Shtokman”, *Rigzone.com*, 9. marraskuuta, saatavissa: http://www.rigzone.com/news/article.asp?a_id=36922, luettu 12.5.2016.

Poliitikkojen puheet ja valtioiden komiteamietinnöt, viralliset kotisivut ja muut raportit.

Medvedev, Dmitri (2008) ”President of Russia Dmitry Medvedev's Speech at Meeting with German Political, Parliamentary and Civic Leaders”, *puhe*, 5. kesäkuuta, Berliini, saatavissa: http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/c080dc2ff8d93629c3257460003496c4, luettu 23.6.2016.

Ranskan puolustusministeriö (2013) *Le Livre blanc 2013: Défense et Sécurité Nationale*, saatavissa: <http://www.defense.gouv.fr/portail-defense/enjeux2/politique-de-defense/le-livre-blanc-sur-la-defense-et-la-securite-nationale-2013/livre-blanc-2013>, luettu 11.5.2016.

Saksan ulkoministeriö (2013) ”Germany’s foreign policy parameters”, saatavissa: http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Schwerpunkte_Aussenpolitik_node.html, luettu 5.5.2016.

Steinmeier, Frank-Walter (2014a) ”We are rightly expected to become involved”, *Saksan ulkoministerin haastattelu Sueddeutsche Zeitung-lehdelle*, saatavissa: http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Infoservice/Presse/Interview/2014/140130-BM_SZ.html?nn=599884, luettu 4.5.2016.

Verhofstadt, Guy (2002) ”Letter From H.E. Mr Guy Verhofstadt - Prime Minister of the Kingdom of Belgium to The Rt. Tony Blair and H.E. Mr Jacques Chirac”, *avoin kirje*, 18. heinäkuuta Bryssel, teoksessa Haine, Jean-Yves (toim.) (2003) *From Laeken to Copenhagen* (Pariisi: Euroopan unionin turvallisuusalan tutkimuslaitos).

Tilastolähteet

Razumkov Centre (2014) “Соціологічні опитування”, *tilastoja*, saatavissa:
<http://razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php>, luettu 15.10.2015.